

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maša Muster

**Spremembe v diskurzih o seksualnosti v svetovalnih rubrikah:
primer mladinske revije Antena v obdobju 1967–2000**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maša Muster

Mentorica: red. prof. dr. Tina Kogovšek

Somentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

**Spremembe v diskurzih o seksualnosti v svetovalnih rubrikah:
primer mladinske revije Antena v obdobju 1967–2000**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

*Vsaka resnica gre skozi tri faze:
v prvi se ji posmehujejo,
v drugi ji ostro nasprotujejo,
v tretji pa postane samoumevna.*

(Artur Schopenhauer)

*Najljubšemu Matjažu za moralno podporo, staršem za stalne spodbude,
mami Ani za tople obroke, prijateljem, sodelavcem in seveda mojima
mentoricama pa za potrpežljivost in pomoč.*

In vsem drugim, ki verjamete vame vsak dan.

Spremembe v diskurzih o seksualnosti v svetovalnih rubrikah: primer mladinske revije Antena v obdobju 1967–2000

Povzetek:

Iskanje informacij o spolnosti je v času interneta hitro, enostavno in zaupno, v preteklosti pa so bile tovrstne informacije težje dostopne. Glavni viri informacij so bili predvsem starši in šole, sekundarni pa tudi vrstniki, televizija, knjige in nenazadnje revije. Ena od prvih svetovalnih rubrik, v kateri so se pojavljala tudi vprašanja, povezana s spolnostjo, je izhajala v reviji Antena od 60. let 20. stoletja dalje.

Diskurz svetovalnih rubrik se je tako z vidika vprašanj, kot tudi odgovorov skozi desetletja spreminjal, na kar so vplivali zunanji dejavniki, med katerimi so zagotovo najpomembnejši seksualna revolucija v 60. letih, katere posledica je bila bistvena liberalizacija diskurzov o spolnosti, epidemija aidsa v 80. letih, zaradi katere so diskurzi postali medikalizirani, ter pojav interneta konec 90. let prejšnjega stoletja.

Analiza objavljenih besedil omogoča neposredno evalvacijo zunanjih vplivov na diskurze o seksualnosti na nivoju vprašanj ter odgovorov. Pri vprašanjih gre v prvi vrsti za analizo tematik v povezavi s spolnostjo, pri odgovorih pa tudi za poglobljen vpogled v spremembe skozi čas ter v različne diskurze, ki obvladujejo način odgovarjanja na vprašanja.

Obenem analiza odgovorov ponuja tudi pregled pravilnosti oz. ustreznosti podajanih informacij in nasvetov. S tem magistrsko delo ponuja dodano vrednost vsem, ki se ukvarjajo s podobnimi raziskovalnimi vprašanji, saj vsebuje poglobljeno in metodološko korektno analizo besedil svetovalnih rubrik revije Antena, s čimer po mojem mnenju postavlja pomemben mejnik pri raziskovanju tega področja v slovenskem prostoru.

Ključne besede: svetovalne rubrike, informacije o spolnosti, seksualna revolucija, aids, internet

Changes in sexual discourses in advice columns: example of teen magazine Antena in the period from 1967–2000

Abstract:

In the internet era, searching for information about sexuality has become instant, simple and confidential, but in the past, access to such information was much more difficult. Parents and schools were the primary sources of information, while we can name peers, television books and ultimately magazines as secondary ones. One of the first advice columns that featured questions in connection to sexuality, was published in magazine Antena from the 1960s onward.

The discourse of advice columns change throughout the decades, both from the perspective of the questions, as well as from the perspective of answers. This can be seen as a consequence of external factors, among which we can name some three most important ones – sexual revolution in the 1960s, which resulted in radical liberalization of discourses about sexuality, epidemic of AIDS in the 1980s, which resulted in medicalization of discourses, and the rise of the internet in the 1990s.

Analysis of published texts enables us to directly evaluate external influences on discourses on sexuality at the level of questions and also at the level of the answers. With questions, the analysis is first and foremost concentrated on the topics, while the analysis of answers also offers insight into changes throughout the years and takes a closer look at the different discourses that influenced the answers to the questions.

Simultaneously, the analysis of the answers also offers an overview of accuracy and adequacy of the given information and advice. By that, this master's thesis offers added value to those who are facing similar research questions, because it includes a detailed and methodologically accurate analysis of the text from the advice column in magazine Antena, consequently setting an important milestone in research of this field in Slovenian area.

Key words: advice columns, information about sexuality, sexual revolution, AIDS, internet

KAZALO

KAZALO SLIK, GRAFOV IN TABEL	8
1 UVOD.....	9
2 TEORETSKI OKVIR	14
2.1 Seksualna revolucija in enakost med spoloma.....	14
2.2 Pojav in epidemija aidsa.....	22
2.3 Informacije o spolnosti in spolna vzgoja pred in v dobi interneta	24
2.4 Konkretni primeri informiranja o spolnosti skozi čas	29
2.5 Svetovalne rubrike v množičnih medijih	34
2.5.1 Svetovalna rubrika v reviji Antena	37
3 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA.....	39
4 ANALIZA ZAUPNIH BESED V REVJI ANTENA.....	43
4.1 Vzorčenje in metode analize	43
4.2 Kvantitativna analiza Zaupnih besed	48
4.3 Kvalitativna analiza posamičnih sklopov vprašanj	64
4.3.1 Kategorija tematik, vezanih na spolne odnose.....	64
4.3.2 Kategorija tematik, vezanih na telesni razvoj.....	67
4.3.3 Kategorija tematik, vezanih na izgubo nedolžnosti	69
4.3.4 Kategorija tematik, vezanih na kontracepcijo.....	70
4.3.5 Kategorija tematik, vezanih na menstruacijo.....	72
4.3.6 Kategorija tematik, vezanih na spolno slo	73
4.3.7 Kategorija tematik, vezanih na samozadovoljevanje.....	75
4.3.8 Kategorija tematik, vezanih na spolno prenosljive bolezni	76
4.4 Kvalitativna analiza odgovorov	78
4.4.1 Diskurzivna analiza odgovorov	84
4.4.4.2 Pismo »Jesen 45« (Zaupne besede 1970e, 18).....	86
4.4.4.3 Pismo »Fant ima težave« (Zaupne besede 1985a1, 54–55).....	88
4.4.4.4 Pismo »Prvič s kondomom« (Zaupne besede 1990i, 57).....	91
4.4.4.5 Pismo »Samozadovoljevanje« (Zaupne besede 2000h, 49).....	92
4.5 Interpretacija rezultatov analize Zaupnih besed.....	94

5	ZAKLJUČEK.....	100
6	LITERATURA.....	103

KAZALO SLIK, GRAFOV IN TABEL

Slika 3.1 Diskurz kot tekst, interakcija in kontekst	41
Graf 4.1: Število izbranih pisem po posameznih letnikih.....	45
Graf 4.2: Klasifikacija izločenih pisem po kategorijah tematik	47
Graf 4.3: Pojavnost različnih kategorij tematik v analiziranem vzorcu.....	53
Graf 4.4: Pojavnost kategorije tematik o spolnih odnosih skozi leta.....	53
Graf 4.5: Pojavnost kategorije tematik o telesnem razvoju skozi leta.....	54
Graf 4.6: Pojavnost kategorije tematik o izgubi nedolžnosti skozi leta.....	54
Graf 4.7: Pojavnost kategorije tematik o kontracepciji skozi leta	55
Graf 4.8: Pojavnost kategorije tematik o menstruaciji skozi leta	56
Graf 4.9: Pojavnost kategorije tematik o spolni sli skozi leta.....	57
Graf 4.10: Pojavnost kategorije tematik o samozadovoljevanju skozi leta	58
Graf 4.11: Pojavnost kategorije tematik o spolnih boleznih skozi leta.....	59
Graf 4.12: Spolna struktura piscev pisem	60
Graf 4.13: Spolna struktura piscev pisem skozi leta.....	61
Graf 4.14: Starostna struktura piscev pisem skozi leta	62
Graf 4.15: Spolna struktura glede na kategorije vprašanj.....	62
Graf 4.16: Starostna struktura glede na kategorije vprašanj	63
Tabela 4.1: Vzorčenje	44
Tabela 4.2: Število izbranih pisem po posameznih letnikih	45
Tabela 4.3: Klasifikacija izločenih pisem po kategorijah tematik.....	47
Tabela 4.4: Pogostost pojavljanja posameznih kod znotraj celotnega vzorca: kode s frekvenco pojavnosti do 6.....	49
Tabela 4.5: Pogostost pojavljanja posameznih kod znotraj celotnega vzorca: kode s frekvenco pojavnosti od 2 do 5.....	50
Tabela 4.6: Združevanje tematik v kategorije.....	52
Tabela 4.7: Zastopanost kategorij tematik po letih.....	59

1 UVOD

V današnjem času, ko so nam informacije dostopne vedno in povsod, se je težko ozreti nazaj in razumeti, s kakšnimi težavami so se ljudje ob iskanju informacij soočali v preteklosti. Pred stoletji se je znanje prenašalo le v pisani obliki, čemur je sledil vzpon množičnih medijev, ki so s svojimi tradicionalnimi oblikami, kot so televizija, radio ter tisk poskrbeli za večjo informiranost prebivalstva. Kot pravi Goldman, so temeljni viri informacij o spolnosti oziroma spolne vzgoje v preteklosti predstavljali starši in šole, drugi viri pa so bili tudi vrstniki, televizija, revije in knjige (Goldman 2000). Katoliki so bili sicer mnenja, da je spolna vzgoja izključno naloga staršev in duhovnikov, pri čemer je bila namenjena le vzdrževanju dekliške »čistosti« (Roberts v Nye 1999, 322). Med svetovnim vojnama je bila spolnost dovoljena le v zakonski postelji ob ugasnjenih lučeh, kar pa se je spremenilo v 60. letih prejšnjega stoletja, ko so »zakonski« priročniki postali »spolni«, torej spolnosti ni bila več omejena izključno na zakonsko zvezo (Connel in Hunt 2006). Šele od začetka novega tisočletja je najstnikom na voljo internet in s tem informiranje o spolnosti, ki je nemudno, široko dostopno, ne nadzorujejo ga družbene ali izobraževalne strukture in ima še vrsto drugih prednosti (Goldman 2000). Gre torej za resničen preskok v dostopnosti in enostavnosti iskanja kakršnih koli podatkov, informacij ali nasvetov. Danes ima dostop do svetovnega spleta v Sloveniji praktično vsakdo.

Dolgo pred samim internetom, v 60. letih prejšnjega stoletja je v slovenskem prostoru velik korak naprej storila revija Antena, ena prvih revij, ki je kot reden del svojih izdaj uvedla svetovalno rubriko mladim. Kljub temu da so bila vprašanja na začetku vezana na različne teme – od družine, izobraževanja, zdravstvenih nasvetov itd., se je rubrika kmalu spremenila v nekakšno odprto posvetovalnico o telesnem razvoju in spolnosti – ostalih vprašanj je bilo le še za vzorec. Tako je Antena s svojimi svetovalci leta skrbela za večjo osveščenost mladih, premikala meje znanega ter podirala tabuje, ki so pogosto izhajali iz govoric ali pa so jih mladi prebrali v zaprašenih knjigah, napisanih še v predpreteklem stoletju.

Magistrsko delo v svojem uvodu ponuja pregled ključnih dogodkov in premikov v preteklem stoletju, ki so bistveno vplivali na način, kako ljudje vidimo in razumemo

spolnost, ukvarja se z vprašanji spolne vzgoje in dostopnosti informacij, ponuja pa tudi praktične zglede nasvetov, ki so bili mladim dostopni v obravnavanem obdobju. Med podrobneje analiziranimi vplivi je prvi spolna revolucija v 60. letih 20. stoletja. Jeffreysova sicer trdi, da je bila to že druga spolna revolucija in se je prva zgodila že v 20. letih, ki je bila videti, »kot da odstranjuje meglo viktorijanske moralnosti, kjer je bilo določeno, da je seks nekaj sramotnega in ga je treba prikriti. Spolni reformisti so trdili, da je seks pozitiven in ga je treba uživati. Za spolno revolucijo v 60. letih se je zdelo, da ima več ali manj enako vlogo« (Jeffreys v Nye 1999, 361). Smith pravi, da se spolna revolucija povezuje s spremembami v odnosu, vedenju, novo moralo, komunami, svobodno ljubeznijo in seksom, ki je sam sebi namen, je torej enostaven, s pornografijo, skupnim življenjem izven zakona, pa tudi s priznavanjem homoseksualnosti (Smith 1990, 416). Vendar pa se diskurz spolov v 60. letih ni bistveno spremenil. Celo Alex Comfort, ki je sam sebe imenoval za spolnega radikalista, in je v svojem delu *Užitki spolnosti* po lastnih besedah vključil vse možne oblike spolnega vedenja, vanj ni vključil homoseksualnosti (Jeffreys v Nye 1999, 362). Spolna revolucija je bila torej še vedno izrazito proheteroseksualna – »Kult spolnega užitka je ohranil veliko svoje spolne konfiguracije in tako zmanjšal navidezno predanost spolni enakosti. Te inherentne normativne sodbe so se prenesle tudi v dobo HIV/aidsa in so se še okrepile v imenu in legitimnem iskanju varne spolnosti« (Connel in Hunt 2006, 41).

Drugi pomemben obravnavani mejnik je epidemija aidsa, ki je, kot pravi Smith, zaustavila spolno revolucijo, in sicer omenja primer revije Time, ki je leta 1964 na svoji naslovnici oznanjala začetek spolne revolucije, leta 1984 pa njen konec (Smith 1990, 416). Podobno menita tudi Hunt in Connel, ki pravita, da je kriza HIV/aidsa prekinila porast liberalizma, ki ga je povzročila spolna revolucija (Connel in Hunt 2006, 39). Sicer je kmalu po začetku te krize postalo jasno, da so države na spolnost in raziskave o spolnosti polagale mnogo premalo pozornosti, zaradi česar so bile tudi slabo pripravljene na epidemijo, s katero so se soočale in za katero so znaki kazali, da se širi preko virusne infekcije (Kimmel 2004, 467). Hkrati to še ne pomeni, da so diskurzi o spolnosti postali popolnoma medikalizirani. Motiv užitka še vedno ni izginil, vendar pa se je diskurz v priročnikih in podobnih nasvetih osredotočil predvsem na to, kako do užitka priti na

varen in manj tvegan način (Connel in Hunt 2006, 39). Tovrstni diskurz o spolnosti ni redek niti dandanes.

Zadnja izmed obravnavanih prelomnic, ki lahko vplivajo na premike v razmišljanju o spolnosti, je že omenjen porast dostopnosti interneta. Sociologinja Sherry Turkle z ameriške univerze MIT meni, da približno od desetega leta dalje postane »spletne spolnost« normalen del družbenega življenja otrok z računalniki (Kimmel 2004, 295), pri čemer Cooper in Griffin-Shelley v spletne spolne aktivnosti vključujeta praktično katerokoli aktivnost, ki vključuje spolnost - iskanje, podpora, izobraževanje, iskanje spolnih partnerjev itd. (Boies, Knudson in Young 2004, 344) oziroma »Primeri izobraževalnih aktivnosti vključujejo spletne svetovalne rubrike o spolnosti, spletne strani, ki razpršujejo informacije o spolnosti, moderirane klepetalnice in spletno dostavo profesionalnih psiholoških storitev« (Boies, Knudson in Young 2004, 345). Goldman pravi, da je za mlade prednost iskanja informacij po spletu predvsem zasebnost in nemudna dostopnost informacij, ter - morda še bolj bistveno - da možnost spolne vzgoje oz. izobraževanja prinaša bistvene prednosti za nove generacije – manj naj bi bilo spolno prenosljivih bolezni, nenačrtovanih nosečnosti, depresije, zdravstvenih težav, povezanih s spolnostjo ipd., kar pa bi posledično pripomoglo tudi k boljšemu ekonomskemu stanju družbe (Goldman 2000).

Za potrebe empiričnega dela magistrske naloge sem se soočila s skorajda nepregledno množico izdaj revije Antena, člankov in nasvetov, katerih analiza je predstavljala osrednji del mojega raziskovanja. Količina samega gradiva, na katerem so bile opravljene analize, je bila tudi največja problematika pričujočega dela. V empiričnem delu te naloge sem z analizo besedil želela ugotoviti predvsem, katere problematike v zvezi s spolnostjo so bile tiste, ki so bralce revije Antena skozi čas najpogosteje pestile, ter kako se je z njimi soočala dolgoletna svetovalka v tej rubriki. Boynton namreč trdi, da »tudi tisti, ki so pisali knjige ali ponujajo nasvete, morda še vedno promovirajo ideje, ki so zastarele, nekritične, pristranske ali popolnoma napačne. Zaskrbljujoče je, da se tega morda sploh ne zavedajo« (Boynton 2007, 316). Tako sem preverila, kako so se nasveti, vezani na

enake tematike, spreminjali skozi čas zaradi zunanjih vplivov in kateri imperativi so v posameznih obdobjih obvladovali svetovalni diskurz.

Delo torej ponuja odgovore na dveh ravneh – na prvi ravni opazuje, kako se je odnos do seksualnosti in z njo povezanih vprašanj spremenil pri bralcih, na drugi strani pa ugotavlja prevladujoč spolni diskurz strokovnjakov oziroma nosilcev avtoritete.

Temeljno raziskovalno vprašanje (RV), ki predstavlja vodilo skozi magistrsko nalogo, je ugotoviti, kako so se diskurzi o spolnosti v svetovalni rubriki revije Antena spreminjali glede na pomembnejše družbene premike, med katerimi so bolj natančno obravnavani spolna revolucija (kot možna posledica se v temeljni literaturi omenja večja liberalizacija diskurzov o spolnosti), pojav aidsa v 80. letih (poudarek se prenese s spolnega užitka na odgovorno spolnost) ter pojava in razširitve interneta konec 90. let prejšnjega stoletja (ki bi lahko vplival na večjo osveščenost mladih). Obenem domnevam, da se bo skozi čas zaradi vse večjega števila virov, ki so omogočali večjo informiranost mladih o spolnosti, spreminjala tudi sama struktura vprašanj, in sicer predvidevam, da se je skozi čas zmanjševalo število informativnih vprašanj (npr. o anatomiji ipd.) ter se povečalo število vprašanj, vezanih na čustva in partnerske odnose.

Dodatna specifična raziskovalna vprašanja, vezana na temeljno raziskovalno vprašanje, so sledeča:

RV 1: Ali se skozi čas v svetovalni rubriki kažejo spremembe diskurzov o spolnosti s strani svetovalcev, ki bi lahko izvirale iz družbenih sprememb?

RV 2: Katere so najpogostejše teme, ki se pojavljajo v svetovalni rubriki revije Antena v različnih desetletjih prejšnjega stoletja?

RV 3: Ali so se v svetovalni rubriki revije Antena pojavljali elementi, ki bi lahko kazali na vpliv spolne revolucije na diskurze o spolnosti?

RV 4: Ali se z pojavom aidsa v 80. letih v svetovalni rubriki pojavijo elementi, ki nakazujejo medikalizacijo diskurzov o spolnosti?

RV 5: Ali se v svetovalni rubriki pojavljajo elementi, ki bi kazali na vpliv pojava interneta na diskurze o spolnosti?

2 TEORETSKI OKVIR

Teoretski okvir je namenjen razlagi teoretičnih izhodišč naloge. Osnovan je na temeljni literaturi o ključnih tematikah. V njem so natančneje obravnavani vsi trije dejavniki vpliva v zaporedju, kot se je historični proces dejansko odvijal. Prva obravnavana tematika je seksualna revolucija, sledi analiza dogajanja ob pojavu aidsa, zadnji obravnavani dejavnik pa je pojav interneta.

Nadalje teoretski okvir ponuja vpogled v stanje na področju spolne vzgoje, sestavni del teoretskega okvira pa je tudi pregled dejanskih informacij, povezanih s spolnostjo, ki so bile mladim na voljo v različnih virih.

2.1 Seksualna revolucija in enakost med spoloma

Za lažje razumevanje, zakaj o premikih in pretresih v 60. letih 20. stoletja lahko govorimo kot o revoluciji, moramo najprej razumeti, kakšna je bila organizacija spolnosti in spolnega življenja pred tem obdobjem. Narobe bi bilo namreč misliti, da je spolna revolucija le pogumen premik v bolj sproščeno spolno življenje ali odkrivanje novih, bolj zanimivih in pestrih spolnih praks. Bila je veliko pomembnejša.

Že od viktorijanske dobe, torej nekje od sredine 19. stoletja naprej, je bila spolnost nekaj, kar se je dogajalo samo znotraj zakonske zveze, potihoma in za zaprtimi vrati družinskega doma, seveda pa je bila spolnost vezana izključno na reprodukcijo, ostali spektri pa niso bili pomembni. V spolnih praksah bi le težko iskali kakršno koli domišljijo (Foucault 2000, 7–8). Diskurzi o spolnosti so bili že veliko prej omejeni skorajda izključno na znanstvene obravnave, ni pa se govorilo o spolnosti na splošno – »Okoli 18. stoletja se je rodilo politično, ekonomsko in tehnično spodbujenje, naj se govori o seksu. In to ne toliko v obliki neke splošne teorije seksualnosti, temveč v obliki analize, obračuna, razvrstitve in popisa, v obliki količinskih ali vzročnih raziskav« (Foucault 2000, 27–28). Govorimo lahko o popolnoma androcentričnih strukturah, saj je bila znotraj družinske zveze ženska popolnoma odvisna od moškega, ki je bil vzdrževalec in nosilec oblasti,

ženska pa je prevzela funkcijo gospodinje in matere (Jogan 1991; Connel in Hunt 2006; Winkler 2005). Tako kot je veljal popoln patriarhat v vsakdanjem življenju, je bila žena možu popolnoma podrejena tudi v spolnosti, brez možnosti izražanja lastnih potreb in želja – namenjena izključno zadovoljitvi moškega in rojevanju otrok. Vsak odklon od tega je bil viden kot nemoralen, spodobna ženska naj ne bi potrebovala spolnega zadovoljstva, zadoščala naj bi ji vloga krepostne ženske in dobre matere (Košiček 1987, 44), oziroma povedano drugače -

Naravna moč žensk (da dajejo novo življenje, da rojevajo) je povezana s spolnostjo. Da bi spolnost (ki je poleg rojevanja imela še druge pomene) usmerili v »pravi tok«, v »družbeni red«, so jo (ob opori na krščansko razlago ženske spolnosti kot vira vsega zla) razglasili kot neurejeno, nebrzdano, uničujočo in tako je bila ustvarjena miselna podlaga za poudarjanje potrebe po zagotavljanju urejenosti, obrzdanju in za praktične posege, ki bi vodili do tega cilja (Jogan 1991, 18).

Sklepali bi lahko, da je v dolgem obdobju od pričetka viktorijanske dobe pa vse tja do seksualne revolucije vendarle prihajalo do počasnih sprememb, ki bi vodile k večji svobodi žensk v spolnosti, če pa morda ne žensk na splošno, pa vsaj žena v zakonski postelji, toda bistvenih sprememb vse tja do seksualne revolucije ni bilo. Resda je po mnenju nekaterih avtorjev sicer v 20. letih 20. stoletja prišlo do manjše »revolucije«, ko naj bi se trudili zmanjšati vpliv viktorijanske morale, češ da je spolnost slaba in se je moramo sramovati (Jeffreys v Nye 1999, 361), toda glede na povedano lahko ugotovimo, da do bistvenih premikov vseeno ni prišlo. Ves čas govorimo o restriktivni spolni kulturi, za katero je bila značilna stroga regulacija spolnega vedenja in je vsakršno odstopanje od teh norm privedlo do sankcij (Bernik in Klavs 2011, 36). Tako na primer Košiček govori o pogledu na masturbacijo – »Spolno samozadovoljevanje je obsodila judovsko-krščanska morala oziroma natančneje: patriarhalno urejena družba, ki je ustvarila to moralo. Odobrila je samo tista dejanja, ki omogočajo oploditev ženske oziroma rojevanje potomstva. Masturbacija ne rabi ohranitvi človeške vrste« (Košiček 1987, 43). Dominantna etika je še vedno postrani gledala na skupno življenje pred poroko, izvenzakonski seks, pridobitev kontracepcije, še posebej izven zakona itd. Živeti v skladu

s temi normativi je bilo normalno in pričakovano – tovrstna sporočila in imperativi so prihajali tako iz neformalnih kot tudi formalnih virov – najprej od staršev, šole in cerkve, nato od širše skupnosti in države (Winkler 2005, 19–20). Tako Jogan – »Žensko samostojno razpolaganje s spolnostjo je vir vsega zla in nasprotno »svetemu zakonu«, v čigar okviru poteka »pogabodobna« spolnost: natančno določena in v skladu z božjim načrtom«. Bistvo tega načrta je prav utrjevanje patriarhalne družbe« (Jogan 1991, 84).

To, na kakšen način so se te norme trdno zasidrale v ljudeh, opisuje tudi Giddens – »Pri postavljanju jasnih meja, ki so označevale meje spolnega raziskovanja, ni bila sama, temveč se je ravnala po istem vedenjskem kodeksu kot njene prijateljice« (Giddens 2000, 15). Švab v svoji razpravi o tradicionalni seksualni kulturi sicer imenuje tri klasične tradicionalne diskurze: diskurz moškega seksualnega nagona, biološki imperativ in koitalni imperativ. Diskurz moškega seksualnega nagona je v svojem bistvu upravičeval moško potrebo po spolnosti, saj naj bi jih vodila močna biološka potreba po spolnosti v obliki koitusa. Poudarjala se je moška sposobnost in spretnost v spolnih odnosih, telesna moč in penis. Za razliko od moškega je bila ženska spolnost pasivna in vezana na reprodukcijske naloge – »Po tej logiki je izključna pravica moškega, da skrbi za osebno zadovoljitev in ni mu bilo treba misliti na to, ali ženska intimni odnos doživlja kot radost ali kot nujno zlo, eno izmed dolžnosti žene« (Bergant in drugi 1981, 58). Koitalni imperativ je določal, da je spolna združitev bistvo vsakega odnosa in njegov cilj (Švab 2010, 67–68). Poleg že navedenih moramo omeniti tudi heteronormativno usmeritev, torej družbeno normo, da je najbolj normalno razmerje med žensko in moškim.

60. leta so bila sproščena, divja in liberalna. Za razliko od mnogih svetovnih trendov, ki so pogosto posledica enega konkretnega dogodka, pa je bila spolna revolucija rezultat dela mnogih. Razumeti moramo, da je do sprememb prišlo zaradi aktivnosti ljudi – na ravni celotne družbe delovanja družbenih gibanj, na individualni ravni pa zaradi večje razgibanosti vsakdanjega spolnega življenja (Bernik 2010, 16). Rečemo lahko, da je do revolucije prišlo zaradi novih možnosti kontracepcije ter večje pravne tolerance do homoseksualnosti, posledično pa tudi do prvih nekoliko bolj radikalnih gejevskih in lezbičnih gibanj (Stringer 1997, 27). To je seveda povzročilo ogorčenje, pa tudi strah

mnogih institucij, ki so z odnosom do spolnosti pogojevale tudi odnos do življenja na splošno. Sigusch tako pravi, da se je spolnosti v času spolne revolucije pripisovala takšna moč, da bi lahko njena moralna dekadenca povzročila propad družbe (Sigusch 2001, 26).

Spolna revolucija se je začela in razvijala v zahodnem svetu, spremembe pa so počasi prihajale tudi do Jugoslavije. Bernik pa dogajanj v bližnjem prostoru ne vidi toliko kot posledico vplivov iz zahodnega sveta, ampak delno kot posledico družbenih in kulturnih sprememb ter vpliva družbenih gibanj - »Natančneje, verjetno niti socialistična niti postsocialistična družbena ureditev ni imela oziroma nima pomembnejšega vpliva na spreminjanje spolnega vedenja in spolne morale, pač pa se je to področje spreminjalo in se spreminja pod vplivom širših družbenih in kulturnih tokov na podoben način kot v zahodnem svetu« (Bernik in Klavs 2011, 36).

O spolnosti se je tako v 60. letih veliko govorilo, se jo razčlenjevalo, o njej pisalo – »Odkar se je ta »revolucija« razdivjala po svetu, vsaj »bolj razvitem«, je postala spolnost zelo priljubljena tema vseh mogočih pisunov in »strokovnjakov« (Košiček 1987, 33), predvsem pa se jo je prakticiralo. Nekateri avtorji grede tako daleč, da celo trdijo, da je veljalo, da je spolnost potrebno prakticirati »čim bolj zgodaj, čim pogosteje, kolikor raznoliko in pogosto je to mogoče« (Sigusch 2001, 26). Monogamija, devištvo, zvestoba in abstinenca so se vsi zdeli ostanki represije, ki se jih je potrebno čim prej rešiti (Sigusch 2001).

Generacija, ki je odraščala v času seksualne revolucije, je imela v primerjavi s predhodno generacijo »več spolnih aktivnosti pred zakonsko zvezo ali izven nje, izkušnje z več spolnimi praksami ter se je pogosteje ločevala in pogosteje poročala« (Haavio-Mannila v Bernik in Klavs 2011, 36–37). Spolnost je postala aktivnost med dvema, ki želita drug drugemu dajati užitek preko najrazličnejših spolnih praks. Tovrstna percepcija je pravzaprav prenesla spolnost v sfero potrošnje. Bauman tako govori o »novem hedonizmu«, ki naj bi prevladal nad delovno etiko pretekle dobe, vendar pa se te ni mogel povsem otresti. Seks je še vedno ostal nekaj, kar je treba jemati resno in vaditi (Connel in Hunt 2006, 36).

Nekateri avtorji seksualno revolucijo vidijo bolj kot družbeni konstrukt kot dejansko gibanje, ki bi privedlo do bistvenih sprememb v spolnosti (Bernik 2010, 14). Glede na občo percepcijo spolne revolucije bi menili, da so šele v tistem času popustile vse zavore in so ljudje začeli v spolnosti uživati, vendar to ne drži povsem. To potrjujejo tudi nekatere raziskave, izvedene v tistem času, ki kažejo, da je bilo spolno življenje pred revolucijo dejansko bolj pestro, kot bi kazalo misliti iz prevladujočega družbenega prepričanja. Tako lahko na primer vzamemo primer kunilingusa in felacije, ki jih je Freud v začetku 20. stoletja označil kot nesprejemljivi in nagnusni praksi, potem pa je Kinsey sredi stoletja povzročil pravi pretres, ko je v svoji raziskavi dokazal, da sta obe praksi pravzaprav zelo razširjeni (Sigusch 2001, 25). Grant zagovarja celo, da do seksualne revolucije sploh ni prišlo, ampak so se radikalne ideje, ki so obstojale že prej, le drugače predstavile, da so bile bližje širši javnosti, kar naj bi bilo v interesu tako pornografski industriji kot tudi množičnim medijem (Grant v Nye 1999, 360). Vseeno pa ne moremo reči, da spolna revolucija ni pomembno vplivala na spolnost, ampak morda lahko zapišemo le, da ne v tolikšni meri na dejanske obrazce spolnega vedenja oziroma spolne prakse, kot pa na družbeno predstavo o spolnosti ter javni govor o tej tematiki (Bernik 2010, 15).

V obdobju približno enega desetletja je prišlo do velikih sprememb, ki pa niso bile zadnje, ki jih lahko posredno pripišemo spolni revoluciji. Ves čas seksualne revolucije so bila, tako kot tudi že pred njo, aktivna ženska gibanja, ki so se borila za enakopravnost spolov. V 60. so bila gibanja usmerjena proti strogim modelom družine (kar lahko razumemo kot upiranje strogemu patriarhatu), kasneje pa se je ta boj v večji meri usmeril v enakopravnost spolov, predvsem v smislu lažjega združevanja zaposlitve in družinskih odgovornosti (Jogan 2001, 139). Podobno tudi Bernik – »Spolno kulturo, ki je prevladovala približno do konca 60. let prejšnjega stoletja, bi po finskem zgledu lahko imenovali kulturo spolne zadržanosti, njej je sledila kultura spolne revolucije, v 80. letih pa se je začela uveljavljati kultura enakosti med spoloma« (Bernik in Klavs 2011, 36).

Sam odnos med spoloma se zaradi seksualne revolucije ni kaj dosti spremenil - »Medtem ko je seksualna revolucija od 60. let dalje generirala bistvene spremembe s slabenjem povezave med spolno slo in zakonom ter promoviranjem ideologije heteroseksualnosti kot iskanja osebnega ali medosebnega užitka, je prikrit diskurz o spolnih vlogah ostal nespremenjen« (Connel in Hunt 2006, 41). Ženske so dobile več odgovornosti v postelji, saj so postale odgovorne tako za svoj kot moški užitek (Connel in Hunt 2006, Jeffreys v Nye 1999), vendar je moški še vedno ostal dominanten. Tako poročene kot tudi neporočene ženske so se morale izuriti v spolnih praksah in znati ustreči moškemu. Pojavili so se prvi spolni priročniki, ki so nadomestili prejšnje »zakonske« priročnike, in niso bili namenjeni le poročenim. (Connel in Hunt 2006, 34). Ti spolni priročniki so ženskam nalagali užitek tudi v praksah, v katerih sicer niso uživale – »Ženske se je poučevalo, kako naj okus semenske tekočine zaznajo kot prijeten, če imajo težavo z moško ejakulacijo v usta, kako naj uživajo v vezanju, v šeškanju in v analnem odnosu. Brez presenečenja so bile ženske, ne moški, tiste, ki so se jim tovrstne prakse upirale in jih je bilo treba reprogramirati« (Jeffreys v Nye 1999, 362).

Počasi je zaradi vse številčnejših družbenih gibanj začelo prihajati do večjih sprememb. Dvojna morala, ki je prej veljala med spoloma, je počasi slabela, čeprav so na vseh področjih družbenega življenja njene ostanke vidni še danes. Kljub temu pa Giddens zagovarja stališče, da so se tudi moški morali prilagoditi spremembam v spolnih strukturah. Zabrisane razlike med spoloma so med drugim pomenile tudi, da žensk glede na njihove spolne izkušnje niso več mogli deliti na »čiste« (tiste, ki še niso imele spolnih odnosov) in »nečiste« (ki so že imele spolne odnose izven zakona in bi bile glede na polpreteklo moralo za zakon kot take neprimerne). Prav tako spolne razlike niso bile več videne kot naravna ali božja danost, ampak kot biološko dejstvo. Zmanjšala se je tudi prevlada moških v javni sferi ter deloma tudi spolna delitev dela (Giddens 2000, 116) Rečemo torej lahko, da se je moška spolna vloga preoblikovala istočasno in v isti meri kot ženska, pri čemer pa so moški verjetno še vedno precej manj izgubili, kot so ženske pridobile.

Konec 20. stoletja pride do tretje revolucije. Sigusch jo je označil kot »neoseksualno«, saj naj bi bila »proces razgradnje in preoblikovanja spolnosti, ki ustvarja doslej neimenovane ali celo nepoznane razsežnosti, intimne odnose in fragmente spolnosti« (Sigusch v Bernik 2010, 8). Vendar pa ta revolucija ni bila tako odmevna kot tista v 60. letih, zato jo lahko imenujemo tudi tiha revolucija. Giddens kot tipične značilnosti zadnje revolucije omenja visoko stopnjo individualizacije, odsotnost prisile, komunikacijsko odprtost ter vzajemno partnersko odgovornost in zaupanje. Zveze naj bi bile zgrajene na zadovoljstvu obeh partnerjev v spolnosti, od tega pa naj bi bila odvisna tudi vzdržnost zveze (Bernik 2010, 9). Podobno pravi tudi Žakelj – »Področja intimnega življenja so močno prežeta z idejo lastne odgovornosti za uspešno ali neuspešno zasebno življenje. Načelo vztrajanja v partnerskem odnosu toliko časa, dokler prinaša vključenima »koristi«, socialne in ekonomske možnosti za zaporedne monogamne partnerske zveze ter pogostost razpadov zvez vedno znova prinašajo zahteve po izbiri« (Žakelj 2012, 25).

Bauman spolnost postavlja še bolj v središče, saj jo vidi kot brezmejno iskanje užitkov, ki ni več nujno vpeto v partnerske okvire. Tako Bauman kot Giddens torej vidita sodobno spolnost kot brezmejno iskanje užitkov. Spolnost je svobodna in ji je dovoljeno eksperimentiranje. Ustvarja lastna pravila, ki jih lahko tudi sproti preoblikuje in spreminja. Odmaknjena je od ljubezni in reprodukcije. (Bauman 1998; Sigusch 2001) Prehod opiše tudi Švab – »V zadnjih letih se je zgodil prehod od tradicionalne oziroma restriktivne seksualne kulture, ki je postavljala jasne in tudi razlikovalne meje seksualnemu vedenju, k liberalni oziroma permisivni seksualni kulturi kot ključnemu kontekstu poznomoderne organizacije seksualnosti« (Švab 2010, 66–67). Kot glavne značilnosti permisivnega diskurza označuje ideje o možnosti svobodnega izražanja, pluralnost oblik spolnega vedenja, liberalne in tolerantne poglede na seksualnost, pluralnost oblik spolnega vedenja, seksualizacijo javne sfere in razširjeno dostopnost informacij, povezanih s spolnostjo. (Švab 2010, 66–67).

Spolnost obvladuje diskurz psevdorecipročnosti, ki pomeni vzajemno izmenjavo seksualnega učinka skozi deljene pravice in dolžnosti (Švab 2010, 68). Ženske pričakujejo, da bodo v zakonu v spolnosti tako dajale, kot dobivale – niso več

pripravljena na dvojna merila le zaradi svojega spola (Giddens 2000, 18). »Nasprotno pa mladi dandanes že dobro vedo, da mora priti pri spolnem odnosu do obojestranskega zadovoljstva. Za to pa ni pomembno le poznavanje »tehnike« telesnega zблиževanja, ampak tudi poznavanje specifičnih razlik med moškim in žensko ob dojemaju vloge seksualnosti v njunem odnosu« (Bergant in drugi 1981, 59). Neposredno s to partnersko odgovornostjo sta povezana tudi večja komunikacijska odprtost in zaupanje med partnerjema. Tako naše spolnosti ne usmerjajo več toliko družbene omejitve kot pa dogovori znotraj partnerstva. Permisivna spolna morala torej ne loči več med družbeno sprejemljivimi in družbeno nesprejemljivimi dejanji, ampak le še ureja način komunikacije znotraj razmerja. Nobena oblika spolnosti ni več prepovedana, če zanjo obstaja soglasje med partnerjema. (Bernik 2010).

Drug pomemben diskurz je orgazmični imperativ, ki v svojem bistvu veleva, da je cilj vsake spolne dejavnosti orgazem, ki ga morata doseči oba partnerja, hkrati pa se že implicitno pričakuje, da sta ga oba tudi sposobna doživeti (Švab 2010, 68) oziroma kot to opiše Bauman - »V svoji postmoderni verziji je spolna aktivnost ozko usmerjena na orgazemske učinke, ne glede na njene konkretne namere in namene se postmoderna spolnost suče okrog orgazma« (Bauman v Bernik 2010, 11). Podobno pišeta tudi Jackson in Scott – spolnost vidita kot linearen racionaliziran proces, serijo faz, skozi katere je treba preiti pred končnim izidom – predigra, ki vodi v koitus in se stopnjuje v orgazem (Jackson in Scott 2001, 104).

Po mnenju strokovnjakov je spolnost danes drugačna, kot je bila kadarkoli v preteklosti. Uživali naj bi jo svobodno, v intimnem razmerju s partnerjem ne glede na prevladujoče družbene norme in vrednote, sami naj bi si oblikovali svoja spolna razmerja in jih skozi svoje življenje ves čas ponovno odkrivali, raziskovali in preizkušali.

2.2 Pojav in epidemija aidsa

Ravno v času, ko je v spolnosti prišlo do večje liberalnosti in sproščenosti, pa je bil ta trend nenadoma zaradi izbruha epidemije HIV/aidsa. V času epidemije sicer nevarnost spolnih bolezni ni bila nič novega. Že od konca 19. stoletja je večina tekstov o spolnosti vsebovala vsaj en del o spolno prenosljivih boleznih. Te teksti so sicer postali bistveno manj grozeči, potem ko so se po koncu 1. svetovne vojne pojavila učinkovita zdravila, vendar pa nikdar niso izginili (Connel in Hunt 2006, 39).

Trenutno je na svetu z aidsom okuženih več kot 33 milijonov ljudi, od 5. junija 1981, ko je bil zabeležen prvi primer, pa jih je za posledicami bolezni umrlo že več kot 25 milijonov (Aids.gov). V Sloveniji je bil prvi bolnik diagnosticiran junija 1986, pri čemer se je sklepalo, da je bil okužen že kmalu po letu 1980. Ker je bil homoseksualec in je imel nezaščitene odnose z več biseksualnimi partnerji, je pred diagnozo okužil tudi druge partnerje (Hoyer in Urankar 1999, 25). Aids je bil in ostaja velika nevarnost, ki preti predvsem državam v razvoju, izvzete pa niso niti razvite države. V nekaterih državah je okuženih tudi do četrtino odraslega prebivalstva, Združeni narodi pa ocenjujejo, da se življenjska doba kot posledica epidemije znižuje kar v 29 afriških državah. (Altman 2003). Kar 97 % okuženih z aidsom živi v državah z nizkim ali srednjim dohodkom, pretežno v Subsaharski Afriki (Aids.gov).

Resnični problem in tudi razlog, da govorimo o epidemiji, je bila njena nenadnost, ki je večino držav ujela nepripravljenih. Dolgoročno je sicer pojav aidsa prinesel tudi pozitivne spremembe, saj je zaradi njega prišlo do bistveno povečanega števila raziskav spolnosti (Parker v Kimmel 2004, 467).

Seveda se je zaradi nevarnosti aidsa spremenil tudi spolni diskurz, vendar pa bi bilo narobe misliti, da je prišlo do njegove popolne medikalizacije. Res pa je prišlo do razmaha diskurzov o varni spolnosti, pomembne so postale teme tveganja in varnosti - »Najbolj pomembno so svetovalni priročniki pričeli spodbujati uporabo kondoma, ki je sedaj postal ne le kontracepcijsko sredstvo, ampak metoda varovanja proti spolno

prenosljivim boleznim/HIV. Da bi premagali upiranje uporabi kondomov – da na primer zmanjšajo občutljivost ali prekinejo spolni akt – je veliko tekstov poudarjalo, kako zabavni so lahko kondomi« (Connel in Hunt 2006, 39). Podobno tudi Ule poudarja, da so se medijske akcije, ki propagirajo rabo kondomov zaradi preprečevanja okužbe z virusom HIV začele šele proti koncu 80. let (Ule 1996, 189–190).

Povečalo se je tudi poudarjanje pomembnosti monogamnih razmerij, predvsem znotraj konzervativne javnosti. Prav tako je javnost začela zaradi strahu pred penetracijo na spolne prakse gledati z drugega zornega kota. Kot prvo spremembo lahko omenimo razširitev pojma spolnosti, ki se je v preteklosti nanašal predvsem na penetracijo, sedaj pa je vključeval tudi vrsto drugih praks.

Druga večja sprememba je, da je zaradi največje nevarnosti okužbe z virusom prav pri penetraciji prišlo tudi do spodbujanja drugih spolnih praks, kar je še bolj vzbudilo domišljijo ljudi. Tretja sprememba pa je bilo povečano zavedanje tveganja, ki ga prinaša spolnost. Za mnoge je bilo prej tveganje povezano predvsem z neželenimi nosečnostmi, kar so že med spolno revolucijo odpravile nove vrste kontracepcije, sedaj pa je tveganje spet postalo prisotno, vendar na nov način. (Stringer 1997, 28–30). Toda tovrstni diskurzi še niso pomenili, da smo se pomaknili 30 let nazaj v konzervativno preteklost. Nasprotno, motiv užitka je še vedno ostal v ospredju.

Bernik in Klavs sicer opozarjata na večje spremembe s strani strokovne javnosti, ki se je v večji meri posvetila zdravstvenemu vidiku, torej ločevanju med varno in tvegano spolnostjo. Ponovno se je oblikovala nova morala, saj je prišlo do označevanja različnih spolnih stikov z »moralnimi podtoni«, nekatere spolne prakse pa so sploh prvič po seksualni revoluciji v raziskovanju znova prejele več pozornosti – »Tako so na primer vprašanja o homoseksualni spolnosti, bežnih heteroseksualnih in homoseksualnih spolnih odnosih, o številu in pogostosti menjavanja spolnih partnerjev ter spolnih praksah, še zlasti o analnih spolnih odnosih, ki so bila pred aidsom v raziskovalnem pogledu bolj ali manj obrobna ali sploh spregledana, v obdobju aidsa dobila veliko raziskovalno težo« (Bernik in Klavs 2011, 134).

2.3 Informacije o spolnosti in spolna vzgoja pred in v dobi interneta

Ključna vprašanja, povezana s spolno vzgojo, so tri: kdaj povedati, koliko povedati ter, kdo naj to pove? Čeprav vsi vemo, da spolna vzgoja vseživljenjski proces pridobivanja informacij in oblikovanja prepričanj in vrednot v povezavi s spolnostjo, pa je prav otroštvo tisto, ko bi bilo otrokom nujno posredovati vsaj osnovne informacije, ki jih potem sčasoma lahko tudi še nadgradimo. Prav zaradi vsesplošnega izogibanja tej nalogi ter slabe organizacije spolne vzgoje, pa tudi zaradi močnega vpliva družbenih institucij na njeno vsebino, je bila spolna vzgoja v preteklosti vse preveč zanemarjena, nič kaj drugačna pa situacija ni niti danes.

Foucault je spolno vzgojo 18. stoletja opisal kot trdno vpeto znotraj družbenih struktur. V tistem času je bilo tovrstno poučevanje javno vprašanje – zdravniki so svetovali pedagogom in družinam, učitelji so te nasvete potem posredovali naprej svojim učencem. Vsekakor pa ta diskurz ni bil tako sproščen, kot je v neformalnem vidiku danes, ampak skrbno načrtovan, usmerjen in kodiran, podajanje pa samo s strani za to »usposobljenih« ljudi. (Foucault 2000, 32–33) »Okoli gimnazijca in njegove spolnosti se množi cela literatura predpisov, mnenj, opazk, zdravniških nasvetov, kliničnih primerov, orisov reform in načrtov za idealne ustanove« (Foucault 2000, 32). Katoliška cerkev je bila na splošno mnenja, da bi morala biti spolna vzgoja naloga staršev in duhovnikov, pri čemer pa bi morala biti čim bolj splošna, da se dekleta ne bi prestrašilo. Poudarek naj bi bil predvsem na čistosti in samokontroli. (Roberts v Nye 1999, 332)

Že Freud je bil izrazito proti, da bi se otroke prikrajšalo spolne vzgoje oziroma bi se jim njene določene aspekte prikrivalo. Menil je namreč, da so večje možnosti, da bo s tem radovednost v otrocih še bolj prebujena, prav tako pa ni realno pričakovati, da večine stvari o spolnosti ne bodo izvedeli v vsakem primeru (Freud 2006). Pravi, da je prav, »da otroško fantazijo ohranjamo čisto, vendar nevednost ne obvaruje čistosti. Vse prej menim, da prikrivanje pri dečku in deklici še toliko bolj vzbuja nezaupanje v takšno resničnost. Iz radovednosti začnemo brskati za rečmi, ki bi nam, če bi nam bile

posredovane brez okolišenja, vzbudile le malo ali sploh nobenega zanimanja« (Freud 2006, 9).

Bovet vidi problem predvsem v nepopolni spolni vzgoji – »S takšno vzgojo bodo pri otroku in kasnejšem odraslem vsi spolni vzgibi in predstave popačeni, da jih bo vedno čutil kot »slabe«, »umazane« ali »prostaške«. Vedno bo taka doživetja spremljala slaba vest« (Bovet 1977, 53). Podobnega mnenja je tudi Puhar, ki pa tako vedenje razume, saj meni da »v nekaterih ljudeh so še globoko zakoreninjeni stari predsodki o tem, da je vse, kar je v zvezi s spolnostjo, »greh«, veliko večino teh ljudi pa teži v teh vprašanjih pretirana sramežljivost. In tako prevladuje napačno prepričanje, da o teh stvareh otrokom ne smemo govoriti resnice« (Puhar 1961, 9).

Bistvene razloge za pomanjkanje spolne vzgoje Freud vidi v domu oziroma znotraj družine, predvsem zaradi lastne kreposti staršev, pa tudi zaradi njihove nevednosti ali neznanja, saj jih je mnogo mnenja, da se otrokov spolni nagon prebudi šele v puberteti. (Freud 2006). Po njegovi teoriji otrokovo seksualni nagon začne delovati že nekje med tretjim in petim letom (Freud 1995, 73). Večinoma se avtorji strinjajo, da se mora spolna vzgoja začeti že doma, nadaljevati pa v šoli, »pri čemer moramo sodelovati vsi, bodisi pri samem vzgajanju ali pa kot pošteni državljani z dobrimi zgledi« (Pertl 1971, 13). Ne sme pa se obravnavati samo telesnega, ampak tudi duševnega vidika – »Pojasnjevanje telesnih zakonitosti spolnosti je nujno izhodišče. Večji del rodiljskega pouka v tej smeri je treba opraviti že do začetka spolnega zorenja in kmalu po njem. Kasneje pa je treba v okviru rodiljskega pouka govoriti o spolnosti čedalje bolj kot o duševnem in družbeno-moralnem vprašanju« (Puhar 1961, 11).

Iz misli Boveta in Pertla lahko ugotovimo, da so se pomembnosti spolne vzgoje zavedali že v 70. letih preteklega stoletja in se spolnosti s strokovnega vidika ni več obravnavalo kot nekaj, kar bi bilo potrebno pred otrokom skrivati, ampak kot del življenja, o katerem je treba, tako kot o ostalih življenjskih resnicah, otroka primerno podučiti. Kljub mnogim modrostim, ki jih lahko preberemo v strokovnih knjigah iz tistega časa, pa dejansko situacijo najbolje ponazori Muck: »Odraščali smo v drugem času in človeško telo je bilo

za nas velika, mračna skrivnost. Kaznovali so nas, kadar smo se šli igrat zdravnike in naše matere so tresoče in osivele odvažali v norišnico, če smo jih po naključju videli gole. In potem smo zadaj, v skritem kotu omare, našli medicinske knjige« (Muck 1993, 20). Tudi Pertl kljub vsem nasvetom, ki jih podaja – ne samo o času in načinu, ampak tudi dejanskih vsebinah (od priprave deklice na prvo mesečno perilo pa vse tja do spolne morale) – še vedno meni, da je problematika predvsem strukturna –

Vse to seveda ni tako enostavno, kot je bilo pravkar povedano, saj nam že ta problematika, ki se poraja v zvezi s spolno podučitvijo, pove, da ni ravno lahko doraščajočega človeka pravočasno in pravilno spolno podučiti. In kdo naj to dela? Starši? Šola? Zdravnik – ali kdo? Primerno bi bilo, če bi to storili starši, predvsem pa mati – ali še bolje: oče naj podučí sinove, mati hčere. Iz vsakdanjih izkušenj vemo, da so starši zelo slabi posredniki spolne podučitve in spolne vzgoje nasploh (Pertl 1971, 45).

Tudi danes spolna vzgoja v šolah ni optimizirana. Še vedno se poudarja pomembnost zgodnjega poučevanja, saj mladi z intimnimi odnosi pričenjajo že zgodaj (Denehy 2007). Cilj spolne vzgoje je mladim posredovati informacije, na podlagi katerih bodo lahko sami sprejemali pametne odločitve ter jim hkrati povedati, kam se lahko v primeru težav obrnejo po pomoč. Seveda se je situacija v zadnjih dveh desetletjih precej spremenila. Če so prej informacije o spolnosti formalno posredovali starši in šola, neformalno pa tudi vrstniki in množični mediji, sedaj pomemben vir informacij o spolnosti predstavlja internet, ki je od vseh množičnih medijev najbrž v največji meri spremenil naše življenje na vseh področjih. Tudi spolna vzgoja je tako postala tehnološka, osebna, nemudna, na zahtevo, poceni, individualizirana, ne nadzorujejo je več družbene in izobrazbene strukture (Goldman 2000).

Po podatkih, ki jih navaja Modic, naj bi mladi iz osebnih stikov sicer največ informacij dobili od vrstnikov, manj ali nič pa od staršev, v šoli in od zdravstvenih delavcev – »Pogovore o spolnosti večinoma doživljajo kot duhamorne monologe odraslih, od katerih nimajo nikakršnih koristi« (Modic 2007). Podobne podatke navajajo tudi tuje raziskave, po katerih naj bi mladi največ informacij dobili iz množičnih medijev, vključno s spletom

(Boies, Knudson in Young 2004). Po drugi strani naj nad podajanjem informacij ne bi bili navdušeni niti učitelji, saj tega ne vidijo kot svojo vlogo – »Ker med učitelji menda prevladuje mnenje, da bi s pogovorom o spolnosti osnovnošolskih otrok posegli na področje, ki domnevno spada v izključno pristojnost staršev« (Modic 2007). Velik problem pri množici informacij, ki so sicer danes mladim na voljo, predstavlja njihovo nesistematično podajanje, v čemer vidi problem tudi svetovalka za zdravstveno vzgojo pri Zavodu RS za šolstvo, univ. dipl. org. zdr. Fani Čeh – »Otroci si sami želijo tovrstnih pogovorov. Informacij jim dejansko ne primanjkuje, vendar se med njimi ne znajdejo. Gola informacija, ki je lahko tudi izkrivljena, je premalo, mladostniku mora biti sistematično posredovana« (Modic 2007). Podobne težave v organizaciji je videl že več kot 20 let prej tudi Bovet: »Izkušnje kažejo, da dobivajo mladi ljudje sicer dokaj informacij o podrobnostih, da pa svojega znanja ne znajo povezati v celoto. O spolnosti slišijo veliko, ne znajo pa je ubrano včleniti v svoje življenje, da bi ob njej rastle v ljubezni in da bi jim dajala življenjski zagon« (Bovet 1977, 7). To ni nenavadno, saj so izkušnje s težavno organizacijo pretiranih informacij nekaj, kar nas spremlja v vsakdanjem življenju. Obstajajo podatki o najbolj iskanih ključnih besedah na spletu in med njimi pogosto najdemo tudi pojem seks, včasih celo na prvem mestu (Cooper, McLoughlin in Campbell v Kimmel 2004, 293). Poleg obsežnosti je težava interneta tudi v vprašljivi vrednosti informacij, ki so na voljo. Vse prepolno informacij nadzirajo organizacije ali posamezniki, formalnega nadzora nad temi informacijami pa ni. Objektivna ocena pravilnosti in vrednosti teh informacij tistim, ki te informacije želijo uporabljati, ni dostopna, kar lahko pri uporabniku ustvari napačno sliko glede določene tematike (Flowers-Coulson, Kushner in Bankowski 2000, 178).

Na drugi strani pa je vedno večje število specifičnih spletnih strani, ki so namenjene izobraževanju o spolnosti. Tako lahko informatorji o dokaj ozkih, specifičnih temah dobijo možnost posredovati informacije populaciji, ki bi bila sicer zanemarjena (Cooper, McLoughlin in Campbell v Kimmel 2004, 293). Prednost interneta je tudi v njegovi možnosti aktivnega ali pasivnega iskanja informacij. Uporabniki se lahko odločijo, da iskanje informacij omejijo na branje in iskanje po že objavljenem, lahko pa so pri iskanju informacij aktivni, na primer s sodelovanjem na forumih ali klepetalnicah. Pri tem je

izmed vseh medijev internet edini, ki ponuja takojšno dvosmerno komunikacijo. (Mckay 2008, 102)

Vse zgoraj naštetu, pa tudi mnoge druge značilnosti interneta torej otežijo razmišljanje o tem, ali je pri spolni vzgoji in informiranju internet v primerjavi z drugimi mediji, ki so se pojavili že pred njim, prinesel več dobrega ali več slabega. V zadnjem času je internet postal sredstvo komunikacije in metoda spoznavanja partnerjev – »Medtem ko so bile različne oblike internetne komunikacije sprva pomembne predvsem za določene manjšinske skupine (npr. istospolno usmerjene), ki jim je internet omogočil ciljno spoznavanje oseb, kar je bilo v realnem svetu oteženo ali onemogočeno, je internet kmalu postal medij za splošno spoznavanje partnerjev tudi drugih skupin« (Kuhar, Kogovšek in Švab 2010, 46). Pri tem je vedno problematično vprašanje zlorab, predvsem zaradi kraje identitet ter primerov pedofilije. Problem interneta je tudi v dostopu do vsebin, ki za otroke niso primerne (in so v nekaterih primerih tudi nelegalne). S preprostim iskanjem po ključnih besedah otroci in mladostniki brez ustreznega nadzora dobijo možnost dostopa do pornografskega materiala ali klepetalnic, namenjenim le odraslim (Freeman-Longo 2000, 76).

Poleg informacij o spolnosti internet ponuja tudi druge vsebine, ki lahko kaj hitro pokvarijo prepričanja in razumevanje mladostnikov glede tega, kakšna je normalna in zdrava spolnost. Freeman-Longo med možnimi posledicami izpostavljenosti tovrstnim vsebinam navaja: »1) izpostavljenost nepravilnim informacijam o človeškem spolnem vedenju, 2) izpostavljenost seksualnim vsebinam, neprimernim glede na starost, 3) potencial za razvoj seksualno kompulzivnega vedenja ter 4) potencial za razvoj seksualnih odvisnosti« (Freeman-Longo 2000, 89).

Po drugi strani je vsekakor dejstvo, da med vsemi informacijami, ki se nahajajo na spletu, vsakdo lahko najde točno tisto znanje, ki ga potrebuje. Vprašanje pa je, ali je ta informacija točna in kako jo lahko posameznik umesti v svoj sistem obstoječega znanja. Ne glede na vse lahko rečemo, da je internet bistveno spremenil način, kako do informacij dostopamo, kar seveda posledično velja tudi za informacije o spolnosti.

2.4 Konkretni primeri informiranja o spolnosti skozi čas

Že kratek pregled nekaj revij, v katerih se pojavljajo svetovalne rubrike, namenjene predvsem mladim, razkrije okvirno sliko, katere so tiste težave, ki mlade najpogosteje tarejo v povezavi s spolnostjo. Ne glede na to, kaj bo kasneje pokazala empirična raziskava na širšem vzorcu Zaupnih besed revije Antena, lahko kot nekaj tipičnih težav navedemo samozadovoljevanje, menstruacijo, spolne odnose ter telesni razvoj, še posebej v navezavi na razvoj znakov spolnega odraščanja.

Če želimo razumeti, zakaj so bila vprašanja v Zaupnih besedah takšna, kot so bila, moramo razumeti tudi, če in kakšne informacije so bile mladim na voljo iz formalnih virov, konkretno strokovne literature in spolnih priročnikov, izdanih v preteklosti. Zanimivo je, da je te literature dejansko kar precej, čeprav se mnoge domače izdaje ukvarjajo predvsem z zakonskim življenjem, vodenjem socialističnega doma in gospodinjstva, spolnost pa je seveda drugotnega pomena. Po drugi strani pa lahko tako med domačimi kot tudi tujimi avtorji najdemo kar nekaj del, v katerih sicer odkrito spregovorijo o spolnosti.

Tako na primer lahko v zvezi s samozadovoljevanjem že v začetku 60. let preberemo, da je tovrstno početje nekaj povsem običajnega –»Med zorenjem pa ima pri samozadovoljevanju poleg želje po užitku določeno vlogo še potreba po sproščanju napetosti, ki jo v mladem organizmu povzroča na novo prebujeni spolni nagon« (Puhar 1961, 19), prav tako pa ni niti nevarno, niti ne pušča kakšnih posledic – »Včasih so imeli samozadovoljevanje za pravo strahoto. Menili so, da povzroči ne vem kakšne bolezni, sušenje hrbteničnega mozga in celo blaznost, moško spolno nemoč ali impotenco in kdo ve kaj še. Zdaj pa vemo, da samozadovoljevanje ne zapusti nobenih posledic« (Puhar 1961, 67).

Deset let kasneje so si mladi in njihovi starši lahko v nekoliko bolj strokovno zastavljenem priročniku o spolnem zdravju dr. Pertla lahko prebrali, kako mlade odvrniti od samozadovoljevanja – »Če take fante primerno zaposlimo z resnim telesnim in

duševnim delom, jim s tem utrjujemo samozavest in voljo, obenem pa jih tako odvrčamo od razvade, saj s tem preusmerjamo (sublimiramo) njih prekipevajoče sile v razne razbremenilne oziroma koristne dejavnosti (šport, planinarstvo, razne veščine, delo v gospodinjstvu in gospodarstvu itd.)« (Pertl 1971, 32). Podobne misli lahko preberemo tudi v kasnejših priročnikih, se pa avtorji strinjajo, da samozadovoljevanje sicer ni škodljivo, dokler se mladi zaradi njega ne začnejo zapirati v osamo oziroma se k samozadovoljevanju ne zatekajo po tolažbo (Bovet 1977; Meredith in Gee 1991; Muck 1993). Sicer o samozadovoljevanju najdemo tudi več pozitivnih misli, povezanih s spoznavanjem lastne spolnosti na varen način – »Pri samozadovoljevanju mladostnik veliko izve o svojem telesu in o tem, kako se telo odziva, kar mu je v veliko pomoč kasneje, ko bo spolnost že doživljal s partnerjem. S pomočjo samozadovoljevanja gradite tudi svojo seksualno samozavest« (Muck 1993, 55), hkrati pa se samozadovoljevanje postavlja tudi v kontekst aktivnega spolnega življenja – »Podobno se tudi mnogi moški bojijo, da bi samozadovoljevanje lahko oslabilo njihovo spolno moč. Moški dostikrat obtožijo masturbacijo, če imajo kakšne motnje spolnih funkcij. Vendar je strah pred dozdevnimi posledicami spolnega samozadovoljevanja popolnoma neutemeljen« (Košiček 1987, 42). Nekatere knjige celo posredno podajajo »napotke« o normativnem samozadovoljevanju – »Moški se večinoma samozadovoljujejo tako, da z dlanjo ritmično drgnejo spolni ud gor in dol, ženske pa si s prsti drgnejo območje okrog ščegetavčka. To lahko naposled pripelje do vrhunca« (Meredith in Gee 1991, 29). Samozadovoljevanje tako ni bilo niti tabu tema, niti se ga ni obravnavalo kot moralno škodljivo ali nevarno početje.

Podobno velja tudi za menstruacijo, še posebej v smislu pričakovanja prve menstruacije oziroma menarhe. Pertl odgovornost za poučitev dekleta naloži materi, in sicer morajo matere svoje hčerke na prvo »mesečno perilo« pripraviti že okrog 11 leta, torej pred začetkom njihovega spolnega zorenja. S tovrstno vzgojo poučuje tudi kasnejši odnos dekleta do svojega telesa in njegovega »resničnega namena« - »Pravilno spolno poučitev naj spremljajo tudi vzgojni napotki, ki bodo v deklici zbudili spoštovanje do čudovitih dogajanj, ki jih je narava namenila ženskemu telesu. Hrepenenje po materinski sreči prej ko slej prevzema sleherno mlado žensko, vendar jo lahko zaužije šele, ko je duševno in

telesno zrela (okrog 20. leta), preudarno in iz resnične ljubezni izbere moža, očeta svojim otrokom in zares postane mati« (Pertl 1971, 25). Podobno kot pri preprečevanju samozadovoljevanja z nalaganjem raznovrstnih aktivnosti fantom (Pertl namreč ne govori o ženski masturbaciji), podobno avtor opozarja tudi, da menstruacija ni bolezen in se je kot takšne ne sme predstaviti dekletu – »Če dopuščamo dekletu, da uporablja za mesečno perilo izraz »bolezen«, ali pa jo pustimo, da je »bolna«, namesto da bi se veselila najboljšega zdravja, ji s tem privzgajamo napačne občutke, hkrati pa jo navajamo k odvečnem poleganju, da se smili sama sebi in izmika svojim dolžnostim« (Pertl 1971, 26). V zgodnejših delih lahko preberemo še nekatere trditve v povezavi z menstruacijo, ki jih danes obravnavamo kot neresnične, na primer, da je za žensko bolje, da »se ne koplje, ampak le umiva, da v tem času ne kolesari, planinari itd« (Puhar 1961, 57), vendar tovrstne mite kasnejši priročniki precej hitro zavrnejo – »Še danes so žive čudne vraže, npr. da si med mesečnim perilom ne smeš umivati las ali jesti sladoleda. Dejansko pa lahko ženska počne vse, kar dela ponavadi, tudi se koplje ali prha ter plava« (Meredith in Gee 1991, 21).

Pogosta tema priročnikov so tudi spolni odnosi, še posebej odločitve za prve spolne odnose, ki je še danes pomembna prelomnica v življenju mladih, predvsem zato, ker se ga smatra kot enega od korakov v svet odraslih. – »Čeprav je bil prvi spolni odnos v restriktivni spolni kulturi povsem drugače družbeno organiziran in individualno doživljen in osmišljen, kot je v permisivni kulturi, je imel, oziroma ima, v obeh primerih vsaj eno pomembno skupno značilnost. Bil je in ostaja »eden od prelomnih dogodkov v spolnem življenju ljudi in se doživlja kot iniciacijski ritual in simbol vstopa v odraslo življenje« (Haavio-Manilla v Bernik in Klavs 2011, 96). Nekateri avtorji poudarjajo tudi, da zgodnje spolne izkušnje lahko pomembno vplivajo na kasnejše vedenjske vzorce v spolnosti in oblikovanje spolne identitete na splošno (Carpenter 2001, 32). Pri tem pomembno vlogo igra predvsem odločilni trenutek »izgube« nedolžnosti, torej same penetracije in pretrganja deviške kožice pri dekletu oziroma ženski. Že proti koncu 70. let pa Bovet to vidi kot nesmisel – »Dokler ne pride do telesnega združenja, dokler je deviška kožica nedotaknjena, se še vedno lahko reče: »Nič se ni zgodilo, še vedno sem devica!« Seveda je to hinavščina, kajti »devišstvo« nima z deviško kožico nič skupnega.

Devištvo je stvar notranje usmerjenosti« (Bovet 1977, 68). Podobno tudi Košiček pravi, da »če je deviška kožica zakrnela, ženska pri prvem spolnem občevanju partnerju ne more dokazati, da dotlej še ni občevala, ker niti ne krvavi niti ne čuti bolečin. Iz tega seveda lahko sklepamo, da je moški, ki mu je ženino devištvo pomembno, kratko malo neumen« (Košiček 1987, 13).

Kot dominantni diskurz torej prevladuje nocija, da ženske izgubijo nedolžnost s prvo penetracijo, druge spolne aktivnosti (npr. oralni seks, analni seks, seks s partnerjem istega spola itd.) pa ne štejejo kot izguba nedolžnosti. Nedolžnost je vezana na nedotaknjeno deviško kožico, kar je v svojem bistvu neumnost, saj se ta lahko poškoduje ali raztrga tudi iz drugih razlogov. (Medley-Rath 2007, 26) Giddens nekoliko šaljivo pravi celo, da je izraz izguba nedolžnosti za fante popolnoma neprimeren, saj fantje s prvo izkušnjo ničesar ne izgubijo, ampak je zanje to pridobitev. (Giddens 2000, 18) V tem pogledu je izguba nedolžnosti izrazito heteronormativna, saj v tovrstnem partnerstvu ne veljajo iste »zakonitosti« kot pri istospolno usmerjenih, dodatno pa norma devištva primarno velja za ženske, ne pa tudi za moške (Medley-Rath 2007).

Medtem ko nekateri avtorji, predvsem v 60. in 70. letih poudarjajo spolno vzdržnost – »ki zlasti med spolnim zorenjem ne vodi v bolezen (kakor domnevajo nekateri), temveč celo pospešuje pravilen telesni in duševni razvoj« (Pertl 1971, 31), pa v kasnejših letih pride predvsem do poudarjanja pomembnosti, da se spolni odnosi zgodijo šele, ko so mladi nanje pripravljeni – »In kdaj bomo dovolj stari za seks?, me sprašujete s cvilečimi glasovi. Kmalu. Vendar vam datuma ne morem povedati. Ne jaz, ne kdo drug. Nekega dne boste pač začutili, da je vajin odnos dovolj zrel, da si ga želite močno in brez strahu« (Muck 1993, 85). V literaturi že takrat najdemo tudi zametke orgazmičnega imperativa in pa prenosa odgovornosti – »Vendar ni samo dolžnost moškega, da žensko pripelje do višja spolnega užitka, kadar si ona tega želi; prav tako je to dolžnost ženske do same sebe. To pa se pravi, da se mora ženska potruditi. Ne sme dovoliti, da bi bilo njeno zadovoljstvo s spolnimi odnosi odvisno od iznajdljivosti, uvidevnosti in dobrohotnosti njenega partnerja« (Košiček 1987, 22–23).

Zanimivo je, koliko opisov in razlag najdemo glede telesnega razvoja, značilnega za pubertetno obdobje. Avtorji v literaturi pokrijejo prav vse možne tematike, od že omenjene menstruacije, nočnih polucij, normalne velikosti penisa in prsi, skratka vse, s čimer bi se mladi lahko soočili in/ali o čemer bi bilo primerno, da jih starši poučijo, preden morda do tega razvoja sploh pride. Če si ogledamo primer razlag za enega od pojavov skozi leta, nočni izliv semena med spanjem, vidimo, da že v 70. letih Bovet jasno razloži, zakaj pride do polucije in pomiri – »Ni razloga za preplah. Dogaja se nekaj povsem naravnega, gre za izliv semena ali polucijo. To nastopi navadno vsakih nekaj tednov ali tudi pogosteje« (Bovet 1977, 45). Pertl že skoraj dve desetletji prej tudi nalogo za obrazložitev tovrstnih dogodkov preloži na starše, še posebej očeta – »S pravilno in pravočasno spolno poučitvijo preprečimo, da bi si fantje nehotene semenske izlive razlagali napačno, da bi sami sebe krivili tega dogajanja ali da bi jih vse to zavajalo k nepravilnemu vedenju« (Pertl 1961, 30). 30 let kasneje lahko preberemo skorajda identično razlago, z dodanim nasvetom za mlade - »Mokre sanje so zelo pogoste pri dečkih v puberteti. Medtem ko spiš, pride do erekcije in izbrizga semenske tekočine. To se zgodi, ker se telo še ni navadilo na nov način delovanja. Dogaja se, medtem ko ti sanjaš, čeprav ne nujno o seksu. Če ti je nerodno, ker si umazal rjuho, izmij madež z milom in mrzlo vodo ali imej na nočni omarici papirnate robčke ali zavitek toaletnega papirja, s katerim se obrišeš« (Meredith in Gee 1991, 44).

Predvsem v kasnejših letih so razlage podobne ali celo identične, kot bi jih lahko prebrali v najnovejših knjigah – bodisi o spolni vzgoji, bodisi v priročnikih o spolnosti za mlade. Glede na povedano (kar je le delček vsega, kar je bilo mladim dostopno na policah knjigarn ali knjižnic), bi lahko sklepali, da bodo mladi zmožni poiskati informacije, ki jih zanimajo. Vprašanje pa je, ali je bil problem, predvsem v zgodnejših letih, samo v dostopnosti, ali pa je vlogo odigral tudi strah ali sram pred iskanjem tovrstnega znanja, sram pred tem, da bi to izvedeli pomembni drugi, ter da je ta strah morda pogosto prevladal nad vedoželjnostjo mladih. Muckova tako dobro opiše realno stanje, ko pravi, da

Vi, ki to berete, veste o seksu vse! V samopostrežbah in trafikah lahko kupite dotične knjige v prozornih ovitkih in lahko si vzamete ustrezno knjigo v knjižnici.

Pa tudi vaši stari niso več take more in jih lahko marsikaj vprašate. /.../ Zakaj pa potem, če smem vprašati, kar naprej pisarite v zaupne rubrike in sprašujete, če ste noseče, ker ste uporabile bratovo zobno ščetko in se pritožujete nad svojimi nerazumnimi telesi, ki se razvijajo po svoje? (Muck 1993, 21).

2.5 Svetovalne rubrike v množičnih medijih

Čeprav pred desetletji trg še ni bil preplavljen z mediji vseh oblik in specifično oblikovanih za posamezne ciljne skupine kot to velja danes, pa so bili vseeno pomembni oblikovalci mnenj, načel in vedenja njihovih uporabnikov. To je veljalo in še vedno velja tudi za informacije o spolnosti, ki jih lahko mladi iz medijev črpajo. Do sedaj opravljene raziskave kažejo na tri možne vplive medijev na spolno vedenje: »1) z ohranjanjem spolnega vedenja na javni in zasebni agendi, 2) z ohranjanem relativno konsistentnega seta spolnih in odnosnih norm, 3) z redkim vključevanjem modelov s spolno odgovornim vedenjem« (Brown 2002, 43–44). Ule pravi, da ima posameznik z mediji več nadzora nad svojim odraščanjem, saj vsebine izbira sam, brez nadzora. Gre za princip uporabe in zadovoljevanja – posamezniki medije uporabljajo aktivno, ne gre le za pasiven vpliv medijev na njihove uporabnike. Uporabnik medija sam izbira vsebine, ki si jih po svoje razlaga in jih vrednoti (Ule 2008, 199–200).

Prav revije predstavljajo dober vir informacij, ker so široko dostopne, poceni, omogočajo pa tudi interakcijo z vrstniki skozi posojanje revij (Medley-Rath 2007). Posebno mesto v mladinskih revijah še desetletja zasedajo svetovalne rubrike, ponavadi pisane v obliki vprašanj in odgovorov. Svetovanje je sicer po formi šibkeje normativno, kot bi bil neposreden apel, saj gre za vrednotenje, oceno ali sodbo nečesa. Dodatno pa vedno vsebuje še en element: predlog glede nadaljnjega vedenja (Locher in Hoffman 2006, 70–71). Nekatere raziskave kažejo, da prav svetovalne rubrike predstavljajo najbolj priljubljen del mladinskih revij in so tiste, ki jih mladi preberejo kot prve (Jackson 2005a, 298). Avtorji svetovalne rubrike vidijo kot stičišče formalnega in neformalnega diskurza o spolnosti (Gudelunas 2005; Kirkman 2001). Med iskalcem informacij (piscem pisma) ter svetovalcem pa obstaja asimetrično razmerje glede avtoritete in znanja. Svetovalci

ponujajo nasvete, za katere so naprošeni – s tem, ko pisec pisma svetovalca nekaj vpraša, ga avtomatično postavi v položaj avtoritete. Hkrati se avtomatsko predpostavlja, da ima svetovalec dovolj znanja, da bo lahko odgovoril na vprašanje. Viden je kot kredibilen, zaupanja vreden in zanesljiv (Locher in Hoffman 2006, 73–74).

S tem svetovalne rubrike postavljajo normative »normalnega« in »zdravega«. Svetovalci podajajo normaliziran diskurz o temu, kaj je in kaj ni sprejemljivo v spolnosti. Čeprav so te odgovori namenjeni enemu posamezniku, pa so oblikovani tako, da lahko mladi te informacije uporabijo za dekonstrukcijo svojih lastnih izkušenj in razumevanja lastne spolnosti – »Odgovori so posredovani, kot da so usmerjeni na eno posamično osebo. Ta oblika dialoga je namenjena specifični funkciji: tovrstni svetovalni teksti naj bi ponujali nagrado bralcu, ki se identificira z iskalcem nasveta« (Locher in Hoffman 2006, 73).

Tako so svetovalne rubrike v veliki meri tudi prostor za proizvodnjo in reprodukcijo kulturnih diskurzov seksualnosti (Jackson 2005a, 298–299). Na podlagi posredovanih informacij mladi oblikujejo svoje vrednote in vedenje v povezavi s spolnostjo (Carpenter 2001), oziroma kot pravi Foucault, so svetovalne rubrike kot metoda preverjanja spolnega vedenja drugih in skozi to ohranjanje lastnega občutka zdrave spolnosti (Gudelunas 2005, 65). Bralci sicer najpogosteje iščejo nasvet, včasih pa samo simpatijo ali potrditev, da ravnajo pravilno, ali pa se preprosto le želijo znebiti občutkov krivde (McKay 2008).

Hkrati Foucault o svetovalnih rubrikah govori tudi kot o prostoru za izpovedi in na drugi strani regulativnem sistemu, ki seks postavi pod lupo (Jackson 2005a, 299), oziroma kot pravi Carpenter – »Dodatno množični mediji tipično predstavljajo norme in ideale, ki prevladujejo v kulturno in zgodovinsko specifičnih kontekstih, pri čemer poudarjajo prevladujoče norme namesto alternativ« (Carpenter 2001, 38). Legitimacija vedenja je za mlade potrebna in pomembna, saj tako dobijo potrditev, da je njihovo spolno vedenje v skladu s prevladujočimi družbenimi normami. To je sicer nekaj, kar naj v skladu s povedanim o liberalizaciji seksualnosti ne bi bilo več potrebno, vendar pa je mladim večinoma pomembno, da njihovo vedenje ne odstopa od povprečja in ne predstavlja nečesa, kar bi lahko pomembni drugi obsojali. Revije se čutijo upravičene do podajanja

vedno bolj specifičnih informacij o spolnosti, saj s tem delujejo preventivno z ozaveščanjem o varni spolnosti v dobi aidsa. Še vedno pa je zelo pomembna spolna svoboda, vendar pa mora ostati v mejah odgovornosti. Jackson pa še vedno omenja tudi prevladujoče norme heteronormativnosti – »Ker je vpliv dominantnih, represivnih diskurzov o heteroseksualnosti prevladujoč, ni presenečenje, da njihovo reprodukcijo najdemo v odgovorih zaupne tete« (Jackson 2005a, 310) in koitalnega imperativa, medtem ko so druge oblike spolnosti potisnjene nekoliko na stran. To vključuje na primer istospolne odnose, pa tudi masturbacijo, ki pa se pogosteje pojavlja kot ideja spoznavanja lastnega telesa in varnega užitka (Jackson 2005a, 297). V kontekstu varnega užitka se v svetovalnih rubrikah pojavljajo tudi diskurzi o romantičnosti in varni spolnosti, še posebej takrat, kadar mladi v pismih izražajo željo po pričetku spolnega življenja (Jackson 2005a, 309).

Velika privlačnost svetovalnih rubrik je v že omenjenem elementu vojerizma, ko lahko preverjamo spolno življenje drugih in ga primerjamo z lastnim. Tako so se sčasoma precej spremenile tudi strukture pisem, ki so jih bralci pisali v svetovalne rubrike. V preteklosti so pisci večinoma podali referenco glede starosti, nato opisali svoj dejanski problem, pogosto pa pridali tudi razlago, kako njihov problem vpliva na njihovo življenje. Danes temu pogosto ni več tako – problem je v večji meri postavljen v ospredje. McRobbie pravi, da s tem vsebine v svetovalnih rubrikah postanejo bolj nevtralne, s čemer se zmanjša tudi vojeristična komponenta (Jackson 2005a, 298).

Raziskovalci tovrstnih tekstov morajo vedno upoštevati posebno razmerje med mediji in njihovimi uporabniki, saj ti vsebine konzumirajo kritično in ne prevzamejo vsakega odnosa ali vedenja, ki jim je posredovano v medijih. Poleg tega vedno obstaja možnost, da različni uporabniki iste tekste interpretirajo na več različnih načinov (Carpenter 2001, 37). Hkrati sploh ni relevantno, ali so pisma resnična ali ne, ker jih bodo ljudje ne glede na njihovo avtentičnost brali in si jih interpretirali po svoje (Jackson 2005b, 285).

Ne moremo trditi, da so časi svetovalnih rubrik mimo, je pa po drugi strani res, da se spreminjajo njihove oblike. Mnoge se v celoti ali delno selijo na splet, kar je prav tako

spremenilo naravo iskanja in dajanja nasvetov (McKay 2008; 101) Z vedno bolj specializiranimi vsebinami na spletu pa svetovalne rubrike izgubljajo svoj pomen, saj praktično ni več vprašanja, na katerega ne bi mogli najti že zapisanega odgovora. Tako bodo za razliko od preteklosti, ko so svetovalne rubrike igrale izredno pomembno vlogo pri izobraževanju in usmerjanju, verjetno vedno bolj usmerjene k zabavanju bralcev (McKay 2008, 102).

2.5.1 Svetovalna rubrika v reviji Antena

Znani slovenski seksolog piše o tem, koliko informacij so mladi črpali iz svetovalnih rubrik, kar ponazori z anekdoto sošolca, ki je pri igri »vislic« uporabil za mlade precej neobičajno besedo – prepucij. »Čestitam, je komentirala tršica, preden smo preklopili na učni program in predpisano snov, pa jo je čisto neobvezno zanimalo še, kje je dvanajstletni mulc pobral to dokaj redko tujko iz strokovnega izrazoslovja, ki se v pogovornem jeziku praktično ne uporablja. »V Anteni« je kot iz topa ustrelil sošolec« (Modic 2006).

Antenine Zaupne besede, ki obstajajo že od samega začetka izdajanja Antene od leta 1967, so v slovenskem prostoru postale nekakšen sinonim za vse svetovalne rubrike, ne glede na to, da je imela večina svetovalnih rubrik v drugih revijah prav tako svoja osebna imena. Več kot 40 let torej Zaupne besede predstavljajo pomemben vir informacij in nasvetov, ki so se jih sprva posluževali ljudje več generacij, danes pa pretežno mladi, večina vprašanj in odgovorov pa se je, kot je to razvidno iz empirične raziskave, nanašala pretežno na spolnost in z njo povezane tematike.

Modic svoj pregled Zaupnih besed nadaljuje z iskanjem razlogov za spolno nevednost v času njegovih šolskih let –

Okej, boste rekli, to je bilo pred 35 leti, v času komunističnega enoumja in nesproščene Slovenije, ki je ihtela v federativnem primežu prisilno skrpane republike Jugoslavije. Delovni ljudje in občani so bili vpreženi v temeljnih organizacijah združenega dela, kmete se je zatiralo in izžemalo, znanje je bilo

podplačano, zdravstvo podhranjeno, vzgojno izobraževalni sistem z neuravnoteženimi mediji na čelu pa pod drobnogledom partije (Modic 2006).

Toda zanimivo Modic ob pregledu novejših izdaj Antene ugotovi, da se vprašanja od njegovih šolskih let niso kaj bistveno spremenila in še vedno ostajajo do določene mere precej bizarna, mladi pa precej neosveščeni v zadevah, povezanih s spolnostjo. Tako je oblikoval hipotezo, da je večina člankov v reviji izmišljenih. Njegovo obrazložitev zavrne takratni odgovorni urednik Antene z navedbo, da mnogi mladi poleg svojih težav v elektronskih sporočilih zapišejo tudi svoje ime, priimek in GSM številko, zaradi česar sklepa, da so »fantazijske zagate po mojem mnenju v manjšini« (Modic 2006).

3 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA

Prvi poskusi analize tekstov v množičnih medijih segajo v začetek 20. stoletja, ko je sociolog Max Weber na nemškem sociološkem srečanju leta 1910 predlagal relativno enostavno metodo analize –

... s tem, da izmerimo, z ravnilom in šestilom, kako se je vsebina časopisov v kvantitativnem vidiku spremenila v zadnji generaciji, tudi v oglaševalskem delu, v feljtonu, kakšne so razlike med feljtonom in naslovnim člankom, med naslovnim člankom in vestjo, med tistim, kar je danes sploh posredovano kot vest, in tistim, kar ni več tako posredovano. Razmerja so se namreč neverjetno spremenila. /.../ In od teh kvantitativnih opredelitev bomo prešli h kvalitativnim. Lotili se bomo načina stilizacije časopisa, načina, kako se isti problemi obravnavajo v časopisih in izven njih, očitnega prikrivanja čustvenega v časopisu (Weber v Vezovnik 2008, 79–80).

Danes sta dva glavna metodološka pristopa k obravnavanju tekstov oz. besedil kvantitativna analiza vsebine (ki so jo v 20. in 30. letih 20. stoletja pričeli uporabljati predvsem študentje novinarstva in sociologi) ter analiza tekstov, ki je kvalitativna metoda. Temelji na principu indukcije, interpretacije vseh elementov, ki so nosilci pomena v manjšem vzorcu enot oziroma tekstov (Vezovnik 2008, 80).

Po definiciji je kritična diskurzivna analiza (KDA) »oblika diskurzivnega analitičnega raziskovanja, ki v prvi vrsti raziskuje, kako se družbena oblast, zlorabe, nadvlada in neenakost uveljavljajo, reproducirajo s pomočjo teksta in govora v družbenem in političnem kontekstu« (van Dijk v Vezovnik 2008, 80–81). Metoda je uporabna pri postavljanju tekstov v situacijski in sociokulturni kontekst. Gre za analizo odnosov med tekstom, procesi in družbenimi okoliščinami (Henderson 2005, 18). Burr znotraj diskurzivnih teorij razlikuje dva pristopa. V prvem pristopu se teorije navezujejo na psihoanalitične koncepte in se posvečajo kategorijam družbenih sprememb, oblasti ter identitete, drugi pristop pa se posveča predvsem performativni funkciji (načinu konstituiranja mnenj, učinkom na govorca/pisca ter retoričnim tehnikam). Slednji pristop

Fairclough vidi kot nekritični (Vezovnik 2008, 82). Vendar pa imajo vse diskurzivne teorije skupno izhodišče, saj so –

enotne v predpostavki, da jezik ni odsev preddoločene »realnosti«. Reprerentacije slednje namreč ustvarjamo z jezikom. Ta je strukturiran skozi različne vzorce diskurzov, kar pomeni, da ne obstaja samo en generalni sistem pomnjenja, kot na primer v de Saussurjevem strukturalizmu. /.../ Diskurzivni vzorci se vzdržujejo in spreminjajo v diskurzivnih praksah. Njihovo vzdrževanje in spreminjanje pa je treba analizirati glede na specifični kontekst, v katerem jezik deluje (Vezovnik 2008, 83–84).

Diskurz je sicer za kritično diskurzivno analizo temeljni koncept, središče analize, pri kateri je potrebno upoštevati zgodovinsko dimenzijo, saj diskurzivni pomeni niso absolutni, ampak fluidni (Vezovnik 2008, 87). Igrajo pomembno vlogo pri oblikovanju, reproduciranju ali spreminjajo družbenih razmerij oblasti in jih je vedno treba razumeti zgodovinsko ter na ta način tudi interpretirati (Vezovnik 2008, 85).

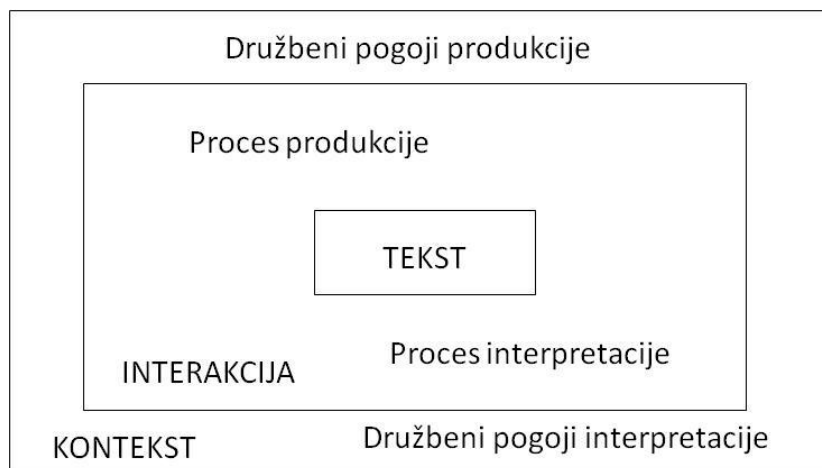
Fairclough kot eden izmed ustanoviteljev šole kritičnega diskurzivnega diskurza jezik prepozna kot del družbe, lingvistične pojave kot specifične oblike družbenih pojavov, po drugi strani pa tudi družbene pojave vidi kot delno lingvistične. Gre torej za neposredno povezavo med jezikom in družbo – diskurzivni dogodek je hkrati tekst, primer diskurzivne prakse in primer družbene prakse (Henderson 2005, 6). Teorija, ki sta jo zasnovala Chouliaraki in Fairclough, je osnovana na premisi, da posamezniki in skupine jezik uporabljajo za doseganje različnih družbenih namenov oz. ciljev, zato je potrebno pri analizi upoštevati razmerje med vsakodnevnimi družbenimi praksami (družbenimi dogodki) in družbo (družbenimi strukturami). Avtorja trdita, da je narava družbenih praks delno odvisna od družbenih struktur, delno pa od družbenih dogodkov, skozi katere ljudje živijo svoje življenje. Družbene prakse torej delno oblikujejo, omejujejo in vzdržujejo rigidne družbene strukture, hkrati pa predstavljajo tudi produkcijo novega in so kot take lahko del transformacije družbenih struktur (Henderson 2005, 9). Gre torej za razmerje neposrednega vpliva, ki je fluidno, v nenehnem premikanju. Pri tej opredelitvi dialektičnega razmerja je osnovo predstavljalo Harveyjevo razumevanje družbenih praks

kot skupka šestih različnih elementov – diskurza/jezika, moči, družbenih razmerij, snovnih praks, institucij/ritualov in prepričanj/vrednot/želja, oziroma– »Čeprav se trenutki lahko razumejo kot posamezni elementi, so drug v drugemu dialektično ponotranjenji tako, da je na primer »diskurz oblika moči, način oblikovanja prepričanj/vrednot/želja, institucija, metoda družbenega povezovanja, snovna praksa. Obratno so moč, družbeni odnosi, snovne prakse, insitucije, prepričanj itd. delno diskurz« (Chouliaraki in Fairclough v Henderson 2005, 10).

Faircloughova metoda temelji na trinivojskem modelu razumevanja diskurza, ki predstavlja združitev treh teoretskih tradicij – jezikovne analize, interpretivistične ali mikrosociološke tradicije in makrosociološke tradicije analize. Na prvi ravni gre za analizo teksta, na drugi interpretacijo odnosa med tekstom in interakcijo in na tretjem razlago odnosa med interakcijo in družbenim kontekstom (Vezovnik 2008, 86). Diskurz je torej po Faircloughu sestavljen iz treh delov: teksta, procesa produkcije ter procesa interpretacije.

Slika 3.1 Diskurz kot tekst, interakcija in kontekst

Vir: Fairclough (1989, 25)

Kljub temu da je bila Faircloughova metoda diskurzivne analize pogosto predmet kritik (Vezovnik 2008, Henderson 2005), še vedno predstavlja uporaben model za analizo tekstov in družbenih okvirov, ki jih pogojujejo. S tem omogoča analizo vzporednic med

različnimi dimenzijami diskurza ter vzorci, ki jih je potrebno opisati, interpretirati in razložiti (Henderson 2005, 18).

4 ANALIZA ZAUPNIH BESED V REVIJI ANTENA

Analiza Zaupnih besed je bila opravljena na dveh nivojih. Po opravljenem vzorčenju so bili izbrani teksti najprej analizirani kvantitativno, sledila pa je analiza z metodo kritične diskurzivne analize. Oboji rezultati skupaj ponujajo odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja:

RV 1: Ali se skozi čas v svetovalni rubriki kažejo spremembe diskurzov o spolnosti s strani svetovalcev, ki bi lahko izvirale iz družbenih sprememb?

RV 2: Katere so najpogostejše teme, ki se pojavljajo v svetovalni rubriki revije Antena v različnih desetletjih prejšnjega stoletja?

RV 3: Ali so se v svetovalni rubriki revije Antena pojavljali elementi, ki bi lahko kazali na vpliv spolne revolucije na diskurze o spolnosti?

RV 4: Ali se z pojavom aidsa v 80. letih v svetovalni rubriki pojavijo elementi, ki nakazujejo medikalizacijo diskurzov o spolnosti?

RV 5: Ali se v svetovalni rubriki pojavljajo elementi, ki bi kazali na vpliv pojava interneta na diskurze o spolnosti?

4.1 Vzorčenje in metode analize

Zaradi izrednega obsega gradiva je bil prvi korak opredelitev vzorca. Zaradi narave raziskovalnih vprašanj je bilo pomembno, da so izbrani članki razporejeni čez celotno analizirano obdobje (1967–2000), zato popolnoma slučajno vzorčenje po številkah izdaj ni prišlo v poštev.

Prvi korak je bilo torej kvotno vzorčenje, v katerem so bila za analizo izbrani sledeči letniki: 1967 (kot prvo leto izdajanja Antene), 1970, nato pa vsako peto leto do vključno

leta 2000, torej 1975, 1980, 1985, 1990, 1995 ter 2000. Skupaj je bilo torej v vzorcu zajetih 8 različnih letnikov.

Znotraj vsakega izbranega letnika sem nato z generatorjem slučajnih števil izbrala šest naključnih mesecev (izbira med števili 1 (ki predstavlja januar) in 12 (ki predstavlja december), v primeru ponovitve števila znotraj posameznega letnika se je ponovljen mesec zanemarl in se je upoštevala naslednja generirana številka), znotraj vsakega meseca pa sem ponovno z istim generatorjem slučajnih števil izbrala dve od štirih (oziroma v nekaterih primerih petih) številke revije Antena, ki so izšle v posamičnem mesecu.

Po prvem pregledu besedil sem nato vzorec razširila ter v vsakem mesecu izbrala vse številke, ki so v tem mesecu izšle. Celoten vzorec je torej sestavljen iz nabora, ki je prikazan v tabeli 4.1.

Tabela 4.1: Vzorčenje^{1 2}

Letnik	1. mesec	2. mesec	3. mesec	4. mesec	5. mesec	6. mesec
1967	februar	april	junij	julij	september	november
1970	april	maj	junij	oktober	november	december
1975	marec	april	maj	junij	september	oktober
1980	januar	april	maj	julij	september	oktober
1985	januar	marec	april	maj	november	december
1990	januar	februar	junij	avgust	november	december
1995	april	maj	junij	september	oktober	november
2000	februar	marec	april	junij	julij	december

Obseg rubrike Zaupne besede se je znotraj analiziranih let spreminjal (med dve in pet strani, pri čemer je potrebno upoštevati tudi razlike v formatu izdaje), kar pomeni, da je bilo v nekaterih letih število posameznih objavljenih vprašanj in odgovorov višje kot v drugih.

¹ V letu 1967 je revija Antena izhajala vsakih štirinajst dni, v vseh preostalih analiziranih letih pa je bila tednik oziroma tedenska priloga.

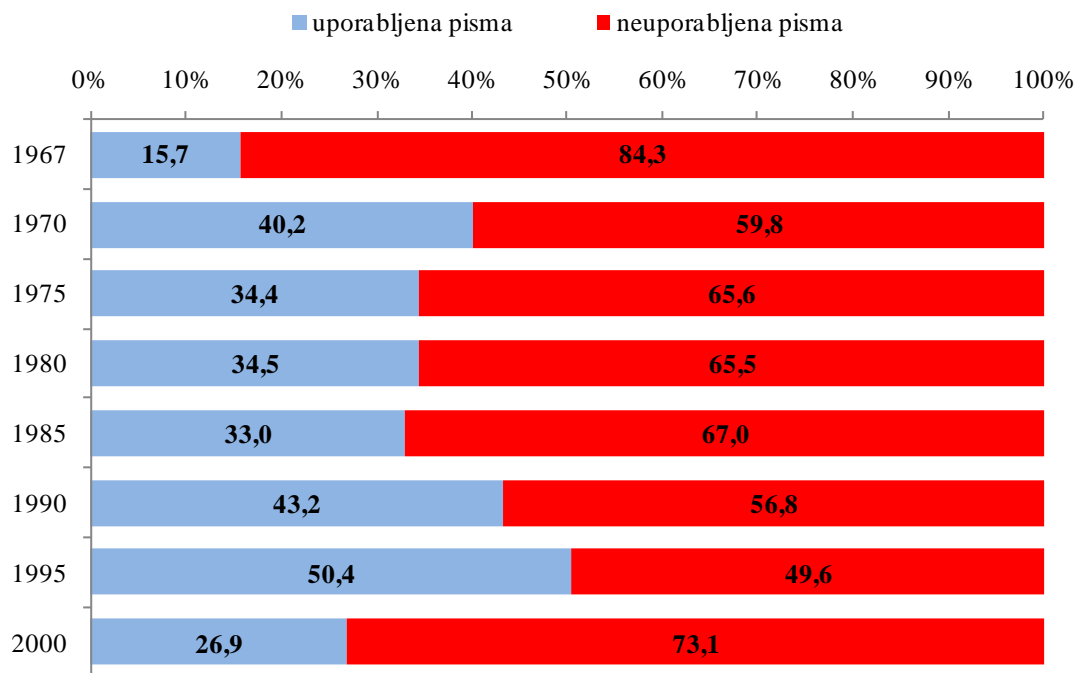
² V arhivu ni bilo dostopnih sledečih številke: 1. izdaje v maju 1980, 3. izdaje v oktobru 1980 ter 1. izdaje v maju 1985.

Po naboru celotnega gradiva sem vsa pisma in odgovore prebrala. Nato sem jih prebrala ponovno ter označila vsa pisma in pripadajoče odgovore, ki so bili na kakršen koli način povezani s spolnostjo. Število izbranih pisem se razlikuje od letnika do letnika, saj je bilo v nekaterih letih več, v drugih manj pisem povezanih s spolnostjo. Nabor izbranih pisem je prikazan v tabeli 4.2. in grafu 4.1.

Tabela 4.2: Število izbranih pisem po posameznih letnikih

	Vsa pisma (letniki)		Izbrana pisma (letniki)	
	N		N	% vseh pisem
1967	83		13	15,7
1970	122		49	40,2
1975	131		45	34,4
1980	165		57	34,5
1985	227		75	33,0
1990	162		70	43,2
1995	113		57	50,4
2000	130		35	26,9
	1133		401	

Graf 4.1: Število izbranih pisem po posameznih letnikih

Iz celotnega nabora pisem, ki jih je bilo v osmih izbranih letih objavljenih 1.333, so bila v končni vzorec zajeta 401 pismo, kar predstavlja 35,4 % oziroma približno tretjino vseh pisem. V tabeli 3 so prikazane kategorije pisem, ki v končni vzorec niso bila vključena. Vsakemu pismu je bilo glede na njegovo vsebino lahko pripisanih več različnih kod.

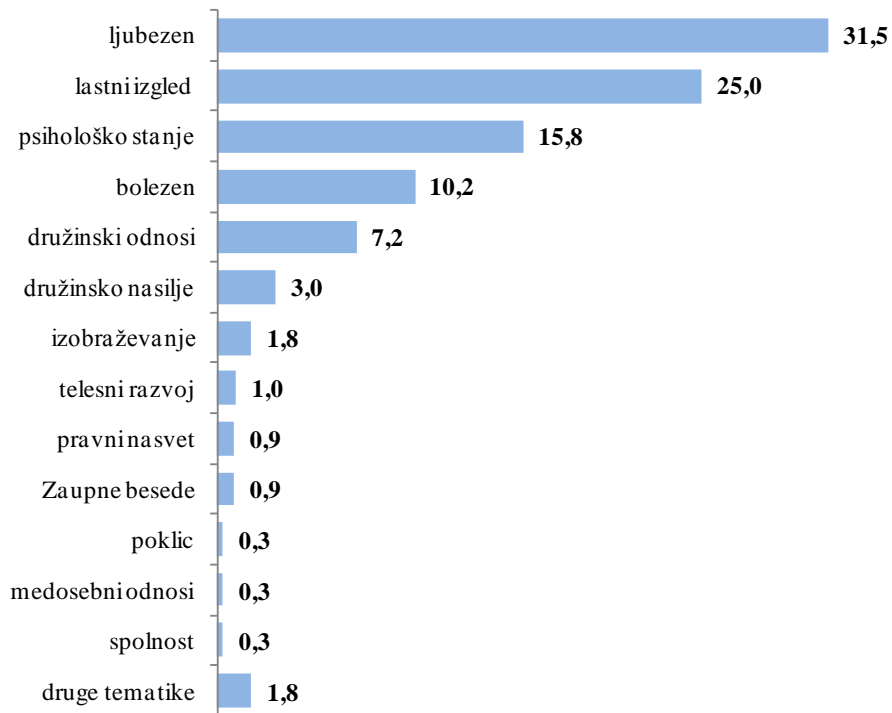
V celotnem vzorcu izstopa leto 1967, ko je bilo, kot je razvidno iz tabele 4.2, le 15,7 % vseh pisem, objavljenih tisto leto, povezanih s spolnostjo. V prvem letu izhajanja revije so se bralci očitno privajali na idejo, da bi svoje težave v tematikah, povezanih s spolnostjo, delili preko množičnega medija in nasvete dobili na tak način. V zgodnejših letih najdemo tudi nekaj tematik, ki se kasneje ne pojavljajo več, kot so na primer vprašanja o alkoholizmu, finančnih težavah, drogah, delovnem okolju ali želje po pravnih nasvetih. Na tem mestu je potrebno omeniti tudi pomislek, ki je vezan na tovrstne analize objavljenih vsebin. Ne vemo namreč, koliko pisem z določeno tematiko je bilo dejansko prejetih, koliko pa objavljenih. Ključno vlogo pri izboru pisem je verjetno igral svetovalec, ki je najverjetneje svoj izbor pisem za objavo osnoval tudi na podlagi tega, kaj je bilo objavljeno v preteklosti, hkrati pa so bili lahko pomembni tudi drugi dejavniki, ki so nam nepoznani. Gre torej za pomemben faktor predvsem pri vplivu na kvantitativno analizo, ki pa ga moramo zaradi metodoloških omejitev zanemariti.

Največ pisem, ki niso bila zajeta v končni vzorec, je bilo povezanih z ljubeznijo (težave v razmerju, nesrečna ljubezen ipd.). Ena izmed mojih domnev je bila, da se bo skozi čas zaradi vse večjega števila dostopnih virov o spolnosti spreminjala struktura vprašanj, in sicer konkretno, da se bo čez čas zmanjševalo število informativnih vprašanj (npr. o anatomiji, spolnih boleznih itd.) ter se povečevalo število vprašanj, vezanih na čustva in partnerske odnose. Slednjega predvidevanja podatki niso potrdili, saj je iz tabele 4.3 razvidno, da je število vprašanj, vezanih na ljubezen, čez čas ostajalo praktično nespremenjeno, res pa je, da se je močno povečalo število vprašanj, vezanih na psihološko stanje pisca pisma.

Tabela 4.3: Klasifikacija izločenih pisem po kategorijah tematik

	1967		1970		1975		1980		1985		1990		1995		2000		Celoten vzorec	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ljubezen	44	51,8	30	28,6	34	35,1	37	28,9	58	33,9	21	20,2	17	24,3	40	30,1	281	31,5
lastni izgled	18	21,2	19	18,1	19	19,6	36	28,1	36	21,1	34	32,7	28	40,0	33	24,8	223	25,0
psihološko stanje	7	8,2	11	10,5	7	7,2	20	15,6	27	15,8	15	14,4	14	20,0	40	30,1	141	15,8
bolezen	0	0,0	8	7,6	13	13,4	9	7,0	29	17,0	24	23,1	7	10,0	1	0,8	91	10,2
družinski odnosi	1	1,2	13	12,4	8	8,2	16	12,5	14	8,2	5	4,8	1	1,4	6	4,5	64	7,2
družinsko nasilje	4	4,7	6	5,7	7	7,2	2	1,6	3	1,8	2	1,9	0	0,0	3	2,3	27	3,0
izobraževanje	0	0,0	4	3,8	2	2,1	0	0,0	1	0,6	1	1,0	2	2,9	6	4,5	16	1,8
telesni razvoj	1	1,2	0	0,0	1	1,0	3	2,3	2	1,2	1	1,0	0	0,0	1	0,8	9	1,0
pravni nasvet	0	0,0	7	6,7	1	1,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	8	0,9
Zaupne besede	0	0,0	1	1,0	1	1,0	3	2,3	0	0,0	1	1,0	0	0,0	2	1,5	8	0,9
poklic	3	3,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	3	0,3
medosebni odnosi	0	0,0	3	2,9	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	3	0,3
spolnost	0	0,0	1	1,0	0	0,0	1	0,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,8	3	0,3
alkoholizem	2	2,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,2
telesna hiba	2	2,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,2
finančno stanje	1	1,2	1	1,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,2
lažno pismo	0	0,0	0	0,0	2	2,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,2
posvojitev	1	1,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1
psihološko nasilje	1	1,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1
samomor	0	0,0	1	1,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1
droge	0	0,0	0	0,0	1	1,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1
delovno okolje	0	0,0	0	0,0	1	1,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1
incest	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1
homoseksualnost	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1
nosečnost	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	1,4	0	0,0	1	0,1
Skupaj	85	100,0	105	100,0	97	100,0	128	100,0	171	100,0	104	100,0	70	100,0	133	100,0	893	100,0

Graf 4.2: Klasifikacija izločenih pisem po kategorijah tematik

Med izločenimi pismi je bila v večji meri zastopana tudi kategorija pisem z vprašanji, vezanimi na lastni izgled (npr. višina, telesna teža, akne ipd.), s psihološkim stanjem posameznikov (osamljenost, izločenost iz družbe, nesrečnost itd.), pisma o boleznih oziroma bolezenskih stanjih (vse od dioptrije do alkoholizma), precej pisem pa se je nanašalo tudi na slabe družinske razmere (npr. pri najstnikih najpogosteje omejitve, ki so jih postavljali starši, pri starejših piscih tudi zakonske težave ali težave z otroci). Kot je razvidno iz tabele 4.3, je bilo v izločenih pismih tudi nekaj takšnih s tematikami, ki bi na prvi pogled sodila v izbran vzorec (telesni razvoj, spolnost, incest, homoseksualnost, nosečnost), vendar pa ta zaradi narave same vsebine iz različnih razlogov v vzorec niso bila vključena.

4.2 Kvantitativna analiza Zaupnih besed

V vseh pismih, ki sem jih po drugem branju označila kot povezana s spolnostjo in jih uvrstila v vzorec, sem v nadaljevanju identificirala teme, povezane z različnimi konstrukcijami o spolnosti. Za potrebe kvantitativne analize sem nato vsakemu pismu pripisala eno ali več kod glede na to, koliko tem se je pojavilo v posameznem pismu.

Skupaj sem identificirala 161 različnih tematik in jim pripisala 161 kod, ki jih v tabelah 4.4 in 4.5 glede na njihovo pogostost v vseh analiziranih letnikih skupno. V celoti je bilo 401 pismu sicer pripisanih 654 kod, kar pomeni, da je bila v vsakem pismu v povprečju identificirane 1,6 tematike. Tega sicer ne moremo posplošiti, saj je bilo pogosto zastavljeno zgolj eno vprašanje, v nekaterih pismih pa jih je bilo nanizanih mnogo več. Največje število kod, pripisanih posameznemu pismu, je štiri, in sicer je bilo takšnih pisem v celotnem vzorcu 21, torej približno 5 % celotnega analiziranega vzorca.

Vse kvantitativne analize so bile opravljene s programom SPSS Statistics 14.0.

Tabela 4.4: Pogostost pojavljanja posameznih kod znotraj celotnega vzorca: kode s frekvenco pojavnosti do 6

	N	% vseh kod
samozadovoljevanje	32	4,9
možna neplodnost	23	3,5
odločitev za spolne odnose	19	2,9
majhen penis	18	2,8
impotenca	18	2,8
neredna menstruacija	18	2,8
majhne prsi	16	2,4
bolečine pri spolnem odnosu	16	2,4
izguba nedolžnosti	15	2,3
zaščita pred nosečnostjo	13	2,0
težave v spolnem odnosu	13	2,0
strah pred spolnimi odnosi	13	2,0
ni prve menstruacije	12	1,8
zanositev	12	1,8
pomanjkanje spolne sle/frigidnost	12	1,8
kontracepcijske tabletko	12	1,8
menstrualni cikel	12	1,8
beli tok	12	1,8
znaki nosečnosti	11	1,7
homoseksualnost	10	1,5
krvavitev pri razdevičenju	10	1,5
neplodnost	9	1,4
ozka kožica na penisu	9	1,4
znaki spolne bolezni	8	1,2
izcedek iz nožnice	8	1,2
izloček iz penisa	8	1,2
zanesljivost kondomov	7	1,1
posilstvo, zloraba	7	1,1
ni orgazma pri ženski	7	1,1
hiter orgazem pri moškem	7	1,1
petting	7	1,1
bradavičke	6	0,9
nesorazmerna moda	6	0,9
gonoreja/triper/kapavica	6	0,9
AIDS	6	0,9
splav	6	0,9
bolečina pri razdevičenju	6	0,9
eno modo	6	0,9

Tabela 4.5: Pogostost pojavljanja posameznih kod znotraj celotnega vzorca: kode s frekvenco pojavnosti od 2 do 5

	N	% vseh kod
velike prsi pri moškem	5	0,8
posledice splava	5	0,8
izostanek menstruacije	5	0,8
uporaba tamponov	5	0,8
ni orgazma pri moškem	5	0,8
velike prsi	4	0,6
hormonske motnje	4	0,6
poraščenost pri ženski	4	0,6
nosečnost	4	0,6
dosegljivost kontracepcije	4	0,6
maternicni vložek	4	0,6
uporaba kondomov	4	0,6
bolečine ob menstruaciji	4	0,6
poljubljanje	4	0,6
telesni razvoj	3	0,5
posledice spolnih bolezni	3	0,5
diafragma	3	0,5
prisila v spolni odnos	3	0,5
mnenje o Zaupnih besedah	3	0,5
sprememba spola	3	0,5
ginekolog	3	0,5
mokre sanje	3	0,5
krvavitev pri spolnih odnosih	3	0,5
orgazem	3	0,5
nesorazmerne dojke	2	0,3
ukrivljen penis	2	0,3
nesorazmerna vagina	2	0,3
povešene dojke	2	0,3
majhna poraščenost pri moškem	2	0,3
izgled vagine	2	0,3
velikost penisa	2	0,3
sifilis	2	0,3
sramne uši	2	0,3
penis homoseksualcev	2	0,3
nedolžnost kot problem	2	0,3
raztrganje deviške kožice	2	0,3
spolnost med menstruacijo	2	0,3
incest	2	0,3

	N	% vseh kod
samozadovoljevanje s predmeti	2	0,3
bradavice na vagini	2	0,3
boleče prsi pri predigri	2	0,3
britje vagine	2	0,3
bula v nožnici	2	0,3
vnetje nožnice	2	0,3
obrezan spolni ud	2	0,3
predsemenska tekocina	2	0,3
skupinski seks	2	0,3
spolnost v vodi	2	0,3
oralni seks	2	0,3
izraz "fukati"	2	0,3
spolnost med nosečnostjo	2	0,3
zanositev brez orgazma	2	0,3

Poleg navedenih kod, ki so bile uporabljene vsaj dvakrat, je bilo kar 71 kod pripisanih različnim tematikam samo enkrat (0,2 % vseh pripisanih kod). Te kode so: velik spolni ud, hiter telesni razvoj, povečanje penisa, klitoris, mehki čankar, venerična limfopatija, nalezljivost spolnih bolezni, trihomonas, herpes, vpliv zdravil na zarodek, dvojčki (dva ploda), zanositev po porodu, vprašljivo očetovstvo, preiskave v nosečnosti, določitev PDP, posledice neuspelega splava, vzroki spontanega splava, spolni nagon, redki spolni odnosi, zdravljenje spolnih motenj, spolna privlačnost, spolni odnosi pred poroko, znaki nedolžnosti, kirurško razdevičenje, počen kondom, zanesljivost kontracepcije, kondom za ženske, neredno jemanje kontracepcijskih tablek, svečke, visok pritisk, kontracepcija za moške, kontracepcijski tampon, prestavitev menstruacije, www.spolnost.com, Anton Trstenjak, javna hiša, mazohizem, ecouterizem, vojerizem, vpliv mumpsa na plodnost, laparoskopija, boleče prsi, boleč penis, beli madeži na spolovilu, test semenske tekočine, izgled semenske tekočine, varikokela, krvavitev iz penisa, srbeč penis, znamenja na penisu, spolni odnosi pri invalidu, dolžina spolnega odnosa, gibčnost pri spolnosti, hitra erekcija, spolni položaji, velikost penisa in seks, požiranje semenske tekočine, erogene cone pri ženski, orgazem pri analnih spolnih odnosih, vzburjenost, tehnika spolnih odnosov, golota, okus semenske tekočine, španska muha, vlažilo za nožnico, zadovoljtev moškega, globina nožnice, zanositev pri spolnosti v vodi, življenjska doba semenčic, zanositev med menstruacijo ter zanositev pri analnih spolnih odnosih.

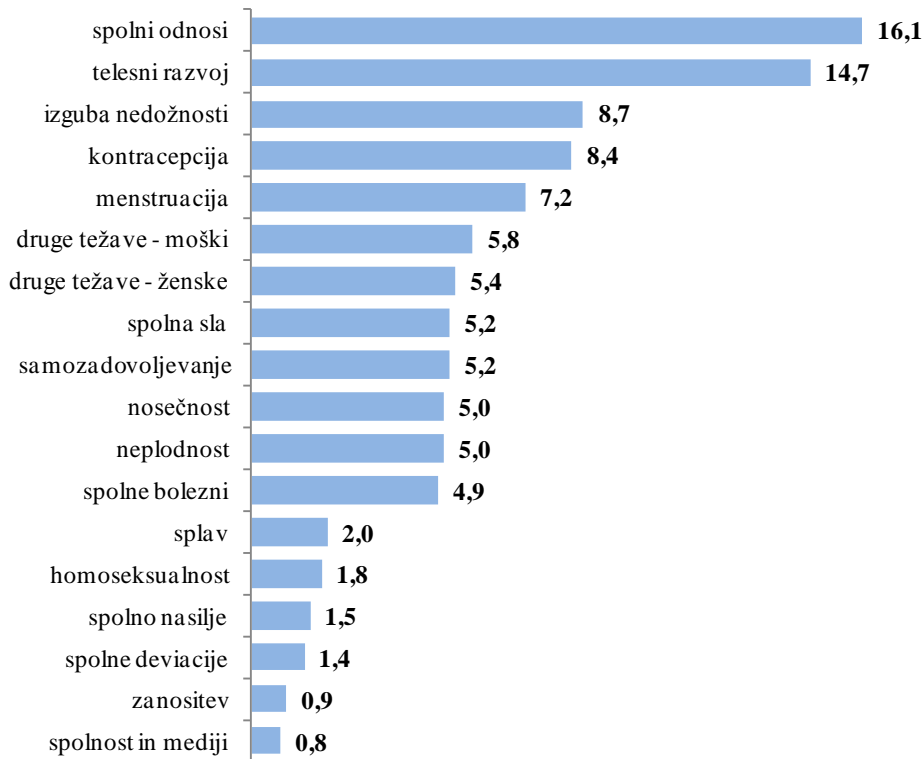
Zaradi velikega števila različnih kod (oziroma tematik) sem v nadaljevanju slednje združila v 18 različnih kategorij glede na njihove skupne karakteristike. V tabeli 4.6 prikazujem, katere tematike so bile združene v posamezne kategorije.

Tabela 4.6: Združevanje tematik v kategorije

Kategorija	Tematike
telesni razvoj	telesni razvoj, majhne prsi, ni prve menstruacije, velike prsi, majhen penis, velike prsi pri moškem, bradavičke, nesorazmerne dojke, hormonske motnje, nesorazmerna moda, poraščenost pri ženski, velik spolni ud, ukrivljen penis, hiter telesni razvoj, nesorazmerna vagina, povešene dojke, majhna poraščenost pri moškem, izgled vagine, velikost penisa, povečanje penisa, klitoris
spolne bolezni	znaki spolne bolezni, sifilis, mehki čankar, venerična limfopatija, gonoreja/triper/kapavica, posledice spolne bolezni, nalezljivost spolnih bolezni, sramne uši, AIDS, trihomonas, herpes
nosečnost	nosečnost, znaki nosečnosti, vpliv zdravil na zarodek, zanositev, dvojčki (dva ploda), zanositev po porodu, vprašljivo očetovstvo, preiskave v nosečnosti, določitev PDP
splav	posledice splava, splav, posledice neuspelega splava, vzroki spontanega splava
spolna sla	impotenca, spolni nagon, pomanjkanje spolne sle/frigidnost, redki spolni odnosi, zdravljenje spolnih motenj, spolna privlačnost
homoseksualnost	homoseksualnost, penis homoseksualcev
izguba nedolžnosti	spolni odnosi pred poroko, odločitev za spolne odnose, nedolžnost kot problem, izguba nedolžnosti, znaki nedolžnosti, kirurško razdevičenje, raztrganje deviške kožice, krvavitev pri razdevičenju, bolečina pri razdevičenju
kontracepcija	počen kondom, zaščita pred nosečnostjo, dosegljivost kontracepcije, kontracepcijske tablete, maternični vložek, zanesljivost kondomov, diafragma, zanesljivost kontracepcije, kondom za ženske, neredno jemanje tabletk, svečke, uporaba kondomov, visok pritisk in kontracepcija, kontracepcija za moške, kontracepcijski kondom
menstruacija	bolečine ob menstruaciji, izostanek menstruacije, uporaba tamponov, menstruacijski cikel, neredna menstruacija, spolnost med menstruacijo, prestavitev menstruacije
spolno nasilje	posilstvo/zloraba/spolno nasilje, prisila v spolni odnos
spolnost in mediji	www.spolnost.com, mnenje o Zaupnih besedah, Anton Trstenjak
spolne deviacije	javna hiša, incest, sprememba spola, mazohizem, ecouterizem, vojerizem
samozadovoljevanje	samozadovoljevanje, samozadovoljevanje s predmeti
neplodnost	možna neplodnost, neplodnost, vpliv mumpsa na neplodnost
druge težave - ženske	beli tok, bradavice na vagini, laparoskopija, boleče prsi pri predigrji, izcedek iz nožnice, britje vagine, bula v nožnici, boleče dojke, vnetje nožnice, ginekolog
druge težave - moški	boleč penis, ozka kožica na penisu, eno modo, izloček iz penisa, obrezan spolni ud, beli madeži na spolovilu, test semenske tekočine, izgled semenske tekočine, varikokela, krvavitev iz penisa, predsemenska tekočina, mokre sanje, srbeč penis, znamenja na penisu
spolni odnosi	skupinski seks, poljubljanje, težave v spolnem odnosu, bolečine pri spolnem odnosu, strah pred spolnimi odnosi, spolni odnosi pri invalidu, ni orgazma pri ženski, hiter orgazem pri moškem, dolžina spolnega odnosa, gibčnost pri spolnosti, spolnost v vodi, petting, hitra erekcija, ni orgazma pri moškem, krvavitev pri spolnih odnosih, oralni seks, izraz "fukati", spolni položaji, velikost penisa in seks, orgazem, požiranje semenske tekočine, spolnost med nosečnostjo, erogene cone pri ženski, orgazem pri analnih spolnih odnosih, vzburjenost, tehnika spolnih odnosov, golota, okus semenske tekočine, španska muha, vlažila za nožnico, zadovoljitev moškega, globina nožnice
zanositev	zanositev pri spolnosti v vodi, življenjska doba semenčic, zanositev med menstruacijo, zanositev brez orgazma, zanositev pri analnih odnosih

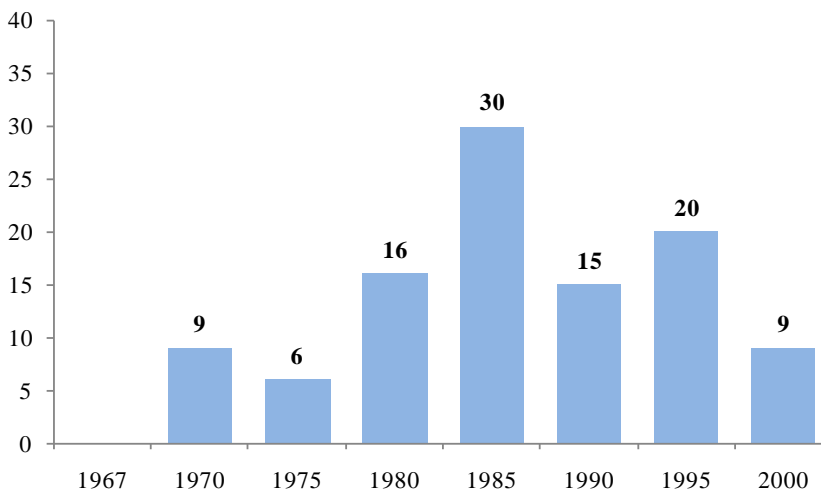
Po oblikovanju kategorij sem ponovno preverila njihovo pojavnost znotraj vzorca izbranih pisem v vseh analiziranih letnikih Zaupnih besed (glej graf 4.3).

Graf 4.3: Pojavnost različnih kategorij tematik v analiziranem vzorcu

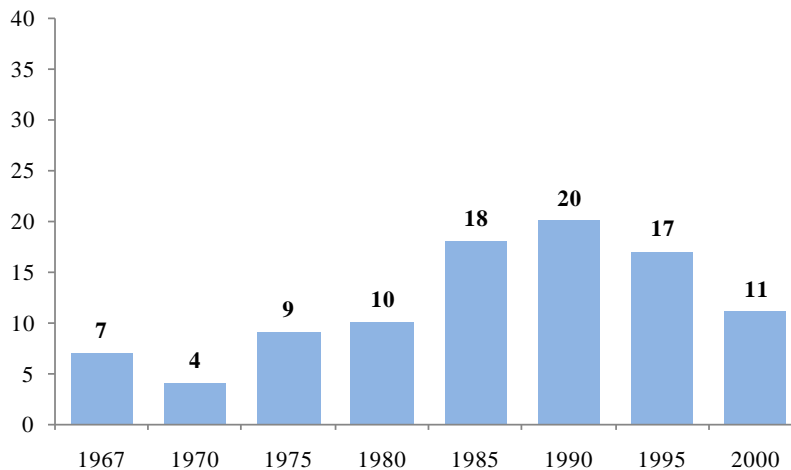
Za kategorije, ki so v vzorcu pojavljale pogosteje, me je zanimalo, kdaj so se pojavljale v kolikšni meri, saj bi iz tega lahko ugotavljali, kako se je spreminjala struktura vprašanj skozi leta (grafi 4.4 do 4.11).

Graf 4.4: Pojavnost kategorije tematik o spolnih odnosih skozi leta

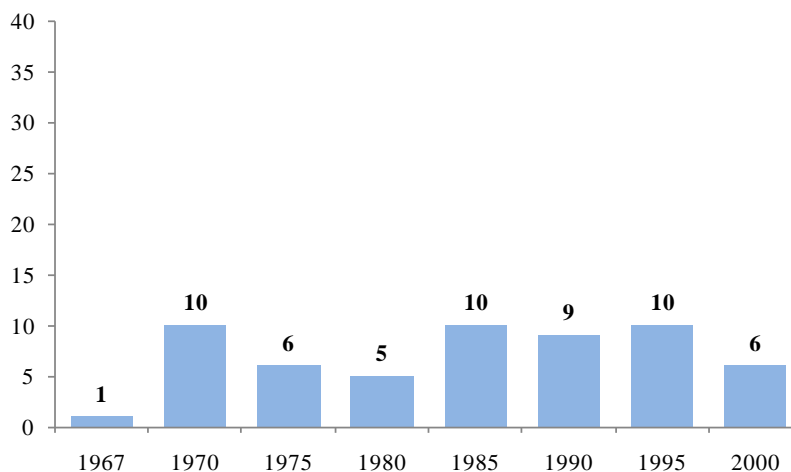
Vprašanja v kategoriji tematik o spolnih odnosih so se najpogosteje pojavljala v letih med 1980 in 1995. V letu 1967 ni bilo znotraj vzorca zabeleženega nobenega tovrstnega vprašanja.

Graf 4.5: Pojavnost kategorije tematik o telesnem razvoju skozi leta

Kategorija tematik o telesnem razvoju je bila dokaj pogosto zastopana že v letu 1967, medtem ko lahko največji pojav tematik znotraj te kategorije opazimo med letu 1985 in 1995, njihovo število pa zopet upade v letu 2000. Sklepali bi lahko, da so bralci informacije o telesnem razvoju pričeli iskati tudi drugje, pri čemer imamo tu v zadnjem obdobju v mislih večjo dostopnost interneta.

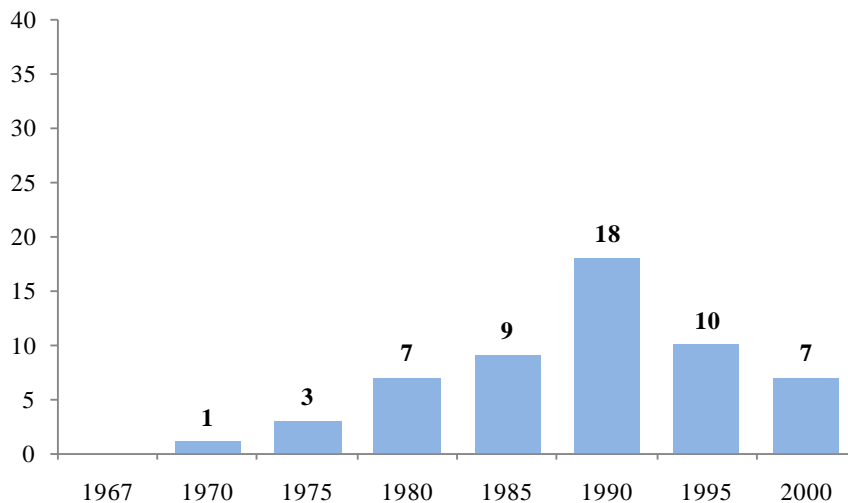
Graf 4.6: Pojavnost kategorije tematik o izgubi nedolžnosti skozi leta

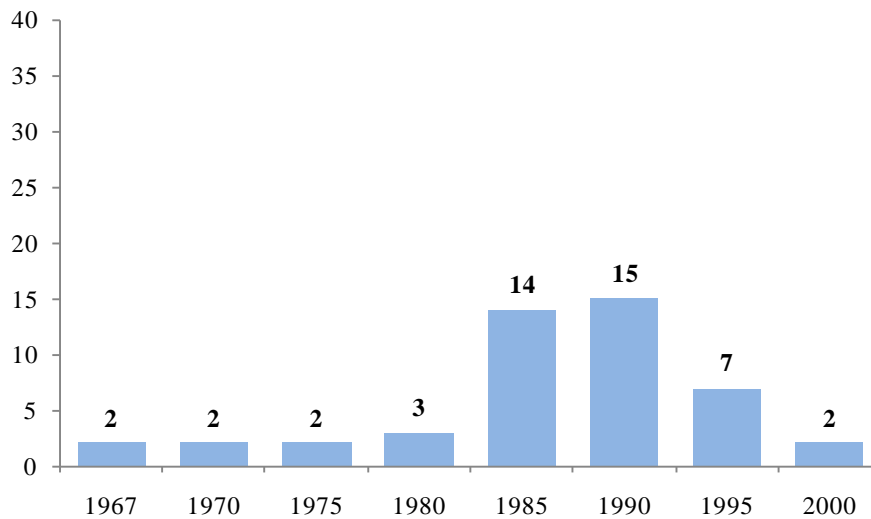
Vprašanja, vezana na to kategorijo tematik, so bila z izjemo leta 1967, ko smo v vzorcu zasledili le eno tovrstno vprašanje, zastopana dokaj sporadično. Iz podatkov med leti 1970 in 1980 bi lahko sklepali, da je prišlo do zmanjšanja pomembnosti (zaradi večje liberalnosti) te tematike in posledično upada števila tovrstnih vprašanj, ponoven porast med leti 1985 in 1995 pa bi lahko pripisali pojavu aidsu in posledično večji zaskrbljenosti mladih ob vstopu v svet spolnosti.

Graf 4.7 prikazuje frekvenco pojavnosti vprašanj, vezanih na kategorijo tematik v povezavi s kontracepcijo. Iz grafa je razvidno, da se je število tovrstnih vprašanj iz leta v leto povečevalo vse od leta 1970 pa vse do leta 1990, ko je strmo upadlo. Tudi tu lahko povečanje števila tovrstnih vprašanj pripišemo dejstvu, da je zaradi liberalizacije spolnosti vedno več mladih vstopalo v spolne odnose, pri čemer pa so se želeli zaščititi pred neželeno nosečnostjo in morebitnimi spolnimi boleznimi. Upad tovrstnih vprašanj bi v kasnejših letih lahko pripisali dejstvu, da epidemija aidsa pri nas ni bila tako očitna kot v drugih državah, hkrati pa so takrat imeli bralci na voljo že več virov informacij, na katere so se lahko obrnili v zvezi s tovrstnimi vprašanji.

Graf 4.7: Pojavnost kategorije tematik o kontracepciji skozi leta

Graf 4.8: Pojavnost kategorije tematik o menstruaciji skozi leta

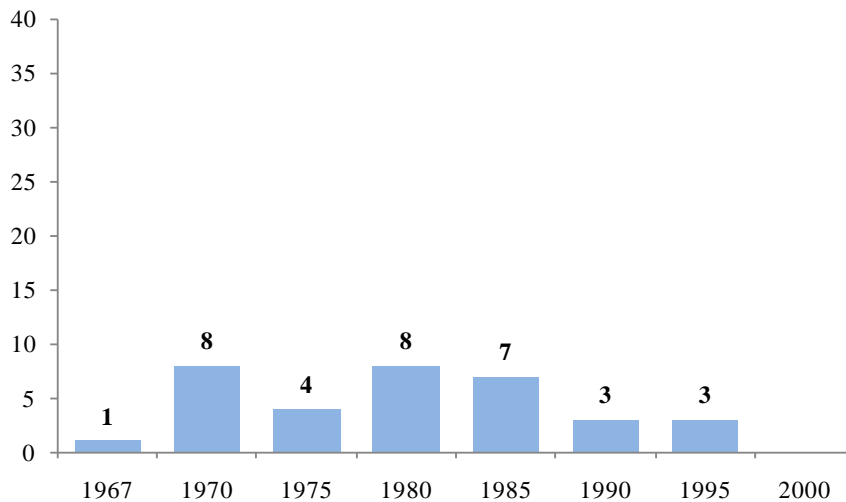

V kategoriji tematik o menstruaciji je največjo frekvenco opaziti v letih 1985 in 1990, medtem ko v ostalih letih ta tematika ni preveč pogosta. Delno lahko ta pojav pripišemo temu, da so v prvih letih dekleta postavljala predvsem vprašanja, vezana na odsotnost prve menstruacije, menstruacijski cikel in neredne menstruacije, kasneje pa se pojavijo tudi vprašanja, vezana na izostanek menstruacije (kot možna posledica nosečnosti), o prestavitvi menstruacije s pomočjo kontracepcijskih tabletk ter o spolnosti med menstruacijo, kar vse sodi v tematike, ki jih lahko pripišemo večji liberalnosti v spolnosti. Tudi tu bi lahko upad tovrstnih vprašanj v letih 1995 in 2000 pripisali večji dostopnosti informacij drugih virov.

Kljub temu da sta bili po pogostosti v nadaljevanju pogosteje zastopani kategoriji »druge težave – ženske« in »druge težave – moški«, teh kategorij časovno ne obravnavam, saj gre za nekoherenti in nekohezivni skupini vseh vprašanj, ki vsebinsko niso sodila v nobeno od preostalih kategorij.

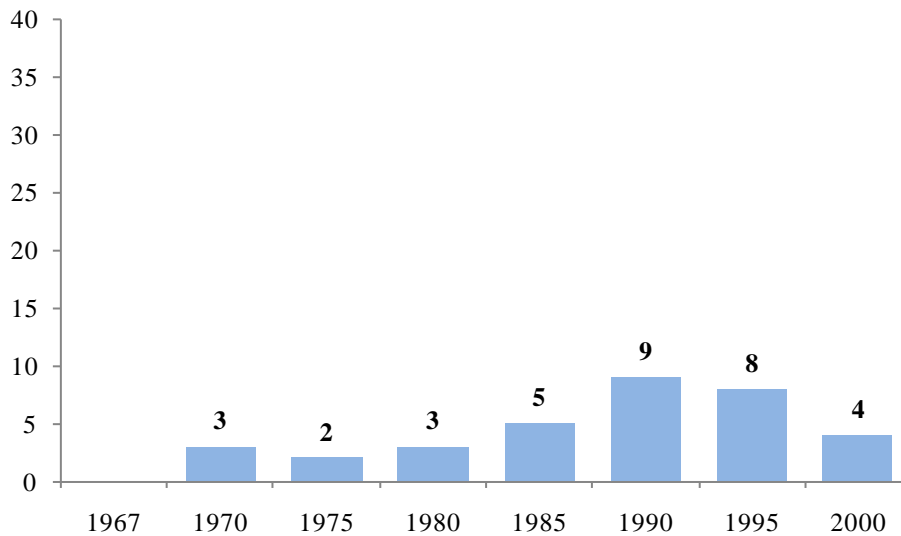
Graf 4.9: Pojavnost kategorije tematik o spolni sli skozi leta

Kategorija tematik o spolni sli je bila precej neenakomerno zastopana skozi leta. Največ teh vprašanj je bilo zastavljenih v letih 1970, 1980 in 1985, vendar ni jasno, zakaj je bilo teh vprašanj manj v letu 1975. Dokaj naključno porazdelitev lahko delno pripišemo temu, da gre za izbor pisem s strani urednika ali svetovalca, ki ni nujno odraz števila pisem s tovrstno problematiko, ki so jih bralci dejansko napisali.

Enako pogosto kot kategorija vprašanj o spolni sli je bila v Zaupnih besedah zastopana tudi kategorija tematik o samozadovoljevanju. Iz grafa 4.10 je razvidno, da se je število tovrstnih vprašanj skozi leta povečevalo, kar lahko pripišemo večji liberalnosti bralcev v njihovem spolnem življenju in tudi v komuniciranju tovrstnih vsebin navzven. Pričakovano podobno kot pri ostalih kategorijah pride do upada teh vprašanj v zadnjih dveh analiziranih letnikih.

Graf 4.10: Pojavnost kategorije tematik o samozadovoljevanju skozi leta

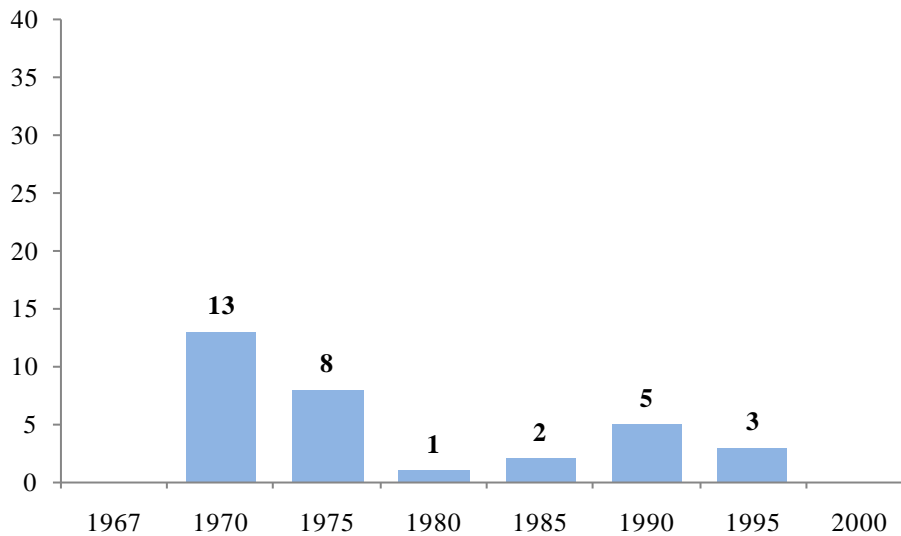

V nadaljevanju sta bili pogosteje s 33 vprašanji zastopani kategoriji tematik o neplodnosti in nosečnosti, ki pa za odgovore na raziskovalna vprašanja nista bistveni, zato jih na tem mestu podrobneje ne obravnavam.

Zadnja kategorija, ki ji posvečam pozornost, je kategorija tematik o spolnih boleznih. V tej kategoriji so namreč zajeta tudi vprašanja, ki se nanašajo na aids. Kot je razvidno iz grafa 4.11, so bila vprašanja iz te kategorije najpogosteje zastopana v letih 1970 in 1985, malenkosten porast pa je opaziti še v letu 1990. Vprašanja v tej kategoriji, ki so bila objavljena v zgodnjih analiziranih letih, so pogosteje pisali moški in so bila najpogosteje opisi različnih znakov, za katere bralci niso vedeli, ali gre za spolno bolezen ali ne. Druga pogostejša kategorija vprašanj je bila vezana na zdravljenje teh spolni bolezni in na njihove morebitne posledice.

Vprašanja, ki so se nanašala konkretno na aids, so se pojavljala samo v letih 1990 in 1995 z izjemo članka, ki je bil leta 1985 objavljen v rubriki Zaupne besede in je na 4 straneh obravnaval izključno to problematiko.

Graf 4.11: Pojavnost kategorije tematik o spolnih boleznih skozi leta.

Pojavnost različnih kategorij sem analizirala tudi v drugi smeri, in sicer v tabeli 4.8 v odstotkih glede na celoten delež vprašanj v posameznem letu prikazujem, katere kategorije so bile najbolj zastopane v posameznih letnikih Zaupnih besed, ki so bili vključeni v vzorec. Zaradi lažje preglednosti je pri vsakem letu označena najpogosteje zastopana kategorija.

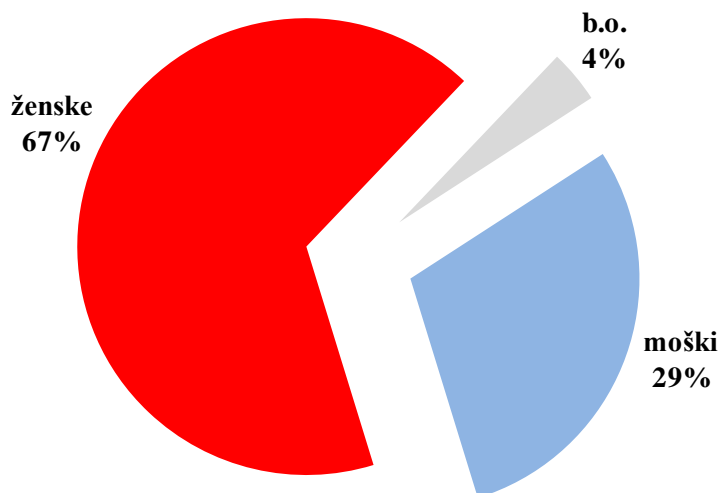
Tabela 4.7: Zastopanost kategorij tematik po letih

	1967	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
telesni razvoj	36,8	5,6	14,5	11,4	14,2	15,3	16,3	21,2
nosečnost	15,8	4,2	4,8	9,1	3,9	6,1	1,9	1,9
menstruacija	10,5	2,8	3,2	3,4	11,0	11,5	6,7	3,8
neplođnost	10,5	4,2	6,5	12,5	5,5	3,1	1,9	0,0
spolna sla	5,3	11,3	6,5	9,1	5,5	2,3	2,9	0,0
homoseksualnost	5,3	1,4	1,6	0,0	0,0	3,8	1,9	3,8
izguba nedožnosti	5,3	14,1	9,7	5,7	7,9	6,9	9,6	11,5
spolno nasilje	5,3	0,0	4,8	0,0	1,6	0,0	2,9	1,9
druge težave - ženske	5,3	2,8	3,2	3,4	1,6	6,1	11,5	9,6
spolne bolezni	0,0	18,3	12,9	1,1	1,6	3,8	2,9	0,0
splav	0,0	5,6	1,6	2,3	1,6	0,8	1,9	1,9
kontracepcija	0,0	1,4	4,8	8,0	7,1	13,7	9,6	13,5
spolnost in mediji	0,0	0,0	1,6	2,3	0,0	0,8	0,0	1,9
spolne deviacije	0,0	2,8	3,2	1,1	0,8	0,0	1,0	3,8
samozadovoljevanje	0,0	4,2	3,2	3,4	3,9	6,9	7,7	7,7
druge težave - moški	0,0	8,5	8,1	9,1	7,1	6,9	1,0	0,0
spolni odnosi	0,0	12,7	9,7	18,2	23,6	11,5	19,2	17,3
zanositev	0,0	0,0	0,0	0,0	3,1	0,8	1,0	0,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Iz tabele 4.8 je razvidno, da sta bili med kategorijami tematik najpogosteje zastopani kategoriji o telesnem razvoju (v letih 1967, 1975, 1995 in 2000) ter o spolnih odnosih (v letih 1980, 1985 in 1995). Izjema je le leto 1970, v katerem je bilo zaznati povečano število tematik iz kategorije spolnih bolezni, za kar pa razlage na tej točki ni mogoče podati. Zanimivo je tudi, da se zastopanost te kategorije v večji meri nadaljuje v letu 1975, potem pa strmo upade. V vseh preostalih letih, z izjemo leta 1967, na prvem mestu po pogostosti najdemo bodisi kategorijo tematik o telesnem razvoju, bodisi kategorijo tematik o spolnih odnosih – pogosto glede na pojavnost v posameznih letih le zamenjata prvo in drugo mesto glede na frekvenco pojavnosti.

Ugotoviti sem želela tudi, ali so bile Zaupne besede v večji meri prostor zaupnosti in vir informacij za ženske ali moške, stare ali mlade. V nadaljevanju (grafi 4.12, 4.13 in 4.14) prikazujem spolno in starostno strukturo piscev pisem v Zaupne besede.

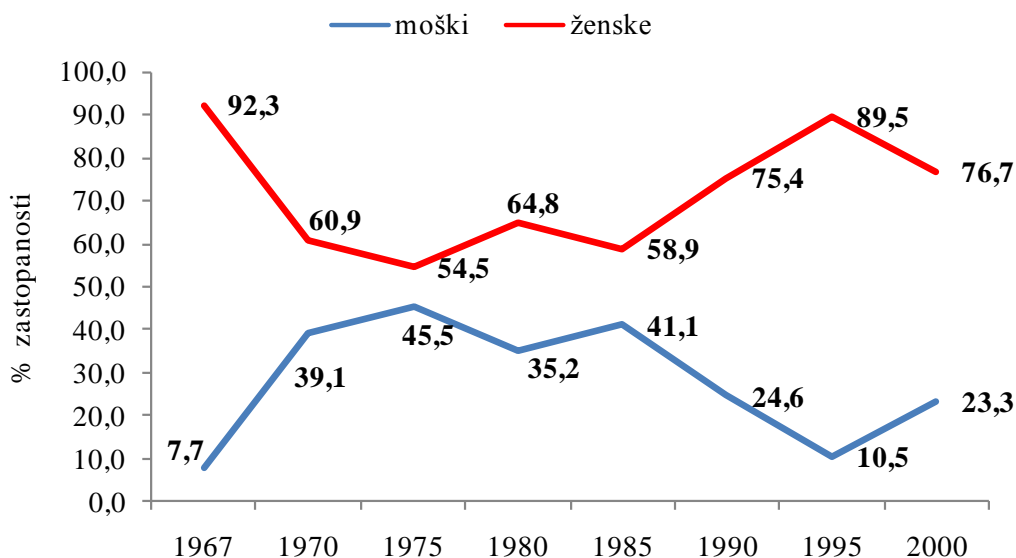
Graf 4.12: Spolna struktura piscev pisem

V analiziranem vzorcu so dve tretjini vseh pisem (67 %) napisale ženske, 29 % moški, pri 4 % pisem pa spola pisca ni bilo mogoče razbrati niti iz vprašanja niti iz odgovora. Slednje je bilo pri nekaterih pismih mogoče, saj je bilo iz odgovorov pogosto razvidno,

da so bila objavljena pisma le krajša verzija pisem, ki so jih v uredništvo dejansko prejeli. Takrat je včasih svetovalec poznal spol, čeprav ta v krajši različici pisma ni bil naveden.

Graf 4.13: Spolna struktura piscev pisem skozi leta

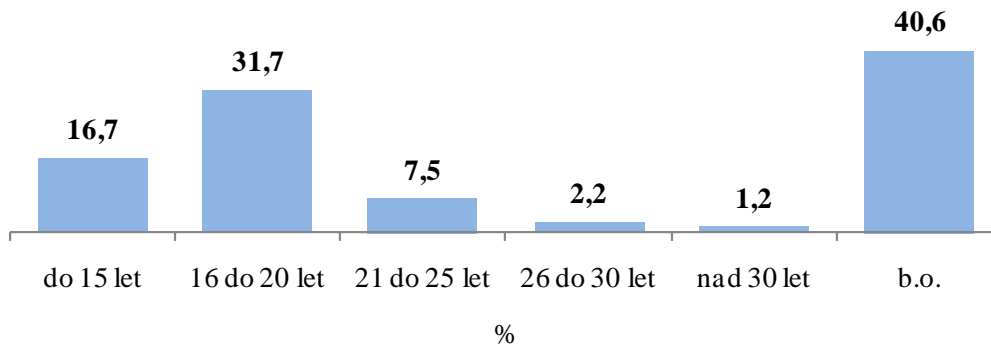

Časovna vrsta prikazuje, da so v prvih letih v Zaupne besede pisale pretežno ženske, medtem ko je najmanjša razlika v spolni zastopanosti v letih med 1975 in 1985. Kasneje se razkorak zopet poveča, saj so v letu 1995 le nekaj več kot 10 % vseh pisem napisali moški. Manjša razlika je opazna v letu 2000, kar lahko morda pripišemo dejstvu, da sta bila takrat svetovalca že obeh spolov (Meta in Mare).

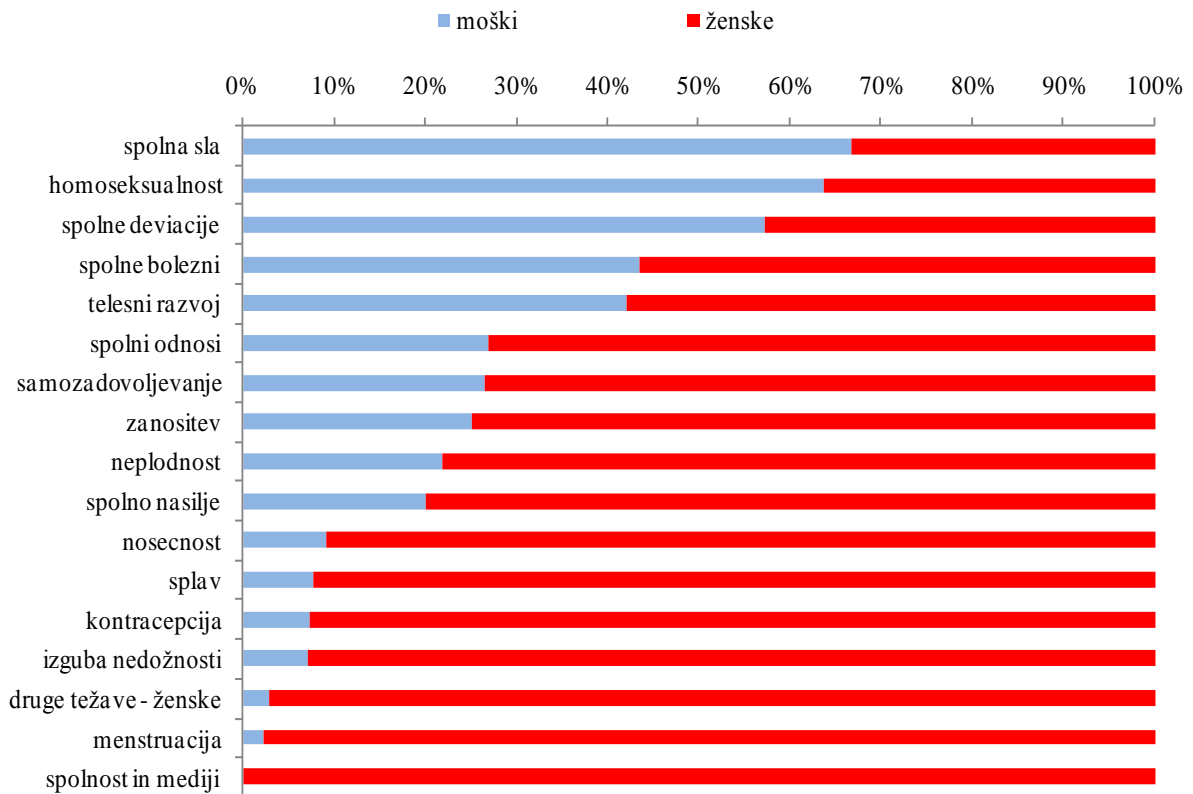
Graf 4.14 prikazuje starostno strukturo bralcev. Pri kar 40,6 % pisem znotraj vzorca natančne starosti ni bilo mogoče razbrati. Ponovno je možno, da je bila starost navedena v daljši verziji pisma, v krajši pa ni bila objavljena.

Vidimo lahko, da so bili v največji meri zastopani pisci pisem, stari do 20 let, medtem ko je bilo starejših piscev bistveno manj, skupaj v starosti nad 21 let le 11 %.

Graf 4.14: Starostna struktura piscev pisem skozi leta

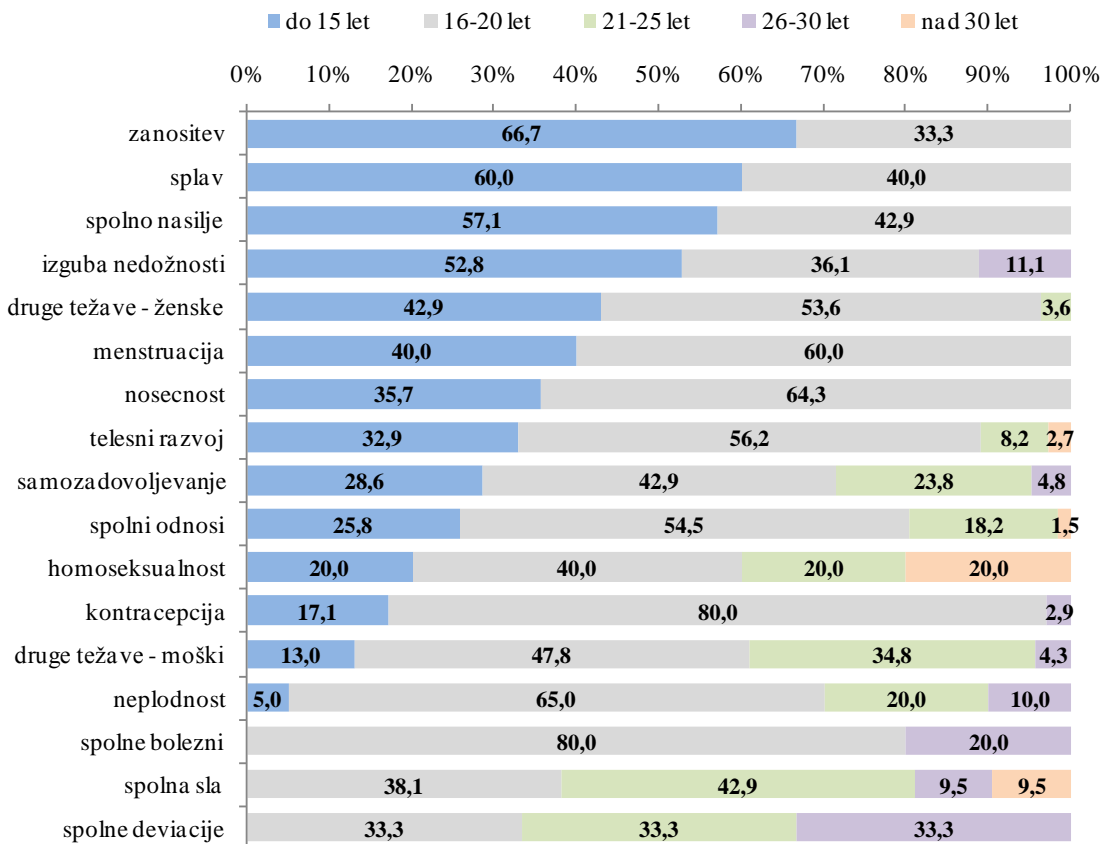
Graf 4.15: Spolna struktura glede na kategorije vprašanj

Znotraj izbranih kategorij sem preverila, katere kategorije so bile tiste, v povezavi s katerimi so vprašanja pogosteje zastavljale ženske, katere pa so bile bolj tipično moške. Rezultati v grafu 4.15 kažejo, da so moški v primerjavi z ženskami v večji meri

zastavljali vprašanja v povezavi s spolno slo, homoseksualnostjo in spolnimi deviacijami, medtem ko v vseh drugih kategorijah prevladujejo vprašanja, zastavljena s strani žensk.

Graf 4.16: Starostna struktura glede na kategorije vprašanj

Iz grafa 4.16 je razvidno, da so mladi v prvih dveh starostnih kategorijah, torej do 15 let ter med 16 in 20 let, postavili prav vsa vprašanja iz kategorij zanositev, splav, spolno nasilje, menstruacija in nosečnost. Pogosteje sta bili ti starostni skupini zastopani tudi pri vprašanjih o kontracepciji, pa tudi o izgubi nedolžnosti, kjer pa so zanimivo 11 % vprašanj v tej kategoriji postavili pisci v starosti 26 do 30 let.

V starosti 21 do 30 let so pisci nekoliko pogosteje pisali vprašanja iz kategorij homoseksualnosti, neplodnosti, spolne sle ter spolnih deviacij. Pisce, starejše od 30 let, so najpogosteje zanimali odgovori na vprašanja iz kategorij homoseksualnosti in spolne sle.

4.3 Kvalitativna analiza posamičnih sklopov vprašanj

V nadaljevanju je prikazana poglobljena kvalitativna analiza določenih kategorij združenih tematik. Kategorije so bile izbrane na podlagi rezultatov kvantitativnih analiz, in sicer so v kvalitativni del analiz vključene le tiste kategorije, ki so se v Zaupnih besedah pojavljale pogosteje. Te kategorije so:

- spolni odnosi (105 navedb),
- telesni razvoj (96 navedb),
- izguba nedolžnosti (57 navedb),
- kontracepcija (57 navedb),
- menstruacija (47 navedb),
- spolna sla (34 navedb),
- samozadovoljevanje (34 navedb), ter dodatna kategorija
- spolne bolezni (32 navedb).

Izjema pri izboru sta kategoriji »druge težave – ženske« in »druge težave – moški«, ki v sebi združujeta najrazličnejše tematike, ki jih ni bilo moč uvrstiti v druge kategorije in sta s tega vidika manj pomembni za dodatne analize. Nadalje izjemo kategorija tematik »spolne bolezni«, ki je v pričujočem poglavju vključena kljub dejstvu, da je bila v Zaupnih besedah zastopana v manjši meri kot izpuščeni tematiki »nosečnost« ter »neplodnost«. Razlog za to je poudarjena potreba po kvalitativni analizi te kategorije, saj je nanjo vezano tudi temeljno raziskovalno vprašanje, kako so na diskurz o spolnosti vplivali pomembni družbeni premiki, torej tudi pojav aidsa. Prav zato je analiza kategorije »spolne bolezni« za potrebe iskanja odgovorov na ključna raziskovalna vprašanja bistvenega pomena.

4.3.1 Kategorija tematik, vezanih na spolne odnose

Kategorija vprašanj in odgovorov, vezanih na spolne odnose, je bila v Zaupnih besedah znotraj analiziranega vzorca zastopana najpogosteje. V tej kategoriji so združene najrazličnejše tematike, ki se kakor koli navezujejo na spolne odnose. Skupaj je v

združeno kategorijo vključenih 32 različnih kod, skupaj pa se v analiziranem vzorcu pojavijo v 16 % vseh člankov.

Vprašanja v kategoriji spolnih odnosov segajo od relativno nedolžnih, lahko bi jih morda imenovali tudi začetniških vprašanj, do bolj kompleksnih in bolj zapletenih problematik – od vprašanj mlajših bralcev, ki iščejo nasvete o poljubljanju, do vprašanj o konkretnih tehnikah pri spolnih odnosih. Najpogosteje zastopana so vprašanja o bolečinah pri spolnih odnosih, ki se pojavljajo skozi celotno analizirano obdobje. Večinoma ta vprašanja zastavljajo dekleta in so vezana bodisi na lastno bolečino (»Pri tem sem jaz čutila take bolečine, da je fant moral odnehati. Ko sva čez nekaj dni spet poskusila, se je ponovilo isto. Kaj je narobe z mano?« (Zaupne besede 1975d, 41), bodisi na bolečine partnerja (»Rada bi tudi vedela, kaj je vzrok temu, da fant pri spolnem občevanju zelo trpi in ima krče?« - (Zaupne besede 1970r, 21–22), pri čemer so slednja za spoznanje redkejša. Te težave glede na odgovore Vlene izhajajo iz dveh možnih razlogov – iz bolezenskega stanja ali pa iz neizkušenosti v spolnih odnosih (»Tvoje tegobe, ki so sicer samo začasne in na videz samo telesne, so dejanska posledica tvojega duševnega doživljanja« (Zaupne besede 1975d, 41).

Naslednja večja skupina vprašanj se navezuje na težave v spolnih odnosih. Ta vprašanja v grobem lahko delimo na težave ob prvih spolnih odnosih (»Deklica je privolila na spolne odnose, vendar tega do sedaj še nisva mogla uresničiti. Ker o spolnih zadevah nič ne veva, se nama to ni posrečilo.« (Zaupne besede 1970n, 22–23) ter na težave že bolj izkušenih bralcev in bralk, ki pa pri spolnih odnosih ne doživljajo pričakovane stopnje zadovoljstva. V primeru prve skupine Vlena pogosto razlaga psihološke dejavnike (sram, strah itd.), ki so lahko ovira pri prvih spolnih odnosih ter tudi tolaži bralce, da gre za težave prehodne narave. Pri drugi skupini vprašanj, ki se nekoliko pogosteje pojavljajo v kasnejših letih, Vlena že kar pogosto izkazuje višjo stopnjo liberalnosti – v enem primeru konkretno kritizira odnos bralke do njenega fanta (»Brez dlake na jeziku povedano: zanima te le fantov spolni ud, medtem ko fanta doživljaš le kot nujni privesek tega spolnega uda« (Zaupne besede 1980b, 55–56), spet drugič pa podrobno razloži vaje

medeničnega dna, ki naj bi ženski in njenemu partnerju zagotovile čim večji užitek v spolnosti.

Znotraj te kategorije so bolj pogosta tudi vprašanja, vezana na strah pred spolnimi odnosi. Gre za bolj »nedolžno« skupino vprašanj, ki se nanašajo na začetek spolnega življenja in morebitne pomisleke v zvezi s tem – strah pred bolečino, pomanjkanje želje, strah pred morebitnimi težavami v spolnosti itd. Veleno, ki sicer vedno zagovarja pravico »reči ne«, tu zanimivo ne izkoristi vsake priložnosti, da bi bralcem svetovala, naj s spolnostjo še nekaj časa počakajo, ampak večkrat poda le razumske argumente naproti tistim, ki jih navajajo bralci, ne trudi pa se bralcev odvrniti od spolnosti (»Po tvojem pismu sklepam, da bo tvoj strah pred prvim spolnim odnosom postopoma popustil. Ko boš imela nekajkrat spolni odnos, bo naglo povsem minil« (Zaupne besede 1995f, 56–58). Nič kaj bolj redka v tej kategoriji niso vprašanja o težavah z orgazmom – ali je težava v tem, da ženska ne doživi orgazma, ali pa, da ga moški doživi prehitro. Vprašanja v obeh skupinah prihajajo tako od moških kot od žensk – ne moremo torej reči, da bi bili interesi izključno sebične narave. Veleno pri mlajših, ki s spolnimi odnosi šele pričenjajo, te težave ponovno pripisuje neizkušenosti (»Toda tvoje dekletje je staro šele 16 let in sta šele začela s spolnimi odnosi, pa ima zaradi tega težave pri doživljanju spolnega viška pri spolnih odnosih. Ko bosta imela več izkušenj, bodo te težave postopoma minile« (Zaupne besede 1985e, 54–55). Tiste pa, ki tudi po več letih spolnih odnosov doživljajo težave z orgazmom, pa napoti po strokovno pomoč.

Še ena skupina pogosteje zastavljenih vprašanj v tej kategoriji člankov se nanaša na petting. Fantje in dekleta od Vlene večinoma pričakujejo konkretna navodila, kako naj bi predigra potekala (»Vsega tega pa mu jaz ne morem vračati, ker ne vem, kam ga lahko primem, kje ga moram poljubiti, da bo zadovoljen« (Zaupne besede 1995e, 60). Na tovrstna vprašanja Vleno vedno odgovarja, da gre za individualne želje in potrebe, zato ne obstaja nek nabor pravil predigre, ki bi bil primeren za vsakogar. Sicer je kasneje v letu 2000 v rubriki Zaupne besede objavljen krajši članek, ki govori prav o tem in podaja dokaj neposredna navodila, kako naj bi se bralci lotevali predigre - »Najprej začnite z nežnostmi, poljubi po vsem telesu. Zatem z roko (navlaženo) ali z jezikom dražite

ščegetavček. Seveda lahko dražita tudi drug drugega istočasno, a kaj, ko je težko užitek hkrati zares zavestno dajati in sprejemati hkrati. Šele ko je zadeva podmazana in je stanje neizbežno nujno, naredimo to, po čemer kliče narava« (Zaupne besede 2000f, 51).

Poleg vseh zgoraj naštetih skupin vprašanj se v tej kategoriji pojavljajo tudi vprašanja in odgovori glede poljubljanja, normalne dolžine spolnih odnosov, pomisleki glede spolnosti v vodi, problemi s hitro erekcijo pri moških, oralnem seksu in podobno. Nekatera vprašanja se dotikajo tudi bolj občutljivih tem, na primer vprašanja skupinskega seksa ali možnosti spolnih odnosov pri invalidu. V kasnejših letih rubrike, nekje od leta 1990 naprej, pa se pojavijo tudi nove, prej še neomenjene tematike, kot je spolnost med nosečnostjo, analni seks, zanimanje glede okusa semenske tekočine, vprašanje o španski muhi itd. Sklepamo lahko, da nova vprašanja izhajajo iz večje dostopnosti poljudne literature o spolnosti, ki potem z novimi informacijami pojavljajo pri bralcih in bralkah Zaupnih besed.

4.3.2 Kategorija tematik, vezanih na telesni razvoj

Naslednja kategorija, ki je bila prav tako izbrana zaradi pogostega pojavljanja v Zaupnih besedah, je kategorija tematik, ki se na kakršen koli način navezujejo na telesni razvoj. Ta vprašanja so večinoma postavljali mlajši bralci – tisti, ki so se v tistem času soočali z razvijajočimi se telesi in so jih določene fizične spremembe, ki so jih doživljali, presenečale oziroma skrbele. V to kategorijo je zajetih 21 različnih tematik, ki so se bolj ali manj pogosto pojavljale znotraj analiziranega vzorca.

Najpogosteje zastavljena vprašanja iz te kategorije se nanašajo na velikost (oziroma bolje rečeno, majhnost) penisa. Fantje večinoma pišejo o svojih skrbah, da zaradi majhnega penisa ne bi mogli imeti normalnih spolnih odnosov, Veleno pa na tovrstna vprašanja vedno odgovori, da ni pomembna velikost spolnega uda, saj se nožnica prilagodi njegovi velikosti. Včasih je v svojih odgovorih tudi nekoliko kruta, saj problematike, ki jih fantje povezujejo z velikostjo svojega penisa, skuša brez prave podlage povezati z drugimi vzroki (»Tako si ravnal tudi ti: ker sam sebi ne maraš priznati, da te je dekle pustilo

zaradi tebe, iščeš izgovor, da te je zaradi premajhnega spolnega uda.« (Zaupne besede 1980b, 57).

Sledeča kategorija vprašanj o majhnih prsah je prav tako pogosta, kot tista o velikosti penisa. Tudi ta pisma večinoma prihajajo od mlajših deklet, ki se jim zdi njihov razvoj prepočasen («O prsah ni na meni niti sledu. Tako me vsi zaničujejo, češ da sem še otrok. Moje prijateljice pa so take, da že vse nosijo nedrčke.» (Zaupne besede 1967e, 11–12), po drugi strani pa najdemo tudi nekaj pisem deklet ob koncu adolescence, ki niso zadovoljne s končnim izgledom svojega oprsja («Stara sem že 19 let, a imam še vedno tako majhne kot takrat, ko sem šla v prvi letnik srednje šole.» (Zaupne besede 1970p, 22). V prvih primerih Velena večinoma opozarja, da razvoj deklet še vedno poteka in spodbuja k potrpljenju, v drugem primeru pa v večini primerov poudarja, da se je treba z velikostjo pač sprijazniti.

Tretja skupina vprašanj, ki se pogosteje pojavlja znotraj kategorije telesnega razvoja, so vprašanja o prvi menstruaciji. Zanimivo pri teh vprašanjih je, kako različne so starosti deklet, ki pišejo v Zaupne besede s tovrstno težavo – najmlajše imajo okrog 11, najstarejše pa celo 18 let ali več, vsem pa je skupno to, da so še brez prvega mesečnega perila oz. menarhe. V teh primerih Velena najpogosteje razlaga razlike v hitrosti telesnega razvoja. Pregled pri ginekologu v letu 1967 svetuje, če se prva menstruacija ne pojavi do 18 leta, v letu 1985 pa to mejo zniža na 16 let («Kar zadeva menstruacijo pa ti svetujem – če si res že dopolnila 16 let in še nikoli nisi imela mesečnega perila – da greš na pregled k specialistu za ženske bolezni (= h ginekologu)» (Zaupne besede 1985e, 53). Tudi sama sicer pravi, da je razvoj deklet skozi leta postal nekoliko hitrejši – »Čeprav se je starostna meja, ko nekatera dekleta dobijo menstruacijo, v zadnjih letih pomaknila navzdol, pa to vendarle ne pomeni, da jo vsa dekleta dobijo bolj zgodaj« (Zaupne besede 1985e, 53). Zanimivi pri tej kategoriji so tudi razlogi, ki jih dekleta iščejo za izostanek menarhe – npr. samozadovoljevanje ali prenehanje ukvarjanja s športom iz mladosti.

Druge tematike iz te kategorije so zastopane precej redkeje od zgoraj naštetih. Nanašajo se npr. še na nesorazmernost dojk, nesorazmernost mod, poraščenost pri ženski, ukrivljen penis, povešene dojke itd.

4.3.3 Kategorija tematik, vezanih na izgubo nedolžnosti

Spolni odnosi pred poroko so bili v času začetkov rubrike Zaupne besede za širšo družbo še vedno precej problematični in se nanje ni gledalo z odobravanjem, kljub temu da je bil to že čas spolne revolucije, ki naj bi prinesla liberalizacijo tudi na tem področju. Prav to je ena izmed tematik, ki bi lahko odgovorila na vprašanje o morebitnih spremembah diskurzov glede na družbene spremembe, vendar bi morale za ta namen Zaupne besede izhajati že pred pričetkom spolne revolucije, drugače sklepanje brez referenčnega okvirja ni mogoče. Tako ni jasno, ali Velena svoje liberalno stališče do izvenzakonske spolnosti zastopa kot posledica vpliva spolne revolucije, ali pa je to njeno lastno prepričanje že dlje časa in izhaja iz morebitnih drugih vzrokov.

Veliko pisem v tej kategoriji se nanaša na psihološki vidik glede odločitve za spolne odnose. Mladi se sprašujejo, ali naj z njimi še počakajo, ali je sploh normalno, da so pri tej starosti še nedolžni («Imava se zelo rada, toda nisva še imela spolnih odnosov. Prosim, da mi odgovorite, s katerim letom naj bi dekle že imelo spolne odnose» (Zaupne besede 1975p, 38–39). Velena je kot rečeno do izvenzakonskih spolnih odnosov zelo liberalna - »Nisem proti spolnim odnosom med neporočenimi, če jih imajo zreli ljudje, ki se zavedajo, kakšno odgovornost si s tem naložijo in če so pripravljeni nositi tudi morebitne posledice« (Zaupne besede 1967g, 9), vseeno pa mlajšim priporoča še kakšno leto ali dve vzdržnosti. Pri starejših teh zadržkov nima, v enem primeru celo konkretno priporoči spolne odnose pred poroko, saj naj bi le tako partnerja ugotovila, ali se popolnoma ujemata – »Del vsakega zakonskega življenja je tudi spolnosti, in to neločljiv del. Zakon, kjer se zakonca spolno ne ujemata, ne more biti docela srečen« (Zaupne besede 1970t, 21).

Druga zelo pogosta tematika v tej kategoriji je t. i. »izguba« nedolžnosti. Tukaj gre za vprašanja, ki jih zastavljajo izključno dekleta, pisma pa se nanašajo na čisto tehnični vidik izgube nedolžnosti. Dekleta zanima, ali so še device kljub samozadovoljevanju, ginekološkemu pregledu, pettingu s partnerjem itd. Velena kot izgubo nedolžnosti pri dekletu pojmuje samo dejanski spolni odnos s penetracijo, ne glede na »status« deviške kože, ki je pravzaprav za devišstvo simbolnega pomena. To je razvidno tudi iz mnogih pisem, Veleni pa se zdi precej nesmiselno – »Tako smo priča nesmislu, da se po nepomembnem delčku ženskega telesa ocenjujejo duševne in osebnostne poteze ženske« (Zaupne besede 1990a, 57). Ker je v tistem času izguba nedolžnosti problematična v prvi vrsti za dekleta, tu ni obravnavnega moškega vidika prvega spolnega odnosa.

Tretja in četrta tematika, ki pa gresta z roko v roki, sta bolečine ob razdevičenju in pa krvavitev pri razdevičenju. Dekleta se po eni strani bojijo, da bodo krvavela, saj si to krvavitev očitno predstavljajo kot zelo hudo. Po drugi strani tiste, ki pri prvem spolnem odnosu niso krvavele, skrbi, zakaj do te krvavitve ni prišlo. Mnoge skrbijo tudi bolečine, ki jih pričakujejo ob prvem spolnem odnosu. Poudariti je treba, da Velena prav vsa pisma iz te kategorije izgube nedolžnosti vzame zelo resno ter jih natančno obravnava. Iz njenih odgovorov je pogosto čutiti visok nivo empatije.

4.3.4 Kategorija tematik, vezanih na kontracepcijo

Gre za kategorijo tematik, v kateri se vprašanja pa tudi odgovori najbolj spreminjajo skozi čas, saj so se tako oblike kontracepcije kot tudi njihova dostopnost skozi leta precej razlikovale. Prav tako ta kategorija zelo dobro kaže, kako malo informacij o kontracepciji je bilo v tistem času splošno dostopnih, saj so nekatera vprašanja z današnjega vidika že na meji verjetnega (»Stara sem 28 let. Imam fanta, ki ga ljubim, ne upam pa si imeti z njim spolnim odnosov. Ker nimam stanovanja, se bojim, da bi me fant zapustil, če bi zanosila. Ali obstaja kakšna zaščita proti zanositvi?« (Zaupne besede 1970p, 25).

Najpogosteje se tako vprašanja znotraj te kategorije nanašajo na možnosti zaščite pred nosečnostjo, torej na dosegljive in na drugi strani priporočljive metode. Zelo pomenljivo je tudi dejstvo, da mlajša dekleta in fantje v večji meri povprašujejo po zaščitnih sredstvih, ki so na voljo brez recepta. Sklepamo lahko, da se bojijo obiska ginekologa – bodisi zaradi strahu pred pregledom, ali pa tudi zaradi svoje starosti, pri kateri imajo oziroma si želijo spolne odnose (»Ali naj greva h ginekologu? Bojim se, da naju bo sestra že iz čakalnice ven vrgla, ko bo videla, koliko sem stara« (Zaupne besede 1985e, 55–56). Vlena v odgovorih na ta vprašanja večinoma našteva le prednosti in pomanjkljivosti posameznih metod kontracepcije, včasih pa kakšno sredstvo tudi priporoči ali odsvetuje glede na specifično situacijo bralca. Tako na primer ravno v nasprotju s tistim, kar vemo danes, kondom odsvetuje kot primerno zaščito za prvi spolni odnos, predvsem zaradi nepraktičnosti uporabe (»Vse to pa je vendarle procedura, ki je manj moteča za tiste pare, ki so v spolnosti že navajeni drug na drugega in dobro poznajo svoje navade v spolnosti in navade drugega. Tega pa pri prvem spolnem odnosu ni, ali ne?« (Zaupne besede 1990r, 55–56).

Znotraj te kategorije se pogosteje pojavljajo tudi vprašanja, vezana na kontracepcijske tablete. Vprašanja se nanašajo na primernost uporabe tovrstne metode kontracepcije in morebitno škodljivost, pa tudi na njihovo dosegljivost (»Zelo rada bi vedela, kdaj ginekolog predpiše tablete proti zanositvi. Dekleta večkrat jemljejo tablete od svojih starejših kolegic. Rada bi vedela, če to morda ne škoduje?« (Zaupne besede 1975l, 40). Vlena večinoma dekleta, ki imajo vprašanja v zvezi s kontracepcijskimi tabletami, napoti na pregled h ginekologu.

Tretja skupina pogostejših vprašanj in odgovorov so tista o uporabi kondomov. Ta vprašanja se prav tako kot pri kontracepcijskih tabletah večinoma nanašajo na pomisleke glede same praktičnosti in primernosti njihove uporabe. Bolj zanimiva so vprašanja o zanesljivosti kondomov. Na ta omenjena vprašanja Vlena ponavadi odgovori povsem pasivno, zgolj z navajanjem dejstev, občasno pa doda tudi komentarje glede starosti piscev pisem in njihove namere po spolnih odnosih (»Najbolj zanimivo v tvojem pismu je tisto vprašanje, ki ga sploh nisi zastavil. To je tvoja navedba, da je dekle staro 13 let.

Ali se ti res zdi, da je dekle dovolj staro in dovolj zrelo, da začne s spolnimi odnosi?« (Zaupne besede 1985t, 53–54).

V kategorijo tematik, povezanih s kontracepcijo, sodijo še druge, redkeje zabeležene tematike v analiziranem vzorcu, kot so vprašanja o materničnem vložku, svečkah, kontracepciji za moške, ženskih kondomih in tako dalje.

4.3.5 Kategorija tematik, vezanih na menstruacijo

Vprašanja, vezana na menstruacijo oziroma menstrualni cikel, so seveda v ženski domeni. Tudi ta kategorija tematik kaže na izjemno pomanjkanje kredibilnih informacij, ki jih dekleta ali žene potrebujejo. Prav tako je v tej kategoriji ponovno viden strah pred obiskom ginekologa (»Mami si ne upam povedati, k zdravniku me je sram iti.« (Zaupne besede 1970t, 23), do česar pa Vlena ne kaže pravega razumevanja, saj dekletom z neredno menstruacijo včasih svetuje prav ginekološki pregled (»Ker zagotavljaš, da nosečnost ni možna, saj nisi imela z nobenim fantom intimnih odnosov, ti svetujem, da še nekoliko počakaš. Če pa perila ne bo še dva do tri mesece, pojdi na posvet h ginekologu.« (Zaupne besede 1970t, 23).

Na eni strani se v kategoriji pojavljajo vprašanja, ki so vezana na menstrualni cikel, po drugi strani pa se menstruacija v vprašanjih pogosto navezuje tudi na možnost nosečnosti.

V prvo skupino sodijo vprašanja o neredni menstruaciji, pri katerih bralke ponovno navajajo morebitne razloge, zaradi katerih bi lahko prišlo do tovrstnih težav (operacija, kopanje v mrzli vodi itd.). Tovrstna razmišljanja Vlena vedno precej hitro odpravi (»Tisto o umivanju nog v topli in mrzli vodi pa je čisto navadna bajka! Pojav mesečnega perila je odvisen od telesne dozorelosti, ne pa od tako nepomembnih reči, kot je umivanje v mrzli in topli vodi.« (Zaupne besede 1975g, 40). Podoben je tudi nabor vprašanj o menstrualnem ciklu. Tu gre za povsem splošna vprašanja o bolj ali manj plodnih dnevih, izračunu dni ovulacije in podobno. Zanimivo je, da v prvih letih ženske povprašujejo po

povsem splošnih informacijah, medtem ko leta 2000 lahko vidimo že veliko večje znanje glede te tematike (»Torej, menstruacijo imam na 33 dni. Ovulacija nastopi med sedemnajstim in enaindvajsetim dnevom. Včasih kakšen dan prej ali kasneje. Ali vse ostale dni (zunaj ovulacije) lahko zanosim, če nisem zaščitena?« (Zaupne besede 2000o, 50–51).

Drugo kategorijo znotraj vprašanj o menstruaciji, kot rečeno predstavljajo vprašanja, ki se nanašajo na izostanek menstruacije, ki bi bil lahko posledica nosečnosti (»Pred tremi meseci sva se spustila v spolne odnose. Že dva meseca živim v strašnem strahu, ker sem imela prej redno mesečno perilo, a zdaj mi je izostalo za dva meseca« (Zaupne besede 1985i, 54). Velenja na tovrstna vprašanja ne odgovarja konkretno, ampak dekleta in ženske napoti na pregled h ginekologu. Podrobni razlogi za tovrstno ravnanje z njene strani so opisani v poglavju z analizo odgovorov. Sicer tudi na to temo nenavadna vprašanja povsem nepoučenih deklet niso nič nenavadnega (»Ali mislite, da mi je menstruacija izostala zaradi tega, ker sem se poljubljala? Ali je mogoče zanositi, če se dekleta poljubljata?« (Zaupne besede 1995i, 58–60).

V širšo kategorijo sodijo tudi druge, manj pogoste tematike, kot so bolečine ob menstruaciji, uporaba tamponov, spolnost med menstruacijo ipd.

4.3.6 Kategorija tematik, vezanih na spolno slo

V kategoriji tematik, vezanih na spolno slo, prevladujejo vprašanja, ki so jih zastavljali moški. Na tej točki je potrebno pojasniti uporabo termina impotenca. Ta v svojem bistvu uradno zaznamuje nesposobnost za spolne odnose oz. spolno nezmožnost (Slovar slovenskega knjižnega jezika 2008). Pri kodiranju za potrebe tega dela se je ta označba uporabljala tudi za vse erektilne motnje, ki so lahko tudi nepopolne ali občasne, pa tudi za oznako vseh dejanskih primerov impotence, pri kateri spolni odnosi niso le oteženi, ampak tudi nemogoči.

Impotenca je sicer le ena izmed tematik v tej kategoriji, je pa najpogostejša. Čeprav ta težava v svojem bistvu zadeva le moške, pa so posredno zaradi nje prizadete tudi ženske. Vprašanja glede impotence v Zaupne besede pišejo predvsem moški (»Imam dekle, pa ji ne morem dati tistega, kar potrebuje, to je spolnih odnosov. Sem pravilno razvit, a kadar bi moglo priti do spolnih odnosov, sem popolnoma mehak.« (Zaupne besede 1967f, 10) kot tudi ženske, le da te z drugačne perspektive (»Moti me le, da me mož že dalj časa ne more spolno zadovoljiti« (Zaupne besede 1970e, 18). Spolno nemoč oziroma težave se včasih povezujejo s prebolelimi boleznimi (npr. sifilis, tuberkuloza ipd.), spet drugi pisci ne podajo nobenih konkretnih podatkov iz česa bi lahko izviral njihova motnja. Velena razloge za impotenco večinoma išče v duševnem stanju – med možnimi vzroki omenja vzgojo v otroštvu, spolno vzgojo, spolne izkušnje v odraščajoči dobi, neizkušenost (predvsem pri mlajših moških) in podobno. Z izjemo sifilisa za nobeno drugo bolezen ni mnenja, da bi lahko sama po sebi povzročila impotenco. Večinoma v tovrstnih primerih svetuje posvet v »mentalno-higienski« posvetovalnici oziroma Centru za mentalno zdravje.

Druga bolj pogosta vprašanj znotraj te kategorije se nanašajo na pomanjkanje spolne sle. Ta vprašanja prihajajo tako od moških kot žensk; včasih se nanašajo na lastno pomanjkanje spolne sle, drugih to težavo bralci opažajo pri svojem partnerju. Ni torej nekega konkretnega vzorca, koga te težave dejansko bolj prizadenejo. Velena sicer v letu 1970 napiše kratek sestavek, v katerem natančneje spregovori o frigidnosti. V tem zapisu omenja različne vzroke za pomanjkanje spolne sle pri ženskah – osebnostne lastnosti, partnerja, nepoučenost in nevednost – »Razmeroma velikokrat je vzrok nepoučenost in nevednost; sistematične spolne vzgoje pri nas ni bilo in ustrezne tudi še sedaj ni – in posledica je tolikšna nevednost, da smo včasih zelo začudeni« (Zaupne besede 1970u, 21–23).

Znotraj te kategorije poleg že omenjenih tematik najdemo tudi vprašanja glede pogostosti spolnih odnosov, zdravljenja spolnih motenj, spolne privlačnosti, po drugi strani pa tudi vprašanja o povečani spolni sli.

4.3.7 Kategorija tematik, vezanih na samozadovoljevanje

Skupino vprašanj in odgovorov glede samozadovoljevanja lahko načeloma razdelimo na dve skupini – eno predstavljajo vprašanja glede samozadovoljevanja na splošno, drugo pa vprašanja o samozadovoljevanju s predmeti. Druga kategorija se pojavlja redkeje, predvsem v kasnejših letih znotraj analiziranega vzorca. Tovrstna pisma v sebi skrivajo dve bistveni vprašanji – ali je to zdravo in ali je to normalno. Vlena pritrdilno odgovarja na prvo od teh vprašanj in celo navaja, da žensk, ki se vsaj občasno samozadovoljujejo tudi s predmeti, ni malo. Bolj previdna je pri odgovorih glede varnosti tovrstnega početja, predvsem iz higienskih razlogov – »Preprosto rečeno: upravičena je bojazen, da se s predmeti in plodovi vnesejo v nožnico klice, ki utegnejo povzročiti vnetje nožnice oziroma spolovil in rodil« (Zaupne besede 1990t, 53–55), sicer pa takšnih oblik samozadovoljevanja načeloma ne odsvetuje.

Nekoliko bolj pestra je prva, bolj pogosta kategorija splošnih vprašanj o samozadovoljevanju. V zgodnejših letih se pogosteje pojavljajo vprašanja, kjer se mladi sprašujejo o primernosti svojega početja (»Že nekaj mesecev se zvečer samozadovoljujem. Ali bo to imelo kakšne neugodne posledice za moje zdravje? (Zaupne besede 1970j, 22). Vlena na takšne pomisleke vedno odgovarja, da je samozadovoljevanje neškodljiv in normalen pojav za pubertetno dobo (še leta 1990 zapiše, da gre za normalen pojav ne glede na starost posameznika). V enem konkretnem primeru leta 1975 je v Zaupnih besedah objavljeno tudi pismo ogorčene matere, ki pravi, da je njeno hči k temu »nagnusnemu dejanju« napeljala Vlena s svojo objavo (»Ko sem ji primazala klofuto, je rekla, da je bila samo radovedna, ko je prebrala odgovor v Anteni. Torej ste jo k temu nagnusnemu dejanju napeljali vi z objavo. Dekleta v mojih mladih letih se še pogovarjale nismo o tem, pa smo danes poštene žene« (Zaupne besede 1975a, 38–39). Na pismo se Velenin odgovor glasi le, da ima mama slabo vest zaradi nezadostne in nepopolne spolne vzgoje svoje hčere, s čemer ji dela nepopravljivo škodo. Na tem mestu lahko omenim, da po mojem mnenju objava tega pisma jasno kaže na to, da Vlena stoji za svojimi besedami in se je pripravljena spustiti tudi v javno polemiko, da bi s tem dokazala svoj prav. Pisma ji namreč seveda ne bi bilo treba objaviti.

V kasnejših letih se vprašanja glede moralne spornosti masturbiranja ne pojavljajo več v tolikšni meri, bolj pogosta pa postanejo vprašanja glede različnih načinov samozadovoljevanja, o katerih je več zapisano že zgoraj. Sicer Vlena tudi sama pravi, da - »O samozadovoljevanju dobivam zelo veliko pisem, tako da bi brez težav z njimi napolnila »Zaupne besede«, če bi odgovarjala na vsa pisma s to vsebino« (Zaupne besede 1990t, 53–55). V istem odgovoru omenja tudi, da so ji ob začetku izhajanja Zaupnih besed o samozadovoljevanju pisali predvsem fantje, v zadnjih letih pa mnogo pisem o tej tematiki napišejo tudi dekleta.

4.3.8 Kategorija tematik, vezanih na spolno prenosljive bolezni

Zadnja kategorija, vključena v kvalitativne analize, je kategorija tematik, vezanih na spolno prenosljive bolezni. Kot je bilo že pojasnjeno, je ta kategorija vključena kljub nekoliko redkejšemu pojavljanju znotraj analiziranega vzorca, pomembna pa je zaradi pojava aidsa v 80. letih, saj je ta vplival tudi na vsebine Zaupnih besed.

Prva pisma o aidsu se sicer v analiziranem obdobju pojavijo šele leta 1985, ker pa leta 1981–1984 niso bila vključena v vzorec, lahko vseeno sklepamo, da je bila problematika znotraj rubrike obravnavana že prej. Konec oktobra 1985 je v Zaupnih besedah objavljen članek o tej bolezni, dolg pet strani, nadaljevanje pa sledi tudi še v prvi novembrski številki. Vlena v članku najprej predstavi, kaj je virus HIV in kako pride do aidsa. Pomembno se ji zdi (ker govori v množini, je šlo morda tu izjemoma za sodelovanje več novinarjev ali urednikov), da o virusu HIV in aidsa napiše čim več, hkrati pa besedilo ohrani dovolj preprosto – »Tudi pri nas smo začeli s takim informiranjem ljudi – in ta sestavek je pač eden izmed njih. Poskušali smo, da bi bil preprost in razumljiv, tako da bi ga zmoželi razumeti vsakdo« (Zaupne besede 1985u, 53–57). V nadaljevanju članka v obliki kratkih vprašanj in odgovorov odgovori tudi na najrazličnejša vprašanja (Ali so v Jugoslaviji ljudje, ki so okuženi z virusom LAV/HTL-III? Ali je AIDS le bolezen homoseksualcev? Zakaj so homoseksualni bolj izpostavljeni nevarnosti, da zbolijo za

boleznimi aidsom? (Zaupne besede 1985u, 53–57). Zanimivo je, da so odgovori tudi skoraj 30 let nazaj zelo podobni tistim, ki bi jih lahko prebrali na to tematiko tudi danes, ni pa niti v tistem obdobju, ko se je virus pravzaprav zaradi slabe osveščenosti najhitreje širil, zaznati medijske panike glede te problematike.

Tudi sicer so vprašanja glede aidsa zelo zanimiva, pojavljajo pa se skozi celotno obdobje vse do leta 1995. Bralci zastavljajo vprašanja glede nevarnosti okužbe (pri homoseksualnih odnosih, pri poljubljanju, s prenosom semenske tekočine na roko), zanimajo pa jih tudi možnosti testiranja (»S fantom se zelo dobro razumeva in sva si zvesta, a vseeno včasih pomisliva, da bi šla na pregled, kjer bi naju pregledali, če sva morda okužena z aidsom« (Zaupne besede 1990e, 56–57), pa tudi zanesljivost tovrstnih testov. Velena na vsa ta vprašanja odgovarja precej natančno, bolj podrobno kot na nekatera zgodnejša vprašanja o drugih spolno prenosljivih boleznih. Glede na povedano lahko torej rečemo, da je pojav aidsa definitivno vplival tudi na diskurz v Zaupnih besedah – to je poleg zgoraj omenjenega razvidno tudi iz kategorije vprašanj o kontracepciji, kjer se približno v tem času bralci ob izbiri kontracepcije ne zanimajo več le za preprečevanje nosečnosti, ampak tudi varovanje pred spolnimi okužbami.

Med drugimi pogostejšimi vprašanji v tej kategoriji so tudi tista o znakih spolnih bolezni. Velena ponovno objavi nekaj člankov že v 70. letih, v katerih zelo podrobno opiše nekatere spolne bolezni (sifilis, gonoreja ipd.). Bralci se sicer pogosto sprašujejo, ali določene bolečine (med uriniranjem, v ledvicah, v mišicah) pomenijo, da so okuženi s spolno boleznijo (»Mene pa še vedno preganjajo strahovi. Mislim namreč, da sem se okužila s kakšnim predmetom in imam verjetno kakšno spolno bolezen« (Zaupne besede 1990k, 53). Velena v večini tovrstnih primerov razloži, kaj so in kaj niso znaki spolne bolezni, ter kaj bi njihove bolečine morebiti lahko povzročalo. Veliko sicer opozarja tudi na previdnost in zdravo pamet v spolnem življenju nasploh.

Druge tematike, ki se znotraj te kategorije v analiziranem vzorcu pojavljajo redkeje, se nanašajo še na specifične spolne bolezni (sifilis, gonorejo, sramne uši, trihomonas) pa tudi na nalezljivost spolnih bolezni in njihove posledice.

4.4 Kvalitativna analiza odgovorov

V rubriki Zaupne besede je vlogo svetovalke, zaupnice v analiziranih letnikih 1967–1995 opravljala Vlena. Iz odgovorov nikdar ni razvidno, kakšna je bila njena formalna izobrazba, niti katera morebitna znanja ali izkušnje so jo naredile kompetentno za svetovalko v rubriki Zaupne besede. V zadnjem analiziranem letu 2000 sta vlogo svetovalcev prevzela Meta in Mare, ki so ju mnogi mladi v tistem času že poznali iz razvedrilnih mladinskih televizijskih oddaj. Tudi pri njima ni podane nobene formalne razlage, zakaj sta bila za to delo izbrana.

Če na pisanje odgovorov pogledamo s povsem pragmatičnega vidika, lahko rečemo, da je bilo to delo v letu 2000 lažje, kot v prvih letih izhajanja Antene, ko je to delo začela opravljati Vlena. Prvič, ker je v letu 2000 že obstajal širok nabor drugih rubrik z vprašanji in odgovori, drugih »Zaupnih besed« v najrazličnejših tiskanih medijih, ki so lahko služile kot opora za pisanje odgovorov. Prav tako sta imela Mare in Meta kot oporno literaturo na voljo tudi več kot 30-letni arhiv odgovorov Vlene. Ta je bil morda z vidika strokovnosti v določenih pogledih že zastaran, z vidika medsebojnih odnosov in čustvenega aspekta odgovarjanja pa povsem primeren tudi za uporabo v 21. stoletju. Tretji razlog je, da je bilo v letu 2000 dostopno že skoraj neomejeno literature (tako strokovne kot poljudne), pa tudi internet, ki je ponujal neskončne možnosti za iskanje potrebnih informacij.. Na Meti in Maretu je bila torej predvsem odgovornost, da sta ustrezne informacije in nasvete primerno aplicirala na podana vprašanja in se skušala približati poziciji bralca.

Na podlagi povedanega lahko sklepamo, da je imela Vlena v začetnih letih z oblikovanjem odgovorov, predvsem s strokovnega vidika, več težav predvsem zaradi pomanjkanja strokovne, pa tudi poljudne literature, na katero bi se lahko obrnila po specifične informacije. Čeprav je iz odgovorov le redko razvidno, kje je Vlena prišla do informacij, ki jih podaja, lahko sklepamo, da so to knjige o anatomiji, nekateri prospekti in brošure, pa tudi nekoliko manj formalni viri – »Anketa med bralkami Antene, na katero je odgovorilo približno 1.500 deklet, je pokazala, da v starosti 19 let približno 40

odstotkov deklet še ni imelo spolnih odnosov« (Zaupne besede 1970p, 24–25). Glede na povedano lahko sklepamo, da je mnogo teh informacij izhajalo iz neformalnih virov oziroma boljše rečeno virov, ki jih avtorica ni mogla natančno opredeliti. V letu 2000, ko pride do menjave svetovalcev, se pokaže določena razlika pri oblikovanju odgovorov. Kot je prikazano s primeri v nadaljevanju, se strokovne informacije skozi leta spreminjajo skladno s spremembami uradne doktrine. V naslednjem podpoglavju je natančneje obravnavanih tudi nekaj diskurzov, ki se skozi leta pojavljajo v Veleninih odgovorih.

Če analizo odgovorov pričnemo pri Veleni, je razvidno, da se v svojih odgovorih na vprašanja – ne glede na področje – drži relativno ustaljenega vzorca oziroma strukture odgovorov. V tipičnem odgovoru so najprej navedeni podatki v pasivni obliki (npr. načeloma velja, da ženske..., moški v tem življenjskem obdobju... ipd.). Ta del je najverjetneje namenjen temu, da avtorica ne poda le ozkega odgovora na ponavadi dokaj specifična vprašanja, ampak lahko obravnavano tematiko še nekoliko razširi in s tem posredno odgovori na morebitna vprašanja ali dileme drugih bralcev, ki jih zanima še kaj s tega specifičnega področja. V nadaljevanju Veleni v klasičnem odgovoru iz splošnega preide na konkretno in neposredno odgovori na zastavljena vprašanja – kljub temu da bi lahko bralci ponavadi odgovor razbrali že iz generaliziranega teksta. V tem delu odgovora Veleni neposredno nagovori avtorja pisma. Take odgovore Veleni običajno podaja, kadar gre za tematike, ki bi lahko zanimale širši krog bralcev revije Antena. Gre za najdaljšo obliko pisem, ki jih najdemo pri Veleni.

V svojih odgovorih Veleni v skladu s pričakovanim ponudi tudi navodila za nadaljnja dejanja. Najpogosteje navodila ponudi v obliki predlogov – »Potem ti svetujem, da se vsaj nekaj časa ne oziraš več po fantih« (Zaupne besede 1970f, 19–20), včasih pa z imperativi – »Druga stvar pa je, da mu moraš s svojim vedenjem stalno kazati, da je spolnost nekaj povsem naravnega in vsakdanjega, nekaj, kar je tako naravno kot jesti.« (Zaupne besede 1985a1, 54–55); »Ko bosta skupaj, bodi naravna, a aktivna« (Zaupne besede 1985a1, 54–55). Tretja pogostejša oblika so nasveti, ki pa niso neposredni, ampak posredovani v vprašanjih, ki zahtevajo introspekcijo s strani bralca ali bralke – »Verjetno

se sprašuješ, ali se splača toliko truditi.« (Zaupne besede 1985a1, 54–55); »Toda niti tvoja vprašanja niti odgovori nanje ne zajemajo bistvenega problema: ali se ti ne zdi, da si premlada za spolne odnose?« (Zaupne besede 1995b, 60).

Kadar so vprašanja bolj specifična, Vlena navadno ne poda teoretičnih okvirov, ampak odgovori neposredno na vprašanja bralcev. Tovrstni odgovori so večinoma krajši. Redko, le v nekaj posameznih primerih znotraj obravnavanega vzorca, se zgodi tudi, da Vlena na vprašanje ne odgovori. To se v večini primerov zgodi, kadar bralec ali bralka naniza vrsto kratkih, specifičnih vprašanj, na katera Vlena odgovarja zelo na kratko. Sklepamo lahko, da izpuščanje vprašanj morda ni načrtno, ampak gre zgolj za nenatančnost. Izjema v tem kontekstu so vprašanja, kjer dekleta pri Vleni iščejo odgovor na vprašanje, ali so noseča. Na tovrstna vprašanja Vlena nikoli ne odgovori neposredno, ampak dekleta napoti h ginekologu. Kot razlog za svoje neodgovore v tovrstnih primerih navaja dolgo »čakalno vrsto« pisem, ki čakajo na objavo (če dekleta otroka ne želi donositi, bi bilo lahko za splav že prepozno), predvsem pa pravi, da – »Že dolga leta velja, da na pisma s tako vsebino ne odgovarjam tako kot tiste, ki mi pišejo, želijo in pričakujejo. Če bi to delala, bi nedvomno zavajala dekleta in jih odvrčala od tega, da same ukrepajo« (Zaupne besede 1980o, 54–55). Tudi sicer niso redki primeri, ko Vlena napoti bralce k drugim strokovnjakom, kadar čuti, da je to potrebno – »Če pa vajino prizadevanje ne bo uspešno, se naročita za zdravljenje v ambulantah za spolne motnje, ki so v Centru za mentalno zdravje, Poljanski nasip 58, Ljubljana.« (Zaupne besede 1985a1, 54–55); »Če meniš, da potrebuješ sredstvo za preprečevanje zanositve, pojdi k ginekologu, pa ti ga bo predpisal. V nobenem primeru ne izbiraj sama in ne jemlji od prijateljic tistega, kar je bilo predpisano njim, ne tebi« (Zaupne besede 1975l, 40).

Druga izjema so vprašanja, ki so zelo neposredna in vezana na občutljive tematike. Takrat Vlenini odgovori delujejo bolj pravilno – kot da si ne upa ali ne želi soditi o spolnem vedenju drugih. V teh primerih prav tako tudi ne poda neposrednega odgovora, ki bi zadovoljil pisca pisma – »Tvoj opis, da te sedanje spolno življenje zelo zadovoljuje, pa seveda kaže tudi na možnost, da boš v življenju usmerjen k obema spoloma (ali pa, kar je manj verjetno, k istemu spolu). Nihče, ne ti, ne jaz in ne kdo drug pa ti zaenkrat ne

more povedati ali zagotoviti, kakšna bo tvoja spolna usmerjenost, ko boš dozorel, kar seveda sedaj še nisi« (Zaupne besede 1990d, 56).

Četudi Vlena v svojih odgovorih dostikrat sama poudarja, da navaja zgolj stališča in želi pomagati ter se ne želi in noče osebno vpletati, pa dostikrat lahko opazimo, da to ni popolnoma res. Kadar jo pismo razburi, tako svoj nasvet z osebnim mnenjem poda ne glede na to, ali ga je pisec pisma želel ali ne – »Če so za tvojega moža edino pomembne velike dojke in ga vse ostalo ne zanima, potem je zelo pogrešil, da se ni poročil s saj veš. katero žival mislim« (Zaupne besede 1975č, 39). Sicer sama zanika, da bi podajala svoje mnenje tam, kjer zanj ni vprašana – »Prav zabavala me je tvoja bojazen, da ti bom začela pridigati. Tega vendar nikoli ne počnem, ker sem mnenja, da je treba mladim povedati dejstvo, odločitev in odgovornost za odločitev pa morajo prevzeti sami« (Zaupne besede 1975l, 40–41). Z vidika personaliziranih odgovorov lahko v pismih večkrat opazimo tudi pohvale – »Tvoja radovednost je privlačna in spodbudna« (Zaupne besede 1985e, 56–57), po drugi strani pa redke niso niti graje – »Nista samo neizkušena, tudi vajino »znanje« o spolnosti bi si zaslužilo oceno nezadostno« (Zaupne besede 19075n, 38); »Ali je spolni odnos v vodi »dovoljen« ali ne, je seveda nesmiselno spraševati na tak način« (Zaupne besede 1985e, 56–57). Zelo redko se Vlena v odgovorih tudi pošali, pokaže, da ima smisel za humor – »Ker si stara šele 15 let, ti svetujem, da se vedno, ko te kak fant prosi za intimne odnose, nasmejiš in rečeš: ne! Spolni odnosi vendar niso stvar, na katere bi nekoga »povabili« kot na primer v kino« (Zaupne besede 1970t, 22).

Če vzamemo v obzir, da je Vlena na pisma v Zaupnih besedah odgovarjala več kot 30 let, lahko razumem, zakaj na nekatera pisma včasih odgovarja, kot bi jo ta spravila v slabo voljo, saj je na njih že večkrat odgovorila – »Tudi to je eno izmed pisem, ki prihajajo in bodo še naprej prihajala« (Zaupne besede 1970p, 22); »Videti je, da bodo taka in podobna vprašanja prihajala, dokler bodo izhajale »Zaupne besede«. Sama ne vem več, kolikokrat sem na podobno vprašanje že odgovorila – zanesljivo pa vsaj dvakrat na leto.« (Zaupne besede 1970s, 25). Ni redko, da v primerih takšnih pisem včasih zelo na kratko, v drugih primerih pa piše o temah, ki niso relevantne glede na vprašanje – »Ker so naše vode (tako sladke kot slane) zaradi naše skrajne malomarnosti vse bolj

onečiščene z najrazličnejšimi snovmi, je postalo kopanje nasploh kar precejšnje tveganje. Zaenkrat se za to še premalo menimo, a če bo šlo tako dalje, bodo naše vode postale res tako strupene, da se še kopati ne bomo smeli v njih« (Zaupne besede 1985e, 56–57).

Pri opazovanju odgovorov s specifičnih področij lahko ugotovimo, da se odgovori skozi čas spreminjajo – včasih zato, ker sledijo spremembam v uradni doktrini, zgodi pa se tudi, da v kratkem časovnem obdobju Vlena na podobni vprašanji odgovori popolnoma različno in tudi spremeni lastno pozicijo. To je razvidno iz primerov, kot so – »Včasih pa se zgodi, da ženska zanosi, pa vendar ima še dvakrat ali trikrat mesečno perilo, dokler razvijajoči se plod ne zapre vse maternične votline« (Zaupne besede 1967d, 12–13); »Če si imela po zadnjih spolnih odnosih že dvakrat mesečno perilo, potem gotovo nisi noseča« (Zaupne besede 1970o, 22).

Iz navedenega ugotovimo, da je bila Vlena za mnogo mladih pomemben vir informacij in opore, pri podrobni analizi pa vendar opazimo dve skupini odgovorov, ki morda svoje funkcije ne opravljata v zadostni meri. Prva skupina so odgovori, v katerih Vlena ne pokaže dovolj empatije, čeprav iz drugih primerov vemo, da je tega zmožna, celo prvoosebno – »Pomisliti morava tudi, da je tvoj fant prebolel sifilis« (Zaupne besede 1970b, 18); »Kot vidiš, nimaš vzroka, da bi se vznemirjala« (Zaupne besede 1970p, 24–25). Kadar se ne poistoveti s piscem pisma, odgovore pogosto zapiše krajše in ob premisi, da je problem manj relevanten, čeprav lahko sklepamo, da pisec pisma ni bil takega mnenja. Probleme skuša predstaviti kot manj pomembne oziroma jih na kratko odpraviti – »Pri nobeni ženski ni osebna sreča odvisna od velikosti prsi, pa zato tudi pri tebi ni in ne bo« (Zaupne besede 1990h, 56); »Menim, da se zaradi prevelikih prsi preveč vznemirjaš« (Zaupne besede 1970o, 22).

V drugo skupino izstopajočih odgovorov sodijo tisti, kjer Vlena svojih trditev ne opre na strokovne informacije, ampak izhaja iz lastnih sklepanj, ki nimajo nobene konkretne podlage – »Prav nič nenavadnega ni, če še nisi dobila svojih stvari. Čez nekaj mesecev bo vse v redu« (Zaupne besede 1967č, 10); »Kljub temu pojdi h ginekologu, ki ti bo potrdil, da si normalno razvita in brez telesnih posebnosti« (Zaupne besede 1975d, 41).

Kljub zgoraj povedanemu v zaključek analizi obdobja Velene lahko pripišemo zelo pozitivno oceno glede osveščanja in informiranja bralcev Zaupnih besed, saj praktično ni tematike v zvezi s spolnostjo, ki bi se ji (namerno ali nenamerno) v teh 30. letih izognila. Predvsem v prvih letih je tako rubrika predstavljala pomemben vir informacij za mlajše in tudi nekoliko starejše bralce.

V analiziranem letu 2000 vlogo Velene prevzameta Meta in Mare. Načeloma je njun način odgovarjanja na vprašanja precej podoben tistemu, ki ga poznamo od Velene, vendar v skladu z novimi informacijami, ki so v 21. stoletju veliko bolj dostopne. Iz tega razloga običajnih odgovorov na tem mestu ne analiziram ponovno.

Sicer tudi Meta in Mare pogosto postavljata nepodprte trditve, ki nimajo trdne osnove v informacijah, ki jih preberemo v vprašanju – »Najprej moraš vedeti, da tvoj telesni razvoj še ni končan in lahko pričakuješ še bistveno povečanje oprsja« (Zaupne besede 2000i, 50). Prav tako imata podobno kot v preteklih analiziranih letih Velena nagnjenje, da podajata svoje mnenje tudi tam, kjer zanj nista vprašana – »Vibratorji se dobijo v vsakem seks-shopu in ob uporabi v skladu z navodili niso nevarni. Vendar menim, da lahko s tem tudi še malce počakaš« (Zaupne besede 2000h, 48).

S strokovnega vidika je pri Meti in Maretu najbolj moteče pootročeno izrazoslovje, ki ga uporabljata v odgovoru. To ju bistveno razlikuje od Velene, ki včasih uporablja še preveč strokovno terminologijo, kar prav tako lahko razumemo kot indikator, da so njeni odgovori pogosto povzeti po strokovni literaturi, sama pa ne premore toliko strokovnega znanja, da bi jih lahko »prevedla« v obče razumljiv jezik. Sicer je res, da se je skozi leta skupina bralcev Zaupnih besed, pa tudi tistih, ki so pisali v Zaupne besede, precej pomladila, saj v zgodnjih letih izhajanja Zaupnih besed najdemo tudi pisma zrelih žensk in moških, česar je kasneje precej manj ali skorajda nič. Kljub temu bi morala ostati dikcija odgovorov na bolj strokovnem nivoju (npr. vagina namesto lulika, penis namesto lulček itd.).

Druga stvar, ki je prav tako moteča oziroma izstopa pri odgovorih iz obdobja Mete in Mareta, je občasno neprimerno banaliziranje problemov, ki bi jih v Veleninem slogu lahko vzela kot vzorčni primer, razširila tovrstne odgovore z več informacijami in s tem pripomogla k večji osveščenosti bralcev rubrike glede določene problematike. Tipičen primer tovrstne obravnave je spodnji primer o opravljanju splava, ki bi ga nepoučen bralec lahko razumel kot nič bolj problematičnega kot obisk zobozdravnika – »Trenutno si v težki situaciji, a verjemi eno: za sabo moraš vedno ponosno stati. Nikakor se ne boj in ne sramuj, zadeve z zanositvijo se dajo lepo urediti« (Zaupne besede 2000o, 50). Ne glede na povedano pa lahko tudi za Mareta in Meto rečemo, da v večini primerov svoje delo opravita kakovostno in skušata aktivno pripomoči k boljšem in bolj zdravem spolnem življenju ter spolnemu zdravju svojih bralcev.

4.4.1 Diskurzivna analiza odgovorov

Za potrebe podrobnejše diskurzivne analize je v nadaljevanju navedenih pet primerov vprašanj in odgovorov, ki so se skozi leta pojavili objavljeni v Zaupnih besedah. Vsakemu sklopu vprašanja in pripadajočega odgovora sledi analiza prevladujočega diskurza. Gre torej za primere objav, v katerih je bilo zaznati tipične diskurze, značilne za posamično obdobje.

4.4.4.1 Pismo »Stanko, bodi moj« (Zaupne besede 1967g, 9)

Vprašanje bralke

Stara sem 16 let in sem letos končala osemletko. Ker sem zelo živahna, me je tovarišica poslala sedet k sošolcu. Tega sem bila kar vesela, saj sem ga rada videla. V šolskih klopeh sva si zaupala vse skrivnosti. Tako je minilo leto in nekoč me je spremljal domov. Po poti mi je venomer govoril o spolnih odnosih. Ko je videl, da se nočem »igrati« z njim, me je poljubil in mi rekel: »Rad te imam.« Bila sem srečna. On pa je odšel, ne da bi mi stisnil roko. Večkrat se srečava in on vedno govori kot nekoč. Ali naj sem mu vdam, ali naj ga pozabim – saj sva še oba tako mlada. Kako naj mu povem, naj počaka še leto dni, da mi bo verjel?

Odgovor Velene

O spolnih odnosih pred poroko sem že obširno pisala. Iz tistega sestavka si lahko razbrala, da nisem prav nič prestroga in neživljenjska v pogledih na spolne odnose med neporočenimi. Zavedam se, da se je v zadnjih desetletjih marsikakšno mnenje spremenilo. Prejšnja »moralna« načela so zgubila velik del idealiziranja in so se bolj prilagodila življenjskim zahtevam in razmeram. Nisem proti spolnim odnosom med poroko, če jih imajo zreli ljudje, ki se zavedajo, kakšno odgovornost si s tem naložijo in če so pripravljeni nositi tudi morebitne posledice. Sem proti morali zaradi morale in načel, sem pa za moralo, ki je zasnovana na spoznanju in odgovornosti.

Nisem pa za tako neresno obravnavanje spolnih odnosov, kot je, po pismu sodeč, tvoje. Za spolne odnose se ne odločimo tako: sedajle se še ne bom spolno igrala, čez eno leto pa se bom.

Pri šestnajstih letih sta dva lahko velika prijatelja in se lahko imata zelo rada, ne da bi si postavljala odločilno vprašanje: ali naj se vdam ali pa naj ga pozabim. Popolnoma nerazumljivo je, zlasti v tej starosti, da spolne odnose postavljaš kot pogoj vajini ljubezni. Res je, da ljubezni brez spolnih odnosov ni, toda brez tega ni tiste ljubezni, ki jo čutita drug do drugega dva, ki sta že dolgo poživala že marsikatero življenjsko preskušnjo. To, da sta sedela v šoli skupaj in da sta se dobro razumela, pa ne moremo označiti kot ljubezen, za katero so spolni odnosi pogoj. Nekoliko več resnosti v spolnem življenju bi marsikateremu mlademu človeku prihranilo veliko sitnosti in težav.

K samemu odgovoru ni mogoče dosti dodati, saj Velena že leta 1967 jasno pojasni svoje stališče do polpretekle dominantne etike oziroma ostankov represivnega sistema, ki bi bili lahko leta 1967 še močno zakoreninjeni (če vemo, da so trendi do področja Jugoslavije oz. Slovenije prihajali počasneje) in bi bili spolni odnosi pred poroko (izven zakona) videni kot odstopanje od prevladujočih norm. Nasprotno Velena jasno zagovarja stališče, da je v primeru, ko se v spolnost spuščata dva človeka, ki sta pripravljena za svoja dejanja prevzeti posledice, spolnost po njenem mnenju nekaj normalnega in je ne gre obsojati. Tovrstno liberalnost Velena kaže skozi celotno obdobje svojega delovanja, pri čemer se pogosto zaveda, da njena pozicija do določenih tematik še ni prevladujoča.

Tako na primer leta 1980 glede vprašanja splava zapiše – »Za tole, kar ti bom sedaj napisala, se bodo nekateri jezili name, drugi pa bodo rekli, da se ne držim uradne linije« (Zaupne besede 1980n, 57). Med množico vprašanj pa se vendarle občasno pojavijo določene tematike, pri katerih ima moralne zadržke tudi sama in jih takrat jasno izrazi – »Osebno mislim, da je grupni seks bolezenski pojav novega časa. Poleg tega pristajajo nanj zgolj tisti posamezniki, ki so tudi sicer bolj ali manj osebno moteni. Vam kot materi in razumni ženi pač ni potrebno sodelovati v takih oblikah perverzности« (Zaupne besede 1970c, 20), hkrati pa (morda tudi nezavedno) občasno prenaša informacije, ki so negativno pristranske do določenega spolnega vedenja – »Vzrok za to je dejstvo, da je ženska homoseksualnost manj očitna in družbeno manj moteča, čeprav ni nič manj razširjena, kot moška homoseksualnost« (Zaupne besede 1970d, 16–19).

4.4.4.2 Pismo »Jesen 45« (Zaupne besede 1970e, 18)

Pismo bralke

Z možem sva že dolgo poročena in imava tudi otroke. Sva srečna. Moti me le, da me mož že dalj časa ne more spolno zadovoljiti. Prepričevala sem ga že, naj gre k zdravniku, a noče o tem nič slišati.

Odgovor Velene

Če mož noče k zdravniku, odpade torej vsaka možnost zdravljenja. Škoda. Morda bi bilo potrebno le nekaj hormonskih injekcij.

Vrniva se rajši k vašemu vprašanju. Ne vem, kam vam uhajajo misli. Ločitev gotovo ne pride v poštev. Skoraj enako usodno bi bilo, če bi poskušali moža varati. Z nezadovoljenimi spolnimi potrebami ne bi mogli opravičiti razpada družine. Ali sploh kaže govoriti o vsej odgovornosti, ki jo nosite kot mati in žena? Verjetno ne, saj sva si o tem gotovo edini.

Kaj torej? Verjemite mi, da niste edina žena, ki stoji pred podobnim problemom. Edina pot se odpira ob misli, da človekova sreča ni odvisna zgolj od spolnosti. Prepričana sem, da spadate med tiste srečneže, ki so to izkusili. Druga, nič manj naravna pot je samozadovoljevanje. Končno naj omenim še možnost posrednega spolnega

zadovoljevanja ob možu. Impotentnost še zdaleč ne pomeni, da je pri njem ugasnila sleherna želja po erotiki. Razumljivo je misel na spolne odnose zanj mučna. Zato mu taktno nakažite, da želite drugih poti zadovoljevanja.

Upam, da sem odgovorila dovolj jasno. Želim, da izberete zase najbolj ustrezno pot.

Velena na kratko vprašanje, ki ne ponuja kaj dosti informacij, odgovori precej dvoumno. V prvem delu omeni, da bi bila idealna rešitev za moža zdravljenje, ki bi bilo morda lahko tudi uspešno. S frazo »le nekaj hormonskih injekcij« predstavi ta tip rešitve morda ravno zato, da bi v bralki ponovno vzbudila motivacijo po prepričevanju moža v obisk specialista. Vendar po drugi strani Velena ne ponudi niti naslova morebitnih specialistov (kar sicer dela kar pogosto), niti kakšne dodatne informacije v zvezi s tem, kako zdravljenje poteka, ali pa v kolikšni meri je lahko uspešno. Tovrsten odgovor je lahko odziv na starost bralke, saj Velena očitno njeni presoji (da zdravljenje ni možno), zaupa precej bolj, kot to včasih počne pri mlajših bralkah.

Bolj zanimiv je vsekakor drugi del odgovora, kjer Velena samoiniciativno išče rešitev med različnimi možnostmi, ki jih vidi kot morebitne rešitve njenega problema. Pri tem lahko zaznamo nekoliko empatije, vendar pa lahko veliko bolj kot to ob stavkih, kot so »ali sploh kaže govoriti o odgovornosti, ki jo nosite kot mati in žena?« lahko hitro zaznamo nekoliko cankarjansko miselnost. Njena lastna sreča je v tem primeru drugotnega pomena, še manj je pomembno njeno zadovoljstvo v spolnosti, saj »človekova sreča ni odvisna zgolj od spolnosti« oziroma zadovoljstva s spolnostjo znotraj zakona. Velena privzame stališče, da se bo bralka na podlagi povedanega verjetno sama odločila pravilno, saj se gotovo zaveda, katere dolžnosti mora postaviti na prvo mesto.

Na koncu Velena poudari še, da mora poleg tega, da spoštuje svoje »naravne« obveznosti, paziti in biti uvidevna tudi do svojega moža in ga ne postavljati v položaj, kjer bi se lahko zaradi odsotnosti svoje »primarne« moške moči počutil manjvrednega in osramočenega. Tako je vloga ženske v njenem zakonu pravzaprav dvojna – odgovorna je za zatiranje lastne želje ter za skrb za ego in čast (»zato mu taktno nakažite ...) svojega življenjskega sopotnika. Glede na to, da je bil odgovor spisan prav v začetku 70. let,

lahko nanj ustrezno apliciramo vse teorije o romantični patriarhalnosti tako v vsakdanjem življenju kot tudi v spolnosti, o katerih je bilo več povedanega že v teoretičnem delu tega dela. Ker se je za ženske smatralo, da je njihova vloga samo biti dobra žena, mati in gospodinja, je bilo vse ostalo v njihovem življenju drugotnega pomena in temu niso smele posvečati svojega časa in energije. To je veljalo tudi za spolnost, kjer je bila odgovornost žene predvsem v proizvajanju užitkov za partnerja. Kljub temu da gre že za prva leta po spolni revoluciji, patriarhalni diskurz torej v Zaupnih besedah ostaja še kako zakoreninjen.

Kot posebno zanimivost lahko glede na časovni okvir, v katerem je bil odgovor napisan, izpostavimo tudi, da Velenina kot eno možnih rešitev omeni samozadovoljevanje ali posredno zadovoljevanje ob možu – v 70. letih smo torej že v času, ko je diskurz o tovrstnih spolnih praksah bolj odkrit.

4.4.4.3 Pismo »Fant ima težave« (Zaupne besede 1985a1, 54–55)

Pismo bralke

Že leto dni hodim s fantom, ki je star 22 let. Je zelo čeden fant, a ima težave v spolnosti. Gre namreč za njegovo spolno moč oziroma spolno nemoč. Samo nekajkrat sva imela spolni odnos, zadnje čase pa sploh nič več. Čeprav si fant zelo prizadeva, mu ne uspe. Zaradi tega se počuti zelo ponižanega pred menoj. Večkrat sem mu že svetovala, da bi se šel posvetovati k zdravniku, pa moj predlog odklanja. Lepo vas prosim, povejte mi, kako lahko svojemu fantu sama pomagam in zakaj ima take težave?

Velenin odgovor

Vzrokov za impotenco je veliko in so zelo zapleteni. Bojim se, da ne bi razumela, če bi ti začela strokovno razlagati. Upam, da ti bo zadostovalo, če ti napišem, da je vzrok spolne nemoči (=impotence) skoraj vedno duševen, le zelo redko pa je telesen. Največkrat je posledica napačne vzgoje v zgodnji mladosti, pa tudi napačne spolne vzgoje nasploh. Verjetno se ti zdi čudno, da bi napačni vzgojni prijemi in neugodni vplivi okolja lahko povzročili impotenco, vendar je tako. Impotenco zdravijo zdravniki za duševne bolezni

(psihiatri) in zdravljenje traja precej časa, a večinoma je zelo uspešno. Psihiatrov, ki se ukvarjajo s takim zdravljenjem, je v Sloveniji le malo. Mislim pa, da za zdaj tako zdravljenje tudi ni potrebno. Če bi fant še nikoli imel spolnega odnosa (če bi bil torej stalno spolno nemočen), bi ne šlo brez zdravljenja. Ker pa je imel s teboj nekajkrat spolne odnose, je zelo verjetno, da mu bo zadostovala tvoja pomoč.

Tvoje osnovno vodilo mora biti, da ne smeš fantu nikdar pokazati, da te njegova impotenca kaj prizadene, še najmanj pa, da bi se iz nje norčevala, saj je že tako zelo hudo prizadet in obupan. Druga stvar pa je, da mu moraš s svojim vedenjem stalno kazati, da je spolnost nekaj povsem naravnega in vsakdanjega, nekaj, kar je tako naravno kot jesti. Vedno pa uredi tako, da boš lahko z njim nemoteno dlje časa skupaj, in to v stanovanju, kjer se ni bati, da bi vaju kdo zmotil.

Ko bosta sama, sama začni na naraven in neposreden način ljubkovati svojega fanta – če seveda čutiš, da mu je do tega (in najbrž mu bo vedno). Poskušaj mu pokazati, da je to nekaj povsem naravnega in lepega. Ko bosta skupaj, bodi naravna, a aktivna. Tudi ti ga poljublaj, ljubkuj in božaj. Pokaži mu, da ti je všeč, če te ljubkuje, in ga tudi sama rada ljubkuješ. Pri tem pa mu prepreči, da bi se hotel za vsako ceno izkazati. Nasprotno, pokaži mu, da ti že ljubkovanje veliko pomeni (saj prav gotovo ti!) in da ni nujno, da se ljubkovanje konča s spolnim odnosom. Eden od zapletov pri tvojem fantu je namreč, da se hoče izkazati v spolnosti (kar je razumljivo, saj te ima rad!), hkrati pa se boji, da mu ne bo uspelo. Kadar pa se človek boji, da mu ne bo uspelo, takrat mu prav gotovo ne uspe – za to resnico veš prav gotovo iz vsakdanjega življenja.

Verjetno se sprašuješ, ali se sploh splača toliko truditi. No, morem reči, da je tak trud prav prijeten. Hkrati pa ne pozabi, da je vse to del umetnosti ljubljenja. Enako je treba ravnati tudi, če je moški povsem normalno potenten. To je ljubezenska igra, ki bi jo morala poznati vsaka ženska, pa je žal ne. Ni čudno, da se moški tako navdušujejo za ženske, ki vedo, kaj je umetnost ljubljenja, in da jih nespretne in hladne ženske tako odbijajo. Marsikateri zakon bi bil srečnejši, če bi žena poznala vsaj abecedo ljubljenja.

Ne pozabi, da ti bo fant za tvoja prizadevanja in pomoč zelo hvaležen in da ga boš s tem zelo navezala nase. Pri tem pa si boš sama pridobila izkušnje, ki ti bodo vedno koristile.

Če pa vajino prizadevanje ne bo uspelo, se naročita za zdravljenje v ambulantah za spolne motnje, ki so v Centru za mentalno zdravje, Poljanski nasip 58, Ljubljana.

V primeru, ki je skoraj 15 let starejši od prvega, opazimo prehod iz romantične patriarhalnosti, v kateri se mora žena v vseh sferah življenja – tudi v postelji – podrežati možu, k opolnomočenju ženske vloge v spolnosti. Njihova vloga ni več le sodelovanje, ampak tudi bolj aktivna participacija v zagotavljanju užitka. Še vedno opazimo, da odgovornost ni enakopravno porazdeljena, ampak je pretežno na strani ženske, torej lahko govorimo o nekakšni dvojni morali («Druga stvar pa je, da mu moraš s svojim vedenjem stalno kazati ...»; »Vedno pa uredi tako ...»; »Ko bosta skupaj, bodi naravna, a aktivna. Tudi ti ga poljublaj, ljubkuj in božaj«).

Jasno je nakazano, da naj bi bil cilj celotnega truda, ki ga bo dekle vložilo v moškega, normalen spolni akt, kar nam jasno kaže na koitalni imperativ. V konkretnem odgovoru pa je še bolj izpostavljen diskurz moškega seksualnega nagona – fantova želja po spolnih odnosih je nekaj, kar je samoumevno, kot tudi to, da bo vedno pripravljen za spolne odnose – »Ko bosta sama, sama začni na naraven in neposreden način ljubkovati svojega fanta – če seveda čutiš, da mu je do tega (in najbrž mu bo vedno)«. Hkrati je jasno viden tudi biološki imperativ, saj ima kot moški močno potrebo po spolnosti in dokazovanju svoje spolne moči – »Eden od zapletov pri tvojem fantu je namreč, da se hoče izkazati v spolnosti (kar je razumljivo, ker te ima rad)«, medtem ko si bralka želi predvsem, da bi bil on srečen, neobremenjen in sposoben spolnih odnosov.

Še bolj zanimiv je zadnji odstavek odgovora. V njem govori o spolnosti kot o umetnosti in o nujno potrebnih veščini vsake ženske, ki želi dobiti («Ni čudno, da se moški tako navdušujejo za ženske, ki vedo, kaj je umetnost ljubljena, in da jih nespretno in hladne ženske tako odbijajo. Marsikateri zakon bi bil srečnejši, če bi žena poznala vsaj abecedo ljubljenja.») in obdržati moškega («Ne pozabi, da ti bo fant za tvoja prizadevanja in pomoč zelo hvaležen in ga boš s tem zelo navezala nase»). Gre torej za razumevanje spolnosti kot nečesa, kar je potrebno vaditi in jemati resno, saj bo ženska s tem pozitivno pripomogla k kakovosti svoje zveze oz. zakona. Korist z vidika moškega je tako v

zadovoljivem spolnem življenju, za žensko pa predvsem v tem, da v prvi meri pomaga svojemu partnerju ter ohrani uspešno razmerje, šele drugotnega pomena pa bi bil tudi zanjo tudi užitek v spolnosti.

4.4.4.4 Pismo »Prvič s kondomom« (Zaupne besede 1990i, 57)

Vprašanje bralke

Že leto dni hodim z resnim fantom. Pogovarjava se tudi o tem, da bi začela s spolnimi odnosi. Oba si želiva le spolnih odnosov in nikakršne slučajne zanositve. Odločila sva se za zaščitno sredstvo, ki se mu reče kondom. Moja prijateljica je rekla, da v nobenem primeru ne smeva pri prvem spolnem odnosu uporabiti kondoma, ker bi le-ta zapustil trajne posledice na meni. Pravi namreč, da ne bom mogla imeti otrok, če bo fant uporabil diafragmo kot zaščitno sredstvo. Zanima me, če je to res. Prijateljica pravi, da je to prebrala v enem časopisu.

Velenin odgovor

Zagotovo ni bilo nikjer zapisano, da dekle ne sme imeti prvi spolni odnos tako, da fant uporablja kondom. Najbrž je prijateljica precej po svoje razumela pojasnila, da uporaba kondoma pri prvem spolnem odnosu ni priporočljiva, ker ni primerna.

Na splošno namreč velja, da je kondom najbolj priporočljiv za tiste pare, ki so že dolgo skupaj in navajeni drug na drugega. Natikanje kondoma namreč ni nekaj, kar bi bilo povsem skladno s celotno spolno igro in je treba biti malce iznajdljiv, da spolno vzburjenje tedaj ne popusti. Mnogi pari, ki uporabljajo kondom, zato ravnaajo tako, da ženska ljubkuje moškemu spolni ud in mu med ljubkovanjem navleče na spolni ud kondom, tako da to dejanje vendarle postane sestavni del ljubkovanja. Kondom je seveda tudi suh in se navlaži le s tekočino, ki se med spolnim vzburjenjem izloča iz nožničnih sten. Vlažen postane torej šele po vtiku v nožnico. Pri spolnem udu pa je drugače, saj se med spolnim vzburjenjem večinoma izloča na spolnem udu prozorna snov, ki ponavadi – res pa je, da ne pri vseh moških in vselej – ovlaži glavico spolnega uda. Spolni ud je torej večinoma vlažen že pred vtikom v vlažno nožnico, kar pa seveda ni, če se nanj natakne kondom.

Vse to in še marsikaj drugega je vzrok, da kondom ni primerno sredstvo za preprečevanje zanositve pri prvem oziroma pri prvih spolnih odnosih. To seveda ne pomeni, da njegova uporaba ni mogoča, le primeren ni.

Glede na čas, v katerem je bil zapisan odgovor, je sama vsebina še toliko bolj nenavadna. Velena namreč v času več kot 10 let po pojavu aidsa kot zaščito pri prvem spolnem odnosu odsvetuje kondom (ki je v tistem času bil in še zdaj ostaja edino zaščitno sredstvo, ki v celoti varuje pred spolno prenosljivimi boleznimi), ker naj bi bil ta »priporočljiv za tiste pare, ki so že dolgo skupaj in navajeni en na drugega«, ne pa za tiste, ki s spolnimi odnosi šele pričenjajo. Še bolj nenavadna je njena argumentacija glede na dejstvo, da v samem vprašanju ni nikjer konkretno izpostavljeno, da bi bili za oba partnerja to prvi spolni odnosi, s čimer bi lahko potem skoraj zagotovo izključili možnost, da bi kateri od njiju bil prenašalec spolnih bolezni. V tem času bi od Velene pričakovali, da bo bistveno več pozornosti posvetila tej tematiki in opozorila, da nevarnost pri spolnih odnosih ni le zanositev, ampak tudi možnost okužbe oz. prenosa spolne bolezni.

Druga stvar, ki v tem odgovoru izstopa, pa je odsotnost nasveta mlademu paru, kaj bi bila ustrezna alternativa v primeru, da se ne odločita za zaščito s kondomom. Pričakovali bi, da bi Velena predstavila vrsto drugih zaščitnih sredstev ter navedla njihove prednosti in pomanjkljivosti, vendar tega ne stori. Iz daljšega odgovora je morda smiselno deducirati, da je Velena sklepala, da se bosta bralca kljub temu odločila za kondom in je tudi zaradi tega navedla vrsto informacij in navodil, kako uporabiti kondom, da njegova uporaba ne bi negativno vplivala na potek spolnega odnosa.

4.4.4.5 Pismo »Samozadovoljevanje« (Zaupne besede 2000h, 49)

Vprašanje bralke

Stara sem 14 let in že tri leta se vsak dan samozadovoljujem. To počnem, ko grem spat. Ležem na blazino in si predstavljam, da sem s fantom. Zatem z luliko drsam gor in dol.

Ko si jo nekaj časa drgnem gor in dol, doživim orgazem. Vendar ne vem, če se samozadovoljujem na pravi način. Kako poteka samozadovoljevanje v resnici? Obupana sem, ker brez samozadovoljevanja ne morem več živeti. Hudo mi je, ker ne vem, kaj je z menoj narobe. Prosim za odgovor, kaj naj naredim.

Odgovor Mareta in Mete

Najprej to: s teboj vsekakor ni nič narobe. Spolni razvoj pri tebi poteka normalno, samozadovoljevanje in samospoznavanje pa je del človekovega zorenja. Se pravi, vse je okej, problem je le to, da imaš o razvoju spolnosti pri človeku premalo informacij.

Samozadovoljevanje je za osrečujoče spolno življenje v kasnejšem življenjskem obdobju zelo pomembno. Skozi samozadovoljevanje spoznaš svoje telo; kateri gibi te vzbujajo, kaj ti je neprijetno, kje si najbolj vzburljiva, kako prideš do orgazma ... Samozadovoljevanje pomeni predstopnjo genitalne spolnosti (beri: moški ti da v luliko svoj penis). In ob moškem bi bila zelo nebogljena, če ne bi prej spoznala svojega telesa in svojega doživljanja.

Samozadovoljevanje (in tudi spolnost) je nekaj normalnega in zdravega, zato občutki krivde ob tem niso na mestu. Sprašuješ, kako se ženska samozadovoljuje. Najpogosteje z drgnjenjem spolovila; to lahko počneš tako, kot ti, z drgnjenjem ob blazino, ali pa s stiskanjem mišic. Dražiš se lahko tudi tako, da se z roko dotikaš ščegetavčka, majhne izboklinice na zgornjem delu spolovila, ki je prekrita s sramnimi ustnicami. Takrat poskrbi, da si roke in okolico navlažiš s slino ali nožničnim vlažilom.

Nekatera dekleta se samozadovoljujejo tudi z vstavljanjem predmetov v nožnico, s katerimi simulirajo gibanje penisa. Vendar je s tem tako: vse lepo in prav, če le daš na predmet kondom (da ne pride do okužbe ...) in če poskrbiš, da predmet ni lomljiv (steklo). Samozadovoljevanje z vstavljanjem penisu podobnega predmeta (kumara, korenček, vibrator...) pa, tako kot spolni odnos z moškim, dejansko lahko privede do poškodovanja deviške kože, krvavenja in morda bolečin. Na neki način se dekleta lahko razdeviči samo. Nekatera dekleta to naredijo namenoma, da se izognejo tem težavam takrat, ko so prvič s fantom.

Nedolžnost lahko dekleta izgubi le s tem, da fant da svoj penis v njeno nožnico.

V zadnjem analiziranem odgovoru Mare in Meta pišeta o samozadovoljevanju kot o normalnem načinu za spoznavanje svojega telesa in spolnosti. Gre torej za povsem moderne norme o odkrivanju in raziskovanju spolnosti, ki naj bi trajalo celo življenje. V tovrstnem diskurzu ni več prepovedi in omejitev, določanja, kaj je prav in kaj narobe, permissivna spolna morala velja tako znotraj partnerskih odnosov (kjer jo določa le konsenz med partnerjem) kot tudi za vedenje vsakega posameznika.

Pri tem odgovoru lahko izpostavimo dve stvari, in sicer normativ nedolžnosti ter orgazmični imperativ. Prvi se jasno kaže v zadnjem stavku – »Nedolžnost lahko dekleta izgubi le s tem, da fant da penis v njeno nožnico«. Kljub temu da bralka v svojem pismu ne sprašuje, ali je še nedolžna, želita svetovalca jasno opredeliti, kaj izguba nedolžnosti dejansko pomeni. Verjetno gre za dodatno pojasnilo glede na pretekle navedbe o poškodovanju deviške kože, kar mnoga dekleta razumejo kot dejanje, s katerim izgubijo nedolžnost. Po drugi strani lahko orgazmični imperativ razberemo iz več navedb v odgovoru – »kje si najbolj vznemirljiva, kako prideš do orgazma ...«; »In ob moškem bi bila zelo nebogljenka, če ne bi prej spoznala svojega telesa in svojega doživljanja.« V slednjem stavku gre tudi za diskurz psevdorecipročnosti, saj se pričakuje, da bo dekleta v spolnost vneslo tudi svoje znanje, ne le dobivalo, ampak tudi dajalo in bilo pri dajanju in prejemanju užitka enakopravno svojemu partnerju. Hkrati lahko stavek beremo tudi drugače, in sicer v kontekstu biološkega imperativa, ki smo ga omenjali v preteklih odgovorih, tu pa ni več prisoten – moškega se ne razume več kot bolj sposobnega, spretnega in močnega, ampak sta partnerja v spolnosti enakopravna.

4.5 Interpretacija rezultatov analize Zaupnih besed

Cilj analize Zaupnih besed je bil odgovoriti na glavno raziskovalno vprašanje, ki je bilo *ugotoviti, kako so se diskurzi o spolnosti v svetovalni rubriki revije Antena spreminjali glede na pomembnejše družbene premike*. Na to vprašanje ni mogoče podati enoznačnega odgovora, saj so bile na nekaterih ravneh spremembe dokaj očitne, na drugih, kjer so bile morda pričakovane, pa tovrstnih sprememb v diskurzih skorajda ni bilo zaznati.

Na glavno raziskovalno vprašanje je vezanih 5 (pet) dodatnih specifičnih raziskovalnih vprašanj, ki bodo v pomoč pri odgovoru na glavno raziskovalno vprašanje. Raziskovalno vprašanje 3 (RV3) je vezano na vpliv spolne revolucije na diskurze o spolnosti: *Ali so se v svetovalni rubriki revije Antena pojavljali elementi, ki bi lahko kazali na vpliv spolne revolucije na diskurze o spolnosti?* Ob odgovoru na to vprašanje lahko hkrati obravnavamo tudi raziskovalno vprašanje 1 (RV1), ki se glasi: *»Ali se skozi čas kažejo spremembe diskurzov o spolnosti s strani svetovalcev, ki bi lahko izvirale iz družbenih sprememb?»*

Že v teoretičnem delu je bilo poudarjeno, da je spolna revolucija izvirala iz zahodnega sveta in so se njeni vplivi na področju Slovenije poznali kasneje. Glede na rezultate kvantitativne analize, ki za prvo analizirano leto (1967) kažejo, da je bilo iz celotnega letnika v končni vzorec zajetih le 15,7 % pisem, medtem ko že leta 1970 ta delež naraste na 40,2 %, lahko delno odgovorijo na to vprašanje. Iz navedenih deležev sklepam, da bralci revije Antena v letu 1967 še niso bili pripravljeni deliti svojih osebnih težav na področju spolnosti s širšo javnostjo preko množičnih medijev, to pa se je do leta 1970 precej spremenilo, kar bi lahko pripisali spremembam v podobi spolnosti v družbi, ki je vplivala tudi na javni govor o tej tematiki. Drug možni razlog, ki ga z vidika metodološke obravnave ne moremo zanemariti, je tudi dejstvo, da je revija Antena v letu 1967 šele začela izdajati rubriko *Zaupne besede*. Ker je šlo za eno prvih tovrstnih rubrik in je ljudje niso nujno razumeli kot rubrike, namenjene za iskanje informacij in nasvetov o spolnosti (na kar kaže tudi dejstvo, da se v prvem letu v reviji pojavljajo tudi pisma o družinskem nasilju, finančnem stanju, poklicni poti, alkoholizmu itd., ki jih v prihodnjih letih ni več zaslediti), ampak kot širše usmerjeno svetovalno rubriko, ki se je kot svetovalna rubrika, namenjena *predvsem* bolj zasebnim vprašanjem, uveljavila šele skozi leta.

Z analizo diskurza v odgovorih, predvsem pa v vprašanjih, lahko pridemo do pomembnih odgovorov na tretje raziskovalno vprašanje. Pri analizi diskurza v odgovorih je bilo razvidno, da je bila svetovalka Velen, ki je na pisma odgovarjala v letih 1967 do 1995 (v analiziranem vzorcu), že v prvem letu izhajanja svoj odnos do spolnosti in povezanih tematik opredelila kot izjemno liberalen, kar se kaže v njenih odgovorih na vprašanja

glede spolnosti pred poroko, splava, različnih spolnih praks itd. Tovrstno pozicijo bi lahko sicer pripisali vplivu spolne revolucije, vendar za to trditev nimamo konkretne podlage – ker gre za subjektivna stališča svetovalke, za pozicijo, v kateri znotraj analiziranega vzorca v odgovorih nikoli ne poda razlage (kaj vpliva na njeno liberalno pozicijo), torej ne moremo neposredno trditi, da gre za vpliv spolne revolucije. Ne glede na povedano sem z diskurzivno analizo v posameznih odgovorih v prvih analiziranih letih še vedno zaznavala diskurze, vezane na tradicionalno seksualno kulturo (biološki imperativ, diskurz moškega seksualnega nagona, koitalni imperativ). Šele v zadnjih letih opazimo tudi diskurze, ki kažejo na bolj permisivno spolno moralo. Sklenemo torej lahko, da kljub svojemu javnemu izražanju liberalne pozicije do spolnosti svetovalka Veleno podzavesetno še vedno pogosto zapade v tradicionalne vzorce spolne morale, kar se odraža tudi v njenih odgovorih. Po drugi strani lahko s podrobnim opazovanjem tematik, ki se pojavljajo v vprašanjih, opazimo, da skozi leta postajajo vse bolj raznolike in izkazujejo večjo svobodomiselnost piscev – to se na primer kaže v večjem številu vprašanj, vezanih na kontracepcijo (ki je bila pri izvenzakonskih spolnih odnosih skorajda nujnost), porastu vprašanj o samozadovoljevanju, pa tudi iz konkretnih vprašanj, ki so jih v zvezi s spolnimi odnosi zastavljali bralci. V tej kategoriji vprašanj se namreč pričnejo pojavljati vprašanja, ki kažejo, da bralci začenjajo razumeti spolnost kot nekaj naravnega, v čemer lahko uživajo in kar lahko vedno znova odkrivajo (npr. vprašanja o afrodiziakih, analnih spolnih odnosih, različnih spolnih položajih itd.).

Poleg spolne revolucije smo kot drugo pomembnejšo družbeno spremembo, ki bi lahko vplivala na spremembe diskurzov, omenjali tudi pojav aidsa. Na ta pojav je vezano raziskovalno vprašanje 4 (RV4): *Ali se s pojavom aidsa v 80. letih v svetovalni rubriki pojavijo elementi, ki nakazujejo medikalizacijo diskurzov o spolnosti?* Tudi to tematiko lahko obravnavamo na več ravneh. Najprej lahko iz rezultatov kvantitativne analize preverimo pojavnost vprašanj, vezanih na spolne bolezni na splošno. Tovrstna vprašanja so se v celotnem vzorcu pojavila dvaintridesetkrat, pri čemer je bilo vprašanje aidsa izpostavljeno samo v šestih primerih. Ta vprašanja so se pojavljala v letih 1990 in 1995 (verjetno kot posledica večje medijske pozornosti, namenjene tej tematiki), poleg tega pa je bil v letu 1985 v rubriki *Zaupne besede* objavljen daljši članek o aidsu v obliki

vprašanj in odgovorov (vendar v tem primeru ni šlo za konkretna vprašanja bralcev, ampak generalizirana vprašanja, ki bi se lahko bralcem revije Antena porodila v zvezi s tematiko). Že ti podatki nam povedo, da kakšnega bistvenega zanimanja ali problematiziranja same tematike med bralci ni bilo zaznati.

Po drugi strani bi se kljub temu da vprašanja niso bila neposredno vezana na aids, lahko v letih po pojavu aidsa v diskurzih še vedno pojavljala določena stopnja medikalizacije diskurzov, predvsem v smislu poudarjanja varne spolnosti, odgovornega ravnanja, uporabe kontracepcije, monogamnosti itd. Preko diskurzivne analize sicer lahko ugotovimo, da Vlena na vprašanja, povezana z aidsom odgovarja precej bolj natančno in podrobno kot na druga vprašanja (kar kaže na to, da želi širiti informacije in povečati zavest mladih o nevarnosti). Hkrati v obdobju po 80. letih tudi mladi pričnejo na kontracepcijo gledati kot na sredstvo za varovanje pred spolnimi boleznimi, ne le metodo proti neželenim nosečnostim. Ne glede na povedano pa primer iz analize diskurzov, kjer Vlena kondom odsvetuje kot primerno zaščito za prvi spolni odnos, jasno kaže na to, da o bistveni spremembi diskurzov zaradi pojava aidsa ne moremo govoriti.

Naslednja bistvena družbena sprememba, za katero sem sklepala, da bi lahko vplivala na spremembe diskurzov o spolnosti, je bil pojav interneta oziroma njegova širša dostopnost, do katere je prišlo v zadnjih letih preteklega stoletja. Predvidevala sem, da bo število informativnih vprašanj (npr. o telesnih spremembah pri odraščanju, kot so razvoj dojk, menstruacija ipd.) v zadnjem analiziranem letu (2000) upadlo, povečalo pa se bo število vprašanj, vezanih na čustva in partnerske odnose, raziskovalno vprašanje 5 (RV5) pa se je glasilo: *Ali se v svetovalni rubriki pojavljajo elementi, ki bi kazali na vpliv pojava interneta na diskurze o spolnosti?* Kvantitativna analiza nam pokaže, da se je delež pisem o ljubezni in psihološkem stanju piscev pisem (torej pisem, ki so bila izločena iz končnega vzorca, ker niso bila vezana na spolnost) v zadnjem letu res povečal – v letu 1995 je delež pisem o ljubezi predstavljal 24,3 % celotnega vzorca izločenih pisem, v letu 2000 pa 30,1 %, delež pisem o psihološkem stanju pa se je povečal z 20,0 % v letu 1995 na 30,1 % v letu 2000. Upadlo je število vprašanj, vezanih na telesni razvoj, kontracepcijo, menstruacijo in spolne bolezni. Po drugi strani je interpretacija vpliva

interneta zopet omejena z metodološkega vidika, saj se je med analiziranimi letoma 1995 in 2000 spremenil format revije (z A5 na A4), zmanjšalo se je število strani, namenjenih rubriki (s 4–5 strani na 2 strani), s tem pa je neposredno povezano tudi spoznanje, da je bilo v rubriki tedensko objavljenih manj vprašanj in odgovorov kot v preteklih letih. Poleg tega sta v tem analiziranem letu vlogo svetovalcev opravljala druga svetovalca, ki sta imela lahko pri izbiri pisem za objavo drugačna merila kot pred njima Veleni. Vse to je potrebno upoštevati kot možen dejavnik vpliva pri opazovanju sprememb, ki sem jih odkrila na kvantitativnem nivoju.

Na kvalitativnem nivoju diskurzivna analiza ni pokazala bisvenih razlik med diskurzi pred in po pojavu interneta. Edina malenkostna vsebinska sprememba, ki bi bila vredna omembe, je članek o spletnem mesečniku (e-pismu) www.spolnost.com, ki je bil leta 2000 objavljen znotraj Zaupnih besed. V kratkem članku Meta in Mare pravita, da »Spolnost med Slovenci še vedno ni ravno priljubljena tema. /.../ Toda povprečen Slovenec je še vedno zelo daleč od sproščenega razgovora o vseh vidikih spolnega doživljanja človeka« (Zaupne besede 2000k, 51) in priporočata bralcem, da se naročijo na spletni mesečnik. Sicer niti v vprašanjih niti v odgovorih ni zaslediti omemb spleta kot vira informacij.

Glede sprememb diskurzov o spolnosti na splošno in diskurzov o spolnosti s strani svetovalcev glede na družbene spremembe lahko torej zaključimo, da o največjih spremembah lahko govorimo predvsem v smislu liberalizacije diskurza o spolnosti. Resda je svetovalka v Zaupnih besedah dokaj liberalno pozicijo zavzemala že od začetka izhajanja, vendar so se diskurzi, tipični za tradicionalno spolno moralo, prenehali pojavljati šele nekaj desetletij po tem, ko uradno govorimo o začetku spolne revolucije. Obenem sčasoma lahko opazamo tudi večjo liberalnost bralcev oziroma piscev pisem glede različnih spolnih praks in iskanja obojestranskega spolnega užitka, skratka bolj hedonističnega pristopa k spolnosti, osvobojenega tradicionalnih spolnih norm. Glede vpliva pojava aidsa v 80. letih in interneta konec 90. letih preteklega stoletja pa analize kažejo, da slednja pojava na diskurze v Zaupnih besedah nistva bistveno vplivala.

Zadnje raziskovalno vprašanje (RV4), ki ga velja omeniti v zaključku, je vezano na pogostost tematik in se glasi: *Katere so najpogostejše teme, ki se pojavljajo v svetovalni rubriki revije Antena v različnih desetletjih preteklega stoletja?* Tudi odgovor na to raziskovalno vprašanje naj bi nakazal, katere tematike so bile tiste, ki so bralce Antene najbolj zanimale skozi leta oziroma pri katerih naj bi najpogosteje potrebovali nasvet. Najpogosteje zastopani kategoriji tematik sta bili kategorija o telesnem razvoju ter kategorija o spolnih odnosih z izjemo leta 1970, ko je bilo največ objavljenih pisem v analiziranem vzorcu vezanih na kategorijo spolnih bolezni. Kategoriji tematik, vezanih na telesni razvoj ter tematik, vezanih na spolne odnose, sta se na prvem mestu glede na pogostost skozi leta pogosto le izmenjavali, kar kaže na to, da se glede splošnih zanimanj in težav mladih v času več kot 30 let ni prišlo do bistvenih sprememb.

5 ZAKLJUČEK

Frances Hodgson Burnett je v začetku stoletja zapisala: »Spočetka ljudje nočejo verjeti, da je mogoče kakšno čudno stvar tudi izpeljati, potem počasi pričnejo upati, da bi morebiti le šlo, nato jo naredijo, na koncu pa se čudijo, zakaj tega niso naredili že zdavnaj.«

Njena misel najbolje opisuje, kako zahtevno in včasih na videz nemogoče je bilo nastajanje pričujočega dela. Glavni problem, s katerim sem se soočala pri pisanju teoretskega dela, je bil v prvi fazi pomanjkanje literature, ki bi se ukvarjala s tematiko svetovalnih rubrik, tistih nekaj tekstov, ki so dejansko obravnavali tovrstne rubrike, pa je bilo vezanih na drug prostor, ne slovenskega. Nadalje je težave predstavljalo tudi iskanje virov informacij o vplivu aidsu na različne diskurze, predvsem, ker je večina strokovne literature obravnavala države oziroma regije, kjer aids predstavlja resnično grožnjo (kar za Slovenijo ne velja), zato samih konceptov ni bilo mogoče neposredno aplicirati na slovenske razmere.

Nadaljnje omejitve pri pisanju so se pojavile pri dostopnosti arhivskih izvodov revije Antena. Kljub temu da mnoge knjižnice sicer celotno arhivsko zbirko premorejo, ta ni vedno dostopna javnosti oziroma je mogoč ogled arhivov v omejenem številu (le nekaj letnikov dnevno). Zaradi tega ter zaradi dejstva, da je bilo pri razmnoževanju gradiv potrebno z arhivskimi izvodi izjemno previdno ravnati, je le ustvarjanje lastnega arhiva osmih letnikov Zaupnih besed trajalo precej dlje, kot je bilo sprva načrtovano. Ko sem celoten nabor gradiva vzela pod drobnogled in pričela s prebiranjem, izločanjem in kodiranjem, sem po prvem pregledu ugotovila, da je bil vzorec za poglobljene analize premajhen, zato sem nabor gradiva razširila in celoten postopek ponovila. Samo iskanje vzorcev v diskurzih je bilo tako po večkratnem prebiranju vsakega pisma in odgovora zaradi zmanjšane občutljivosti na izstopajoče elemente še toliko težje. Nenazadnje sem se pri diskurzivni analizi soočala tudi z nekonsistenostjo vzorcev v odgovorih, saj se je pozicija svetovalcev pri določenih vprašanjih spreminjala praktično iz meseca v mesec, iz odgovora v odgovor. Tovrstna nihanja so bistveno otežila diskurzivno analizo, saj je

podrobna analiza vedno znova kazala, da pozicije svetovalca glede določene tematike ne morem obravnavati kot enoznačne in je ustrezno interpretirati.

Rezultati analize in odgovori na raziskovalna vprašanja so rezultat kvantitativne in kvalitativne analize širokega vzorca vprašanj in odgovorov, objavljenih v Zaupnih besedah. Pri kvalitativni analizi je pomemben element predstavljala moja individualna interpretacija samega teksta, pa tudi konteksta, v katerem je bil tekst produciran, kot je to značilno za kritično diskurzivno analizo. Predpostavljam torej, da bi bili rezultati analize lahko v primeru, da bi analizo tekstov opravila druga oseba, deloma drugačni od tistih, ki jih v delu navajam sama. Pri sami interpretaciji je v primeru analize tekstov, ki so bili pisani iz subjektivne pozicije svetovalca, družbene vplive še posebej težko ugotavljati – ne vemo točno, ali je liberalna pozicija svetovalca posledica družbenih sprememb, ali pa gre morda v tem konkretnem primeru za svetovalca, ki že v svoji mladosti ni bil deležen tradicionalne restriktivne spolne vzgoje in je tovrstne vzorce ponotranjil. V tem kontekstu bi dodano vrednost pričujoči analizi doprinesli tudi osebni intervjuji s svetovalci, ki bi lahko prvoosebno razkrili, od kod njihove pozicije izhajajo in kaj je nanje vplivalo oziroma še vpliva pri oblikovanju odgovorov na vprašanja. Prav tako bi bilo koristno, če bi bilo v analizo vključenih več različnih svetovalnih rubrik iz istega obdobja, po možnosti takšnih, ki bi z izhajanjem pričele še pred začetkom spolne revolucije, saj bi tako lahko natančneje opazovali učinke liberalizacije in delno zanemarili vpliv svetovalcev (ugotavljali, ali bi se pozicije spreminjale skozi čas ali bi bile ves čas relativno stabilne, kot to ugotavljam za Zaupne besede).

Z obravnavo večjega vzorca Zaupnih besed oziroma razširjenega vzorca več svetovalnih rubrik, bi bili rezultati kvantitativne analize statistično zanesljivi, kar za relativno majhen vzorec v pričujočem delu ne velja. Poleg tega bi večji vzorec, predvsem takšen, ki bi zajemal več letnikov izhajanja, pri diskurzivni analizi omogočil bolj konsistentno spremljanje sprememb v diskurzih. Petletni razmaki med obravnavanimi letniki, ki sem jih vključila v vzorec, so morda predolgi, saj so predvsem v kontekstu obravnavanja problematike aidsa in pri pojavu interneta bile v obdobju petih let objavljene mnoge informacije in problematike, ki jih v svojem vzorcu nisem zaznala. Če na primer vemo,

da je bil prvi bolnik z aidsom v Sloveniji diagnosticiran leta 1986 in je bilo to verjetno v množičnih medijih precej obširno pokrito, obstaja možnost, da je bila prav v tistem letu frekvenca pisem o tej problematiki zelo visoka, potem pa se je skozi leta do 1990, ki je naslednje leto, vključeno v vzorec, zopet zmanjševala. Dodatno metodološko omejitve predstavljajo že omenjene spremembe obsega Zaupnih besed med različnimi letniki, predvsem pa med letoma 1995 in 2000. Zaradi manjšega števila objavljenih pisem ne moremo z gotovostjo trditi, ali so se katere od tematik pojavljale manj pogosto, kot bi se, če bi obseg Zaupnih besed ostal nespremenjen. Še en pomislek k veljavnosti rezultatov iz leta 2000 dodaja tudi dejstvo, da je prišlo do menjave svetovalcev, ki sta lahko pri izbiri pisem za objavo upoštevala druge norme ali merila, kot jih je svetovalka pred njima. Seveda pri celotnem vzorcu ne moremo vedeti, koliko pisem z določeno tematiko so svetovalci dejansko prejeli in kolikšen delež so jih objavili, kar je potrebno pri interpretaciji rezultatov prav tako vzeti v obzir.

Ne glede na povedane vsebinske in metodološke omejitve menim, da sem v okvirih lastnih zmožnosti in pričakovanj odgovorila na dve ključni vprašanji – osvetlila, kako se je pogled na odnos do seksualnosti v svetovalnih rubrikah in širši družbi nasploh spreminjal skozi leta, na drugi strani ponudila tudi natančno analizo prevladujočih diskurzov strokovnjakov. Delo tako predstavlja dobro podstat za morebitne nadaljnje analize področja svetovalnih rubrik in/ali odnosa do spolnosti v slovenskem prostoru.

6 LITERATURA

1. Altman, Dennis. 2003. Globalization, political economy and HIV/AIDS. V *Sexualities & Society*, ur. Weeks, Jeffrey, Janet Holland in Matthew Waites, 186–194. Cambridge: Polity
2. Antena. 1967a. *Zaupne besede*, 20–22, 2. februar.
3. --- 1967b. *Zaupne besede*, 20–22, 13. april.
4. --- 1967c. *Zaupne besede*, 17–19, 27. april.
5. --- 1967č. *Zaupne besede*, 8–11, 22. junij.
6. --- 1967d. *Zaupne besede*, 10–13, 6. julij.
7. --- 1967e. *Zaupne besede*, 11–12, 20. julij.
8. --- 1967f. *Zaupne besede*, 9–11, 14. september.
9. --- 1967g. *Zaupne besede*, 9–11, 23. november.
10. --- 1970a. *Zaupne besede*, 16–17, 2. april.
11. --- 1970b. *Zaupne besede*, 16–18, 9. april.
12. --- 1970c. *Zaupne besede*, 20–22, 23. april.
13. --- 1970č. *Zaupne besede*, 16–18, 30. april.
14. --- 1970d. *Zaupne besede*, 16–19, 7. maj.
15. --- 1970e. *Zaupne besede*, 16–18, 14. maj.
16. --- 1970f. *Zaupne besede*, 19–21, 21. maj.
17. --- 1970g. *Zaupne besede*, 16–19, 4. junij.
18. --- 1970h. *Zaupne besede*, 16–18, 11. junij.
19. --- 1970i. *Zaupne besede*, 15–18, 18. junij.
20. --- 1970j. *Zaupne besede*, 21–23, 25. junij.
21. --- 1970k. *Zaupne besede*, 20–23, 1. oktober.
22. --- 1970l. *Zaupne besede*, 22–25, 8. oktober.
23. --- 1970m. *Zaupne besede*, 20–23, 15. oktober.
24. --- 1970n. *Zaupne besede*, 20–23, 22. oktober.
25. --- 1970o. *Zaupne besede*, 20–23, 29. oktober.
26. --- 1970p. *Zaupne besede*, 22–25, 5. november.
27. --- 1970r. *Zaupne besede*, 21–24, 12. november.

28. --- 1970s. *Zaupne besede*, 23–26, 19. november.
29. --- 1970š. *Zaupne besede*, 21–23, 3. december.
30. --- 1970t. *Zaupne besede*, 20–23, 10. december.
31. --- 1970u. *Zaupne besede*, 20–23, 17. december.
32. --- 1975a. *Zaupne besede*, 38–41, 6. marec.
33. --- 1975b. *Zaupne besede*, 38–41, 20. marec.
34. --- 1975c. *Zaupne besede*, 38–41, 3. april.
35. --- 1975č. *Zaupne besede*, 38–41, 10. april.
36. --- 1975d. *Zaupne besede*, 38–41, 8. maj.
37. --- 1975e. *Zaupne besede*, 38–41, 15. maj.
38. --- 1975f. *Zaupne besede*, 38–41, 22. maj.
39. --- 1975g. *Zaupne besede*, 38–41, 29. maj.
40. --- 1975h. *Zaupne besede*, 40–41, 5. junij.
41. --- 1975i. *Zaupne besede*, 38–41, 19. junij.
42. --- 1975j. *Zaupne besede*, 38–41, 26. junij.
43. --- 1975k. *Zaupne besede*, 38–41, 4. september.
44. --- 1975l. *Zaupne besede*, 38–41, 18. september.
45. --- 1975m. *Zaupne besede*, 38–41, 25. september.
46. --- 1975n. *Zaupne besede*, 38–41, 2. oktober.
47. --- 1975o. *Zaupne besede*, 38–41, 9. oktober.
48. --- 1975p. *Zaupne besede*, 38–41, 16. oktober.
49. --- 1975r. *Zaupne besede*, 38–41, 23. oktober.
50. --- 1980a. *Zaupne besede*, 53–57, 3. januar.
51. --- 1980b. *Zaupne besede*, 53–57, 10. januar.
52. --- 1980c. *Zaupne besede*, 53–57, 17. januar.
53. --- 1980č. *Zaupne besede*, 53–57, 24. januar.
54. --- 1980d. *Zaupne besede*, 53–57, 3. april.
55. --- 1980e. *Zaupne besede*, 53–57, 10. april.
56. --- 1980f. *Zaupne besede*, 53–57, 17. april.
57. --- 1980g. *Zaupne besede*, 53–57, 24. april.
58. --- 1980h. *Zaupne besede*, 53–57, 30. april.

59. --- 1980i. *Zaupne besede*, 53–57, 29. maj.
60. --- 1980j. *Zaupne besede*, 53–57, 3. julij.
61. --- 1980k. *Zaupne besede*, 53–57, 10. julij.
62. --- 1980l. *Zaupne besede*, 53–57, 17. julij.
63. --- 1980m. *Zaupne besede*, 53–57, 24. julij.
64. --- 1980n. *Zaupne besede*, 53–57, 31. julij.
65. --- 1980o. *Zaupne besede*, 53–57, 4. september.
66. --- 1980p. *Zaupne besede*, 53–57, 11. september.
67. --- 1980r. *Zaupne besede*, 53–57, 18. september.
68. --- 1980s. *Zaupne besede*, 53–57, 25. september.
69. --- 1980š. *Zaupne besede*, 53–57, 2. oktober.
70. --- 1980t. *Zaupne besede*, 53–57, 16. oktober.
71. --- 1980u. *Zaupne besede*, 53–57, 30. oktober.
72. --- 1985a. *Zaupne besede*, 53–56, 1. januar.
73. --- 1985b. *Zaupne besede*, 53–57, 8. januar.
74. --- 1985c. *Zaupne besede*, 53–57, 16. januar.
75. --- 1985č. *Zaupne besede*, 53–57, 23. januar.
76. --- 1985d. *Zaupne besede*, 53–57, 30. januar.
77. --- 1985e. *Zaupne besede*, 53–57, 6. marec.
78. --- 1985f. *Zaupne besede*, 53–57, 13. marec.
79. --- 1985g. *Zaupne besede*, 53–57, 20. marec.
80. --- 1985h. *Zaupne besede*, 53–57, 27. marec.
81. --- 1985i. *Zaupne besede*, 53–57, 3. april.
82. --- 1985j. *Zaupne besede*, 53–57, 10. april.
83. --- 1985k. *Zaupne besede*, 53–57, 17. april.
84. --- 1985l. *Zaupne besede*, 53–57, 24. april.
85. --- 1985m. *Zaupne besede*, 53–57, 30. april.
86. --- 1985n. *Zaupne besede*, 53–57, 8. maj.
87. --- 1985o. *Zaupne besede*, 53–57, 22. maj.
88. --- 1985p. *Zaupne besede*, 53–57, 29. maj.
89. --- 1985r. *Zaupne besede*, 53–57, 2. oktober.

90. --- 1985s. *Zaupne besede*, 53–57, 9. oktober.
91. --- 1985š. *Zaupne besede*, 53–57, 16. oktober.
92. --- 1985t. *Zaupne besede*, 53–57, 23. oktober.
93. --- 1985u. *Zaupne besede*, 53–57, 30. oktober.
94. --- 1985v. *Zaupne besede*, 53–56, 4. december.
95. --- 1985z. *Zaupne besede*, 53–57, 11. december.
96. --- 1985ž. *Zaupne besede*, 53–56, 18. december.
97. --- 1985a1. *Zaupne besede*, 53–57, 25. december.
98. --- 1990a. *Zaupne besede*, 53–57, 3. januar.
99. --- 1990b. *Zaupne besede*, 53–57, 10. januar.
100. --- 1990c. *Zaupne besede*, 53–57, 17. januar.
101. --- 1990č. *Zaupne besede*, 53–57, 24. januar.
102. --- 1990d. *Zaupne besede*, 53–57, 7. februar.
103. --- 1990e. *Zaupne besede*, 53–57, 14. februar.
104. --- 1990f. *Zaupne besede*, 53–57, 21. februar.
105. --- 1990g. *Zaupne besede*, 53–57, 28. februar.
106. --- 1990h. *Zaupne besede*, 53–57, 6. junij.
107. --- 1990i. *Zaupne besede*, 53–57, 20. junij.
108. --- 1990j. *Zaupne besede*, 53–57, 27. junij.
109. --- 1990k. *Zaupne besede*, 53–57, 8. avgust.
110. --- 1990l. *Zaupne besede*, 53–57, 15. avgust.
111. --- 1990m. *Zaupne besede*, 53–57, 22. avgust.
112. --- 1990n. *Zaupne besede*, 53–57, 29. avgust.
113. --- 1990o. *Zaupne besede*, 53–57, 7. november.
114. --- 1990p. *Zaupne besede*, 53–57, 14. november.
115. --- 1990r. *Zaupne besede*, 53–57, 21. november.
116. --- 1990s. *Zaupne besede*, 53–57, 28. november.
117. --- 1990š. *Zaupne besede*, 53–57, 12. december.
118. --- 1990t. *Zaupne besede*, 53–56, 19. december.
119. --- 1990u. *Zaupne besede*, 53–56, 26. december.
120. --- 1995a. *Zaupne besede*, 56–57, 5. april.

121. --- 1995b. *Zaupne besede*, 56–60, 12. april.
122. --- 1995c. *Zaupne besede*, 56–60, 19. april.
123. --- 1995č. *Zaupne besede*, 56–59, 28. april.
124. --- 1995d. *Zaupne besede*, 56–60, 3. maj.
125. --- 1995e. *Zaupne besede*, 56–60, 10. maj.
126. --- 1995f. *Zaupne besede*, 56–60, 17. maj.
127. --- 1995g. *Zaupne besede*, 56–60, 25. maj.
128. --- 1995h. *Zaupne besede*, 56–60, 31. maj.
129. --- 1995i. *Zaupne besede*, 56–60, 7. junij.
130. --- 1995j. *Zaupne besede*, 56–60, 14. junij.
131. --- 1995k. *Zaupne besede*, 56–59, 21. junij.
132. --- 1995l. *Zaupne besede*, 56–60, 28. junij.
133. --- 1995m. *Zaupne besede*, 85–89, 6. september.
134. --- 1995n. *Zaupne besede*, 69–73, 14. september.
135. --- 1995o. *Zaupne besede*, 85–89, 21. september.
136. --- 1995p. *Zaupne besede*, 69–73, 28. september.
137. --- 1995r. *Zaupne besede*, 73–77, 4. oktober.
138. --- 1995s. *Zaupne besede*, 73–77, 11. oktober.
139. --- 1995š. *Zaupne besede*, 73–77, 18. oktober.
140. --- 1995t. *Zaupne besede*, 73–77, 25. oktober.
141. --- 1995u. *Zaupne besede*, 85–89, 1. november.
142. --- 1995v. *Zaupne besede*, 73–77, 8. november.
143. --- 1995z. *Zaupne besede*, 73–77, 22. november.
144. --- 1995ž. *Zaupne besede*, 85–89, 29. november.
145. --- 2000a. *Zaupne besede*, 50–51, 7. februar.
146. --- 2000b. *Zaupne besede*, 50–51, 14. februar.
147. --- 2000c. *Zaupne besede*, 48–49, 21. februar.
148. --- 2000č. *Zaupne besede*, 48–49, 28. februar.
149. --- 2000d. *Zaupne besede*, 48–49, 6. marec.
150. --- 2000e. *Zaupne besede*, 48–49, 13. marec.
151. --- 2000f. *Zaupne besede*, 50–51, 27. marec.

152. --- 2000g. *Zaupne besede*, 50–51, 3. april.
153. --- 2000h. *Zaupne besede*, 48–49, 10. april.
154. --- 2000i. *Zaupne besede*, 50–51, 17. april.
155. --- 2000j. *Zaupne besede*, 48–49, 25. april.
156. --- 2000k. *Zaupne besede*, 50–51, 5. junij.
157. --- 2000l. *Zaupne besede*, 50–51, 19. junij.
158. --- 2000m. *Zaupne besede*, 50–51, 26. junij.
159. --- 2000n. *Zaupne besede*, 50–51, 10. julij.
160. --- 2000o. *Zaupne besede*, 50–51, 17. julij.
161. --- 2000p. *Zaupne besede*, 50–51, 24. julij.
162. --- 2000r. *Zaupne besede*, 50–51, 4. december.
163. --- 2000s. *Zaupne besede*, 50–51, 11. december.
164. --- 2000š. *Zaupne besede*, 50–51, 18. december.
165. --- 2000t. *Zaupne besede*, 50–51, 27. december.
166. Bauman, Zygmunt. 1998. On postmodern uses of sex. *Theory, Culture & Society* 15 (3-4): 19–33.
167. Bergant, Milica ur. 1986. *Vajino skupno življenje*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
168. Bernik, Ivan. 2010. Spolnost v času individualizma in racionalnosti. *Družboslovne razprave XXVI* (65): 7–24.
169. Bernik, Ivan in Irena Klavs. 2011. *Spolno življenje v Sloveniji*. Maribor: Aristej.
170. Boies, Sylvain C., Gail Knudson in Julian Young. 2004. The internet, sex and youths: implications for sexual development. *Sexual Addiction and Compulsivity* 11: 343–363.
171. Bove, Theodor. 1977. *Mladi, seks, ljubezen: biološke in psihološke informacije za mlade od petnajstega leta dalje*. Celje: Mohorjeva družba.
172. Brown, Jane D. 2002. Mass media influences on sexuality. *The Journal of Sex Research* 39 (1): 42–45.
173. Carpenter, Laura M. 2001. The first time/Das erstes mal: approaches to virginity loss in U.S. and German teen magazines. *Youth & Society* 33 (1): 31–61.

174. Connel, Erin in Alan Hunt. 2006. Sexual ideology and sexual physiology in the discourses of sex advice literature. *The Canadian Journal of Human Sexuality* 15 (1): 23–45.
175. Cooper, Al, Irene P. McLoughlin in Kevin M. Campbell. 2004. Sexuality in cyberspace: update for the 21st century. V *Sexualities: identities, behaviors and society*, ur. Michael S. Kimmel in Rebecca F. Plante, 285–297. New York, Oxford: Oxford University Press.
176. Denehy, Janice. 2007. Education about sexuality: are we preparing our youth for today's realities? *The Journal of School Nursing* 23: 245–246.
177. Fairclough, Norman. 1989. *Language and power*. New York: Longman Group.
178. Flowers-Coulson, Patricia A., Mikhel A. Kushner in Susan Bankowski. 2000. The information is out there, but is anyone getting it? Adolescent misconceptions about sexuality, education and reproductive health and the use of internet to get answers. *Journal of Sex Education and Therapy* 25 (2-3): 178–188.
179. Foucault, Michael. 2000. *Zgodovina seksualnosti, 1, Volja do znanja*. Ljubljana: ŠKUC, Lambda.
180. Freeman-Longo, Robert E. 2000. Children, teens and sex on the internet. *Sexual Addictions & Compulsivity* 7: 75–90.
181. Freud, Sigmund. 1995. *Tri razprave o teoriji seksualnosti*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni institut Filozofske fakultete.
182. --- 2006. *Spisi o seksualnosti*. Ljubljana: Zbirka Analecta / Društvo za teoretsko psihoanalizo.
183. Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba /*cf.
184. Goldman, Juliette. 2000. Sexuality education for teenagers in the new millennium. *Youth Studies Australia* 19 (4). Dostopno prek: http://www.acys.info/ysa/issues/v.19_n.4_2000/p11_-_J._Goldman_-_December_2000.pdf (28. julij 2013)
185. Grant, Linda. 1999. What sexual revolution? V *Sexuality*, ur. Robert A. Nye, 360–361. Oxford: Oxford University Press.

186. Gudelunas, David. 2005. Talking taboo: newspaper advice columns and sexual discourse. *Sexuality & Culture* 9 (1): 62–87.
187. Henderson, Robyn. 2005. A Faircloughian approach to CDA: principled eclecticism or a method searching for a theory? *Melbourne Studies in Education* 46 (2): 9–24.
188. Hoyer, Silvestra in Marjeta Urankar. 1999. Seznanjenost z možnostmi okužbe z virusom HIV med učenci podeželske in mestne osnovne šole. *Obzornik zdravstvene nege* 33: 25–31.
189. Jackson, Stevi in Sue Scott. 2001. Embodying orgasm: gendered power relations and sexual pleasure. *Women & Therapy* 24 (1-2): 99–110.
190. Jackson, Sue. 2005a. »I'm 15 and desperate for sex«: »doing« and »undoing« desire in letters to a teenage magazine. *Feminism & Psychology* 15: 295–313.
191. --- 2005b. »Dear girlfriend...«: constructions of sexual health problems and sexual identities in letters to a teenage magazine. *Sexualities* 8 (3): 282–305.
192. Jeffreys, Sheila. 1999. The sexual revolution was for men. V *Sexuality*, ur. Robert A. Nye, 361–363. Oxford: Oxford University Press.
193. Jogan, Maca. 1991. *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
194. --- 2001. *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana. FDV.
195. Kimmel, Michael S. in Rebecca F. Plante, ur. 2004. *Sexualities: identities, behaviors and society*. New York, Oxford: Oxford University Press.
196. Kirkman, Allison. 2001. Productive readings: the portrayal of health »experts« in women's magazines. *Qualitative health research* 11 (6): 751–765.
197. Košiček, Marijan. 1987. *Moja ženskost, moja sreča*. Ljubljana. DZS.
198. Kuhar, Roman, Tina Kogovšek in Alenka Švab. 2010. Ljubezen na prvi klik: uporaba interneta za spoznavanje intimnih in seksualnih partnerjev. *Družboslovne razprave* XXVI (65): 45–64.
199. Locher, Miriam A. in Sebastian Hoffmann. 2006. The emergence of the identity of a fictional expert advice-giver in an American internet advice column. *Text & Talk* 26 (1): 69–106.

200. McKay, Susan. 2008. Advice columns as cultural intermediaries. *Australian Journal of Communication* 35 (3): 93–103.
201. Medley-Rath, Stephanie R. 2007. »Am I still a virgin?«: What counts as sex in 20 years of Seventeen. *Sex cult* 11: 24–38.
202. Meredith, Susan in Robyn Gee. 1991. *Nerodna leta*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
203. Modic, Max. 2006. »Ne obupaj, nam zaupaj«. *Mladina*, dostopno prek: <http://www.mladina.si/97023/> (28. julij 2013).
204. --- 2007. Spolni odnos v osnovni šoli je nevaren. *Mladina*, dostopno prek: <http://www.mladina.si/97104/spolni-odnos-v-osnovni-soli-je-nevaren/> (28. julij 2013)
205. Muck, Desa. 1993. *Blazno resno o seksu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
206. Nastran Ule, Mirjana. 1996. *Mladina v devetdesetih. Analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
207. Nye, Robert A., ur. 1999. *Sexuality*. Oxford: Oxford University Press.
208. Pertl, dr. Eman. 1971. *Spolna poučitev in spolna vzgoja*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
209. Pogačnik, Aleš ur. 2008. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
210. Puhar, Helena. 1961. *Matjaž in Alenka*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
211. Roberts, Mary L. 1999. The ironies of sex education: the French case. V *Sexuality*, ur. Robert A. Nye, 322–328. Oxford: Oxford University Press.
212. Sigusch, Volkmar. 2001. Lean sexuality: on cultural transformations of sexuality and gender in recent decades. *Sexuality & Culture* 5: 23–56.
213. Smith, Tom W. 1990. The polls – a report: The sexual revolution? *Public Opinion Quarterly* 54 (3): 415–435.
214. Stringer, Martin. 1997. Expanding the boundaries of sex: an exploration of sexual ethics after the second sexual revolution. *Theology & Sexuality* 7: 27–43.
215. Švab, Alenka. 2010. Med tradicionalno in permissivno spolno kulturo: percepcija seksualnosti in prisotnosti seksualnih imperativov pri študentkah. *Družboslovne razprave* XXVI (65): 65–83.
216. Ule, Mirjana. 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Založba FDV.

217. Vezovnik, Andreja. 2008. Kritična diskurzivna analiza v kontekstu sodobnih diskurzivnih analiz. *Družboslovne razprave XXIV* 57: 79–96.
218. Žakelj, Tjaša. 2012. *Sodobna partnerstva. Spoznavanje po spletu*. Ljubljana: Založba FDV.
219. Weeks, Jeffrey, Janet Holland in Matthew Waites, ur. *Sexualities & Society*. Cambridge: Polity.
220. Winkler, Claudia. 2005. Women and conservatism after the sexual revolution. *Society* 3-4: 18–24.